

XIII. évfolyam, 138. szám

2013. április

Irodalmi Jelen

Böszörményi Zoltán:
Magyar ballada

Jónás Tamás:
Apuapupu

Jász Attila:
Szent nyírfakéreg ketchuppal

Varga Melinda:
Elbhajnal

Noszlopi Botond:
Nézelődés

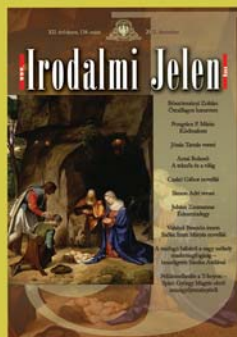
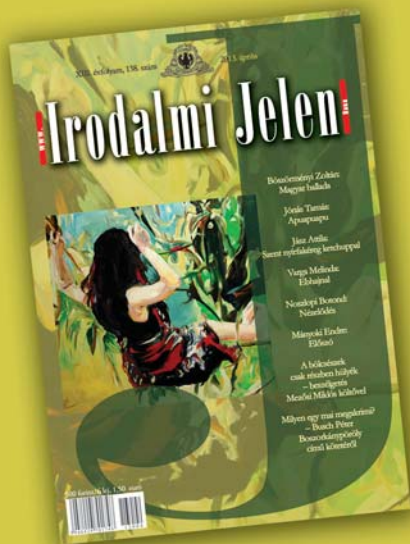
Mányoki Endre:
Előszó

A bölcsészek
csak részben hülyék
– beszélgetés
Mezősi Miklós költővel

Milyen egy mai megakrimi?
– Busch Péter
Boszorkánypörölly
című kötetéről

500 forint, 6 lej, 1,50 euró

Előfizetés az Irodalmi Jelen folyóiratra

Előfizetési díjak:

**6 hónap: 3500 Ft
40 RON**

**12 hónap: 6000 Ft
72 RON**

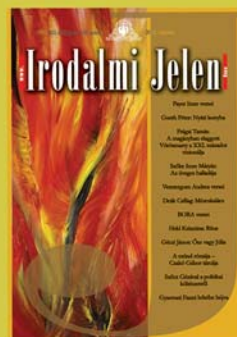
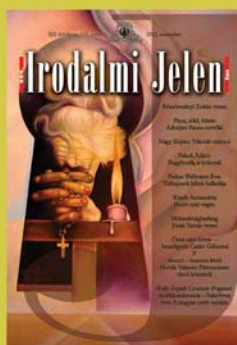
**A feltüntetett árak tartalmazzák
a postai költséget!**

Elő lehet fizetni a:

0040257280751 (128 belső),
0040727223071 telefonszámokon;

on-line:

<http://shop.irodalmijelen.hu>

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN

Tikkadt, konok szívem, vagy-e még,
az eszme, mely erőt adott, nem henyél?
Az ég fénnel bíbelődő falára
írnál-e a jövő vigyori arcára
litániát a heves rablóról,
a fellegek ölelte Homoródról?
Az idő korhadozó gerendáit,
Kicszerélnéd-e a lét vénülő fáit?

A *minden* itt kérdések halmazá,
mintha az ország füle minket hallana,
a Vereckén átvergődött népből itt
mi maradt, lesz-e az üdvből újra hit?
méregkeverőké a ballada,
tékozolóké az ország vagyona,
kik szerteszórták izzadságcseppjeink,
megvallják-e végre súlyos bűneik?

Ha Európa közös fészünk, miért
orozzák az erősek, ami a miénk?
Új hatalmat ígértek, testvériséget,
mégis ránk hozták a keserű ínséget.
Párizs, London, Róma, Berlin fényei,
Pest felett az eget nem látom kéklenni.
Csak komor, révült arcok utcán, téren,
a szegyentől fülemben dobol a vérem.

Herceg, ki messze jársz, nézz vissza ránk,
Ha nem oltalmazol, hallgasd meg bösz imánk:
segítsd már büszkeségre ezt a népet,
akit balsors örök idők óta tépett.

JÓNÁS TAMÁS

APUAPUAPU

(regényrészlet)

Nem lehet tudni, apám hogyan szeretkezett. Szeretkezett-e egyáltalán. El szoktam nézni, hogy eszik. A küszöbről. Jó hely volt az. Majdnem a legtisztább szeretet jele, hogy engedték, hogy ott játsszak, hiszen útban voltam menőnek, érkezőnek. Megsüllyedt faküszöb, faszilánkokkal.

Ahogy nyakát előrenyújtotta, a tányér fölé hajolt. Festékes hajjal, festékes vállakkal. Próbáltam kitalálni ebből, hogyan szeretkezik.

Előző éjjel részeg volt, anyu is vele ivott, ilyesmi sosem fordult elő. Az, hogy előfordult, talán nem is igaz, csak én akarok így emlékezni, hogy időt, teret, történetet adjak anyu éjszakai mondatának.

– Abbahagyod? Most nem fáj.

– Kapsz egy kis faszt, máris milyen nagy lesz a száz.

A márison gondolkodtam el még akkor éjjel, nem bírtam, nem akartam aludni. Akartam ezt a szenvedést hallani, minden nyekkenést, szuszogást. Oszt. Ezt kellett volna mondani részeg apámnak.

A húst finoman ette. Már a másodiknál tartott. Evőeszközöket használt. Csak az evésre figyelt. Erőseket harapott, hosszan rágott, rágóizmai táncoltak.

Rám nézett. Semmit nem mondott a szeme, valóban engem nézett. Illőképpen álltam a tekintetét, komolyabban, némábban, mint nyárvasárnapi déli napsütés.

– Éhes vagy?

Bólintottam. Akkor jöttem rá, hogy tényleg nagyon éhes vagyok.

Megvártuk aput az ebéddel. Hét óra is elmúlt már, mire megérkezett.

★

Anyut szidta bent a tanáriban az igazgatónő. A zárt, kipárnázott ajtó mögül is kihallatszottak megalázó mondatai. Anyut előző nap nagyon megverte apu. A sarokba szorította, először a fejére öntötte a pörköltet. A barnás lé lassan csorgott le anyu arcán, nyakán, melleire. Sírt, tehetetlenül, a földet bámulta. Egy szót sem szólt.

Mintha vallatták volna.

– Maga nem is anya! Lyukas ennek a gyerekeknek a csizmája, olyan lyuk van rajta, hogy ingen sem hagynánk ekkorát. Dolgozik a férje, nem?

– Dolgozik.

Az előszobában ültem, néha a titkárnőre tekintettem, haragosan nézett rám, pedig azt hittem, együtt érez velem, felnőtt.

Anyu zsarolta aput mióta én emlékszem. A szexszel. Szép, sovány asszony volt, valószínűtlenül fehér volt a bőre, pedig az arca szokványosan kreol. Soha nem betegedett meg. Egyszer. Egyszer igen.

Amibe belehalt. Nem is a betegségbe talán, hanem az elhúzódo szegyenbe, hogy elesett, aki nem képes koldulni a gyerekeinek. Pénzünk soha nem volt, nem is becsültük semmire.

– Matekversenyeket nyer, olyan képességei vannak, hogy még nem találkoztam ilyennel. Elvitetem a gyámhatósággal, kötelességem, ha nem figyelnek oda rá rendesen. És nem azért, mert cigányok! Ez hanyagság.

Dehogyan volt hanyagság. Hiszen nem ettünk, nem volt vécénk, nem volt fürdőszobánk. Mit tudta ez a kényes, rikácsoló igazgatónő, mit jelent nélkülözni. Apám hétfőtől vasárnapig dolgozott. Alig ivott, pedig alkoholista volt. Anyu járta az ismerősöket, hogy kenyeret, kávé, cigit, zöldségeket, húst kérjen. Még Árpai szerelmeit is felkereste, hogy a szüleiknek panaszolja el szegénységünket.

Gyűlöltem az igazgatónőt! Ha anyut bántja, engem bánt. És itt ültet, hogy halljam ezt az egész igazságtalanságot. Piros nyakkendő! Reszkettem a haragtól, úgy gyűrögettem a kezemben az undorító szövetet.

Öntudatosan, lázadva kötöztem ki a csomót, hadd lássa a titkárnő, hogy engedetlen vagyok, cigány vagyok, okosabb vagyok, mint ő, elhízott paraszt.

Anyu falféher arccal jött ki az igazgatói szobából, szó nélkül megfogta a kezem, s némán mentünk egész hazáig. Kétszer-háromszor néztem fel az arcára, kifejezéstelen volt.

Másnap, amikor hazajöttem az iskolából, le kellett ülnöm a földre, annyira csalódott, rémült lettem, minden hitem elhagyott. Ezek nem az én szüleim, gondoltam magamban. Anyu egy farmert és egy új csizmát vett elő a szekrényből.

– Miből vetted? – kérdeztem, majdnem sírtam, akkor sem ettünk már napok óta.

Sírni kezdtem. Tényleganyag lenne anyu, csak azért törődik most velem, mert az igazgatónő veszekedett vele? Nem tudom, mi történt akkor. Anyu is sírni kezdett.

★

Ha ajándékot kapsz vagy gyorsan adnak kölcsön, fogadd el, de az nem igaz ember, aki csak úgy ad neked valamit, vigyázz vele, ha lehet,

ne is találkozz veled, akár valamit tőled, előbb-utóbb bántani fog. Ha kölcsönt kapunk valakitől, annak a szolgálai leszünk, kényeskedni kell vele.

Anyu tanított.

Órákig hallgatta, beszéltette a gazdagokat. Mindenki gazdag volt.

Néhány gazdagnak felesleges tárgyai is voltak, voltak buta gazdagok, nekik pénzből is volt felesleges. Együtt neveltünk a testvéreimmal, hogy voltak nénik, akik sírra gyűjtöttek annyi pénzt, hogy fél évig is el lehetett volna belőle élni.

– Pornóúságot találtam a szeméten.

A szemetesre jártunk, keresgeltünk rádiót, cipőt. Félttem mindig, a távolban hatalmas gépek tolták odébb a szeméthegeyeket, s ha nem figyeltünk, bele-beleléphettünk egy mocsárba, ami elkezdett magába szippantani.

– Árpi, Árpi, húzz ki! – Árpi szaladt a szemétdomb túloldaláról és nyújtotta a kezét, ügyesen, megingathatatlanul. Akkor már derékig süllyedtem az undorító, lucskos szemétben.

Vendég érkezett hozzánk, ajándékot hozott. Anyu budapesti rokonai közül valaki. Hatalmas Mercédesszel érkezett, a kapunk előtti autófelhajtó nem is volt elég széles neki, a szomszéd Király nénéknek narancssárga Skodájuk volt. Anyu nagyon örült, nyakába ugrott a férfinak, kényes felesége is mosolygott, de ő kényszeredetten.

– Itt fogunk, Bélám, aludni?

– Ezt neked hoztam, hallottam, milyen okos vagy – egy karórát nyújtott át. Mindenki úgy sejtette, arany. Később ki is derült, hogy az. A fejem alá rejtettem, a csuklómon még lötyögött. Úgy aludtam el, hogy a párna alá nyúltam, és szorítottam a tiktakoló ajándékot.

– Köszönöm szépen!

– Na, mondtam, nem, milyen okos, illedelmes.

Apámnak konyakot, anyunak bonbont, Marinak ruhát. Sok-sok ajándék.

Éjjel felébredtem, már mindenki aludt. A vendégek anyuék ágyában, ők pedig az összetolt fotelekben gubbasztottak. Üres üvegek mindenhol.

Rémülten vettem észre, hogy a karóráam nincs a párnám alatt. Átkutattam óvatosan, hogy senkit ne ébresszek fel a teljes ágyat. Négyen aludtunk benne, ketten-ketten lábastul. Sehol! Az aranyóra eltűnt. Gyilkos szemekkel néztem a vendégekre. Igaza volt anyunak. Aki ajándékot hoz, gonosz. Logikus magyarázatot nem találtam, miért ők lennének a tolvajok, de nyilvánvalónak gondoltam, hogy valamiképpen visszaopták, vagy hamis órát hoztak, ami eltűnik a párna és az álmok melegében.

Vagy csak varázslat volt az egész. Az ajándék nem valóságos!

– Mit csinálsz már? – anyu ébredékeny volt.

– Pisilnem kell.

Nagy késsel mentem ki az udvarra, és hosszas, fárasztó munkával felszúrta vendégeink Mercédeszének kerekét. A pottyantós mögött,

a fényes jóságával és csillaggyázdagságával nem dicsekvő Hold ragyogásában nézegettem a szeméttelen talált pornóújságot. Már nem voltam csalódott, sem mérges.

★

Én mindig csúnyának tartottam magam. Bár soha nem köptek arcon ezzel, de érezhető volt valami távolságtartás, mintha a lányok, akiket kiszemeltem magamnak, nem tudták volna eldönteni, hogy felvállalható vagyok-e. Apám gyönyörű férfi volt. Amikor hazalátogattunk, idős parasztnénik simogatták meg az úton, milyen gyönyörű ember vagy, Árpi, még most is. És a faluban engem is kerestek a lányok, összesúgtak a hátam mögött. Aztán később, amikor verseim, prózáim miatt meg-meghívtak külföldre, több helyen éreztem, hogy akadnak lányok, akiknek tetszik bennem valami. Volt, aki államat, erős homlokomat dicsérte.

– Nem az vagyok, aminek látszódom.

– Hogy érted ezt?

– Ez a test nem engem mutat.

– Hanem kit?

Kit? Mit tudtam én. Valakit, aki ismeri az erdőt, aki csenevész, de legyőzi az iskola legerősebb, de buta fiúját is, aki felfut Szlovéniában a 2000 méteres hegyre is, majd rögtön utána le is szalad, aki átugorja az ugróárkot, akit nem lehet utolérni, aki olyan gyorsan gondolkodik, mint a fény. Aki mégis kicsi, sírós, de kegyetlen. A napokban írta nekem Marno János, hogy sohasem volt elégedett az arcával, hangjával, de 5-10 év múlva visszanézve, visszahallgatva magát, egész jóképűnek találta azt az átél félidegent. Én ugyanígy.

De megtanultam, kinek nem tetszettem, s annak soha többé nem is akartam. Az idősebb lányoknak, nőknek, persze, mindig tetszettem.

Udvaroltak nekem, törődtek velem. Felháborodottan, de jól nevelten utasítottam vissza közeledésüket. Én férfi vagyok! Már hatéves korom óta annak éreztem magam. Nemcsak azért, mert négyévesen már szeretője voltam egy intézeti cigány fiúnak, aki a hideg, rendezett intézeti éjszakákon hasamra fordított és a fülembe suttogva tett magáévá, de azért is, mert éreztem magamban a vágyat a női test után.

Én folyton szeretkezni akartam. Dugás, kúrás, baszás – ezeket a fogalmakat ismerem, a gyakorlatot nem. Csak érzéssel, csak rajongással tudtam bejárni testeket, csókolni csak ájult odaadással. S hogy mindezt én tegyem! Abban nem hittem, hogy engem szeretni lehet. Sőt, hogy talán nem is szabad. Ez a világ nem az én világom. Indiában, cigánytelepeken éreztem, hogy egészen kislányok és meglelt családanyák is elcsábíthatóak lettek volna, de herceg voltam, anyu találta ezt mondani nekem egyszer, amikor rádöbbsent egy hideg, téli éjszakán, tízemeletes ház legfelső emeletén laktunk akkor, hogy nem

szeret. És döbbenetében ki is mondta. Nem szeretlek benneteket – hatan voltunk testvérek –, csak az Árpit szeretem. Elfogadtuk. A világ igazságtalan. De ez sem panaszos tudás volt, csupán tény, mint az, hogy a csernelyi mezők hangosak és illatosak. Ha engem nem lehet szeretni, majd szeretek én. És ez szebb és méltóságosabb küldetés volt a kényes, magukat szerettetők lustaságánál.

S vajon mi a szeretkezés? Játék? Nem. Komoly dolog, a játékban mindig van valami incselkedés, dehogy igaz az a pszichológiai tétel, hogy játék az, ami önmagáért való örömet okoz. A játék huncutság. A szerelem nem az. A szeretkezés pedig kifejezetten nem. A szeretkezés munka, azzal a nehezítéssel, hogy neked is élvezned kell. De nincs helye csalásnak. Figyelem ki, figyelem be, aktív, kontrollált józanság az eszeveszettségben. Mellet csókolni nem technikával kell, hanem igénnyel, szükséggel. Nyakat kiszívni nem vadsággal, hanem barbár peccételeési vágygal. A jó szeretkezés véletlenszerű és végzetes.

Lakott alattunk egy vérbő, telt idomú lány, aki nem bírta a vágyaival. Vékony, szemüveges fiú volt a barátja, gyakran hallottuk fel szenvedélyes sikolyait, veszekedéseit a mindennapi szexért. Egy reggel, amikor anyu boltba küldött, gyalog mentem le, gyorsabb volt leszaladni. A lány tárt ajtó előtt állt, csipkés bugyiban, félrecsúszott melltartóban, és magából kikeltlenül kiabált a szeretőjével, hogy ő már nem bírja tovább. Elszaladt, elsuhan mellettem a lépcsőn, ügyet sem vetett rám. Ahogy futott, félrecsúszott telt, kerek fenekén az izgatón kicsi bugyija, s egy pillanatra látni engedte rendezett, de sűrű szőrzetű vulváját.

Szégyenlősen félrenéztem, kezemben zörgős, egyelőre üres nejlontáska.

Este izgatottan csengetett fel hozzánk egy lakótelepi haver, tizenöt évesek lehettünk.

– Azonnal gyere le a biciklitárolóba, megbeszélés van.

A megbeszélés szent dolog volt. Focicsapat voltunk, a városi bajnokságra készültünk, amit természetesen meg is nyertünk később. De szó sem volt megbeszélésről. Az alattunk lakó kövérkés lány állt a kamasz fiúk előtt, és magyarázta, mit szeretne. Későn értem le, a fiúk már bólogattak, elfogadták a lány kérését és feltételeit.

Húszan lehettünk, talán egy-két fiúval kevesebben. Bevonultunk a belsőbb helyiségbe, amely ablaktalan volt és sötét, és egyszerre 4-5 embernél több nem fért be. Nem tudtam, mi történik. Kint gubbasztottam a zárt vasajtó előtt, s csak a hangok szűrődtek ki. Mellettem egy nálam is fiatalabb fiú csípte meg két orcáján a bőrt, és csattogtatta.

Bentről is ezek a lucskos hangok hallatszottak. Undor fogott el.

Mindannyian végimentek a lányon, többen többször. Én, herceg, nem.

Tizennégy évesen kezdtem el maszturbálni, fájt, hónapokig nem jutottam el az orgazmusig. Amikor első szeretőmmel, későbbi feleségemmel szeretkeztünk, talán a szégyentől vagy a fájdalomtól,

sokáig nem tudtam elélezni. Tele voltam szerelemmel, érzésekkel, férfissággal. Kezdttem szégyellni, hogy nem jutok el a csúcsra, örök előjátéknak tűnt minden titkos, parkban, kocsiban lerendezett izgalunk. Egy alkalommal aztán váratlanul, mint ahogy a gömbvillámok megjelennek a szobában, szeretkezésünk közben eszembe jutott ez a vérbő lány, kivillanó vulvája, és abban a pillanatban beleélveztem leendő feleségembe.

Szégyenem egy-két másodpercig tartott, de biztonságban éreztem magam, nem tudhatja, mire gondoltam. Büszke lettem. És egy órán át szépnak éreztem magam, időeltolódás nélkül. Szépnek és ajándéknak.

★

Apu egyszer rám nyitotta a fürdőajtót, éppen törülköztem. Vad ember volt. Nem merte felvállalni a kopogtatás finomságát. De azért lassan nyitotta az ajtót. Bent hagyta az egyik könyvem, amit korábban olvasott, előttem fürdött. Így is meglátott meztelenül.

– Apu, kérlek, máskor kopogj!

Lázadás volt ez, csókolommal köszöntem neki hat-hét éves koromig.

– Jól van!

Nála ez a legfinomabb elfogadást jelentette.

– És ne olvasd, kérlek, máskor a fürdőben a könyveimet, mert átnedvesednek.

Méltatlankodva hallgatott.

Anyunak, hallottam, a legszelídebb hangján mondta kint: ez a gyerek pocakos. Amikor kijöttem, felöltözve, anyu mosolyogva oda szólt nekem.

– Apád azt mondja, pocakod van. Nem hiszem én, gyönyörű gyerek vagy.

Egykedvűen válaszoltam.

– Igen, van pocakom.

Nem volt.

Egyszer én nyitottam rájuk az ajtót. Az öcsém egy órája sírt.

Kopogtam, vártam, nem jött válasz. Benyitottam. Anyun takaró, csak az ő fejét láttam, apám a takaró alatt.

– Azonnal menj ki!

– Bocsánatot kérek! Péter csillapíthatatlanul sír. – Ödipusz-komplexusát élte át, tudtam, mi a fájdalma, nem tudtam azonban megvigasztalni.

Másnap anyám a konyhában várt rám, keresztbe tett lábakkal cigizett.

– Vannak dolgok, amik nem tartoznak rád.

– Elnézést kérek.

Hallgattunk, ételt kerestem a hűtőben, nem volt.

– Odafektettem neki, férfi.

– Anyu, nem tartozol magyarázattal.

– Hogy te kinek a fia vagy! – kidobta az ablakon a félig szívott cigarettáját.

★

Cigánynak lenni jó. Apám nem volt igazi cigány. Öltönyöket készíttetett magának, cipőt, drága halászevekért küldöztette fiait a legdrágább éttermekbe, hogy onnan hozzák haza, de ki ne lötytintsék, mert abból harag volt, morgás, veszekedés. De amikor vendég jött a házhoz, kezes bárány lett. Csak a vendégre figyelt, csendes lett, figyelmes, igényes. Akárcsak karácsonyokkor. Mindig megemberelte magát. Csendesen feküdt a karácsonyfa melletti, kicsi, piros huzatos ágyán, a lába lelógott róla. Születésnapjaimon kezét fogott velem.

– Egy évvel okosabb lettél. Elfelejtetted, mi, hogy ma van a születésnapod? Én nem!

Ő tényleg nem felejtett el soha semmit. Anyám hidegségeit sem. Nem volt bosszúálló, de megbocsátani sem tudott. Túl okos volt hozzá.

Tudta, hogy bűn nincs, csak hiba.

– Kinek kellesz te? Mocskos kurva – mondta egyszer anyámnak, aki minden volt, de kurva sosem és semmilyen minőségében sem.

Anyu dacosan kilépett a házból, az első férfit leszólitotta, és – bocsánat a szagos valóságért – megbaszta magát. Apám elé állt.

– Látod, kellek.

Apám nem verte meg, nem kiabált vele, beismerte a tévedését. Anyámat akkor kezdte el igazán szeretni.

Ők mesélték.

★

Apu szaga. Volt neki. Térképnek érzékelttem. Nem volt egynemű, volt benne testből való, lélekből, festékekből, boldogtalanságból. Szerettem mellette állni, hónaljában átizzadt ingét hasonlítani a szagához. Volt benne valami leírhatatlan ősi. Sosem használt dezodort, kizárólag egyszerű szappant. Lavór felett mosta meg alaposan felsőtestét. Sosem szégyellte magát. Nem is volt mit. Erős, arányos teste volt.

Természetesen szőrös mellkas, hónalj, láb. De sosem meztelenkedett előttünk. Néha, ha főzött, mert szeretett és tudott, gátlástalan egyszerűséggel igazította meg faszát az alsógatyájában, anyám szólt rá.

– Így együnk mi ebből?

Apám nem válaszolt, megszégyenült, de tudta, hogy nem kellene neki.

Nem volt rá képessége, hogy megkülönböztesse a nemi szervét a többi testrészétől. Előfordult az is, hogy az ajtófélfának dőlt, és ilyen módon vakargatta a hátát. Anyám mímelt undorral nézte ilyenkor, de a szeme nem tudott csalni, imponált neki apám vadsága.

Járt hozzánk egy egyszerű, de tiszta szívű fotós, szinte hetente lefotózta a különös családot, aminek tartott minket. Egy alkalommal a csókot, ahogy apám elkapta anyut, és az exponálás idejéig kitartott, de nyelven csókkal üzentek egymásnak a hamisnak remélt ceremónia alatt. Anyám ernyedt volt, ködös tekintetű, miután megtörtént a fotózás. Egy pillanatra apám szemébe nézett, apu büszke, gyengéd felsőbbrendűséggel nézett vissza. Láttam.

– Gyakran megvertem apádat, amikor gyerekek voltunk.

A határban bókásztak, apu követte mindenhová az öntörvényű, fiatal anyámat, aki néha pofon vágta aput, vagy hajánál fogva ráncigálta végig a búzamezőkön. Ő volt az erősebb, egy évvel idősebb, okosabb és félelmetesebb. Azért illendőségből menekült néha apám elől. Egy alkalommal a templomra mászott fel, apu oda már nem merte követni, csak nézte lentről, csodálva és rettegve. Tűzoltók hozták le anyámat.

– Apád megerőszkolt egy 12 éves, tolókcsis lányt! – mondta egyszer nekem anyu, amikor éppen nagyon haragudott apura, mert részegen jött haza.

– Nem baj – válaszoltam.

Nem hittem el.

Anyu legyintett.

– Hogy te kinek a fia vagy!

Az én szagom más. Avarillatom van. Minden szeretőm ezt mondta. És érdeklődve figyelem anyám közlése után a 12 éves lányokat, vajon apunak mi tetszett az ilyen fiatal lányokban. Valamikor megértettem.

Apám őszinte, romantikus állat. Mint a szarvasok, akikkel együtt éltem gyerekkoromban, a Csernely körüli dombok mögött, rejtett tisztásokon.

Akik gyenge, fájó agancsaikat hozták elé, lehajtott fejjel lépdeltek felém, és áldott percekben megsimogathattam a gyenge, pihés feigallyakat. Isten még élt, és józan volt.

Természetesen nagyon okos volt. Természetesen hiú. És nem éppen természetesen agresszív.

– Betöröm a fejed, ha kell.

Anyámmal előző éjszaka elszöktünk előle, amikor az utca végén feltűnt, tántorogva, vállán a kislétrával, kezében a festékesvödörrel, már láttuk, hogy baj lesz, az udvar hátsó részén átmásztunk a kerítésen, és a kertszomszédéknál kértünk menedéket, cigányok voltak, értették, mi a helyzet, elég volt ránk tekinteni, lógó cipőfüzővel, a téli hidegben kabát nélkül álltunk az ablakuk alatt és csendben kopogtattunk. Az asszony nyitott ajtót, és beteretl minket, csendben, hallgatásra intette a férjét, a gyerekeit is.

– Részeg.

– Az.

Másnap egyedül én merészkedtem haza. Sosem félttem apámtól. Kopogtam az ajtón, kulcsra zárta, felbőszítette, hogy nem talált otthon

senkit. Már nem akart minket visszaengedni, ha jöttünk volna, akkor sem. Józan volt, de zavarodott. A család hiánya, az üres lakás, az elromlott tévé, mind gyűjtötte és növelte benne a haragot, alig várta, hogy haza érjen valaki, akin kitöltheti a mérgét. Szó nélkül fejen vágott, véletlen volt, hogy a kulcsot is a tenyerében szorította. Felrepedt a koponyám, lassan csordogált belőle a vér. A fájdalomtól nem éreztem, hogy vérzem, zsibbasztó, forró érzés öntötte el a koponyámat. Meglepve nézett rám. A hajamba túrtam, s egykedvűen néztem a piros foltokat az ujjaimon, kérdően néztem rá, apu, ezt miért csináltad, ez a kérdés ragyogott a szememben.

– Betöröm a fejed, ha kell – nyelt egyet. – Menj el a boltba. Nincs itthon kenyér.

Éhezünk, vártuk, hogy megjöjjön, fusizott, pénz volt nála. Engedelmesen átvettem a pénzt. Apu zavarban volt. Elmentem a boltba, nem féltem, nem haragudtam, de nem is igazán értettem, mi történt. A kasszánál már erősebben dőlt belőlem a vér, bemocskolta a pultot.

– Elestem.

Gyanúsán néztek rám. Mire haza értem, apám szégyenében ágyba bújt, háttal az ajtónak. Ne is lásson.

– Meghoztam a kenyeret.

– Tedd le. Egyél, ha éhes vagy – mondta elcsukló hangon.

Ültem a konyhán. Úgy éreztem, figyelnem kell mindenre, valami fontos dolog történik.

– Apu, nagyon vérzik a fejem.

– Hívd haza anyád!

Haza hívtam. Aznap és jó sokáig még nem volt veszekedés. Apu lehajtott fejjel ment másnap reggel munkába. Láttam rajta, hogy szégyelli magát, kérdezte is volna, hogy mi van a fejemmel, de csak rám nézett, amikor kilépett az ajtón, látta, hogy össze van ragadva a fejemen a haj, a vér rászáradt. Nyelt egyet, megcsikorgatta a fogát, de az ajtót akkor nem csapta be, óvatosan, hangtalanul húzta be maga után. Zsuzsi is kint ült a konyhán, engem nézett, sírt. Nem értettem, miért.

★

– Van három vándor, betérnek egy fogadóba. Van-e hely, kérdezik.

Apu úgy szokott mesélni, ahogy senki más nem tudott, színes volt minden mondata.

– Persze, van.

– No, és mennyibe kerül.

– 10 forint egy éjszaka egy embernek.

– Rendben van, itt megalszunk.

Minden rendben is volt, az éjszakát nagy nyugalomban töltötte a három vándor. Pihenten, elégedetten ébredtek, korán reggel mentek volna a tulajdonoshoz, de az még aludt, csak a cseléd lány volt ébren.

– Mi nagyon elégedettek vagyunk. Íme, a harminc forint, köszönünk mindent szépen, hálásan.

Ez a fogadó azonban arról volt híres, hogy itt senki nem fizetett, elszöktek az emberek, akik itt tértek nyugovóra. Az igazgató – akkor már igazgató lett a tulajdonos, apunak az igazgató nagy úrnak számított – egészen meghatódott, hogy ilyen becsületes vándorok tértek be hozzá, úgy gondolta, engedményben részesíti őket. Öt forintot visszaadott a cselédlánynak, hogy a jóembereknek küldi, mert őt tényleg meghatja a becsületességük.

Apám a becsületet és az igazmondást minden emberi érték fölé helyezte.

– Tanakodik a cselédlány, hogyan ossza szét az öt forintot, hárommal nem osztható. Gondolt egyet, ő bizony eltesz két forintot magának, és akkor mindenkinek visszaad egyet-egyet, mindenki elégedett lesz, az igazgátónak nem kell erről tudni, úgys visszafeküdt aludni.

– Na, gondoljuk csak át! Ha mindenki visszacap egy forintot, akkor egy éjszaka minden vándornak 9 forintjába került, nem?

– De! – mondtam én, nagyot bólintottam.

– Háromszor kilenc?

– Huszonhét!

– Meg két forint ott van a cselédnél, nem?

– De!

– Huszonhét meg kettő, az huszonkilenc. Hol a harmincadik forint? Na, ezt fejtsd meg, még a tudósok se tudják ezt.

– Apu, hibásan gondolkozol.

Gyorsan megmondtam neki, mi a megfejtés. Kilenc éves voltam. Kaptam tőle két nagy pofont.

– Az Isten bassza meg! Mondom, hogy a tudósok se tudják ezt megfejteni.

Mérgesen néztem a szemébe. A tudomány miatt. Akkor én már túl voltam az ilyenfajta beugratós feladványokon, számelméleti könyveket olvastam.

– Ne nézz, mert kiszúrom a szemed.

– Akkor is hibásan gondolkozol!

Meg akart ütni, elugrottam.

Földhöz vágta a sörösüveget, amit a kezében tartott. Másnap vasárnap volt, nem dolgozott. Egész nap méregetve, ráncolt szemöldökkel nézett. Láttam rajta, hogy megértette, hogy igazam volt.

★

Volt nekem még kamasz koromban egy fogadalmam, amikor én a könyvtárban laktam, otthon hideg volt. Egy alkalommal egy híres költő jött oda, vendégségbe. Akartam volna nagyon, hogy halljam, lássam őt, már szinte minden versét ismertem. Belépti díjas este volt.

Nem engedtek be. Sőt: mivel én akkor már a könyvtárban voltam, egyenesen megkértek, hogy menjek ki. Nagyon nagy tél volt, én télen-nyáron ugyanabban a ruhában jártam. Nem bonyolítom: megfáztam, a dobhártyám spontán perforálódott, ma is csak 15%-osan hallok a bal fülemmel, és mivel a műtét nem sikerült (akkoriban patkányszövettel próbálták a hasonló lyukakat befoltozni) egy örökös patakzúgást hallok a fülemben, most is, mert csak kétharmad részben tapadt rá a szöveget a dobhártyámra. Én azóta megfogadtam, hogy tudást és költészetet, a jelenlétemet ingyen adom. Apám nem. Ő előleget kért minden szobafestésért, ez jár, magyarázta nekem gyakran. Az ő füle is ugyanúgy járt, mint az enyém, nálunk a fiúk, a családban így vannak ezzel. Az övét is elrontották. De ő bátrabb volt, ő másodszor is elment megműttetni a fülét. Az egészséghez is joga van az embernek, ezt gondolta, így cselekedett. A második műtétje már sikerült.

★

Én szegénylős vagyok, ha pénzről van szó. Nyaranta bujdokoltam a tanáraink elől. Egy alkalommal otthon voltam, lehúzott redőnyök mögött, tudtam, hogy jönnek értem. Nyaralni akartak vinni. Akkoriban rajzoltam, animációs filmeket csináltam. Országos pályázatot nyertünk a filmjeinkkel. A jutalom akkoriban Zánka volt, úttörő-tábor. De az sem megy nincstelenül. Ruhám, cipőm nem volt, nem hogy úszónadrág, költőpénz. Semmi. Bujkáltam hát. A tanárok kopogtak a redőnyön, nem tudták, hogy bent vagyok. És akkor az egyik, akit leginkább szerettem, azt mondja a másíknak, tőlem fél méterre voltak, én az ablak alatt guggoltam:

– Cigányok ezek. Jobb is, ha nem jön. Szerintem az egész család nem tudja, mi az a Balaton.

Anyu tényleg nem tudta. Egész életében oda készült, sose jutott addig. Én meg már láttam tengereket, krokodílt, ettem struccot, talán hamarosan látni fogom az óceánt (Ausztráliába hívnak decemberben), beszélek nyelveket, a legokosabb emberek a barátaim. De a lelkemben ott guggol az a kisfiú, a redőnyök mögött, az ablak alatt. Néha mesélek apunak, milyen a világ. Ő olyankor lehajtott fejjel hallgat, bólogat.

★

Anyu gyakran vigasztalt azzal, ha elkeseredve ültem a könyvében, s néztem a távolba, tízemeletes lakás huzatos falai között, az apám által barnára festett radiátor mellett, hogy ne féljek, nem leszek olyan, mint apu. Hiába a négyzetcentiméterre azonos hasonlóság.

– Te herceg vagy. Ő vad, bunkó.

Apu nem volt vad, nem volt bunkó. Illedelmes volt, vendégszerető, bátor. Én sem voltam herceg. Anyám sem volt költő. Az egész mondat,

együtt, mégis tartotta magát, engem is, hol egyben, hol kétségek között. Hatásos mondat volt.

Szerettem volna olyan lenni, mint apu, csak nem úgy.

Haza jönni a börtönből, ahogy ő haza jött. Úgy menni börtönbe, ahogy ő ment. Szórta nekünk két kézzel az aprópénzt a csernelyi udvarunkon, hosszú kabátban, méltósággal lépkedett, nem tudtuk, gyerekek, mit tegyünk, én ölelni akartam a térdét, addig érhettem akkor neki, de a testvéreim a pénz után ugrottak, ugrottam én is, anyu már hetek óta azzal kínozta, miért változtam meg az intézetben, miért beszélek ilyen szépen, miért nem vagyok rossz. Guggoltam, felfelkaptam egy-egy kettést, de közben néztem aput, ahogy leteszi a csomagját, és a végtelenné növekedett ezüst fémpénzesőben átöleli anyámat, megcsókolja, méltóságos némaságban. Nagyot csalódtam volna benne akkor, ha bármit is szól. Az a pénzeső örök, az a csókos ölelés márványszobor lesz azóta. Elpusztult a ház, meghalt anyu, apu elvesztette az összes fogát, az unokáival, öcsém gyerekeivel él és beszél kizárólag, de az akkori némasága, csókja és okossága megmarad örökké. Azért szórta szét a pénzt, hogy rebbenjünk el anyánktól, hadd ölelhesse, hadd haraphassa meg – nem voltam én már akkor sem hülye.

A fülemen van egy apró harapás, a cimpán, születésemtől fogva. Anyu odahajolt a tizedik emeleti konyhán hozzám, meg akarta csókolni a homlokom. Bánatot üzni.

– Apád beleharapott a fülembé, amikor készültél – teljes szívből mosolygott.

Engem bántott a szó, készültél, mondott volna helyette baszást vagy szeretkezést. Szokatlan volt ez a finomkodás anyámtól, amikor képes volt rá bármikor, ha apám felidegesítette, hogy felhúzza a szoknyáját, egy másik, gyors mozdulattal mindig tiszta fehérneműjét letolta térdig, és megmutatta – most már nekem is illik szókimondónak lennem – szőrös piccsáját.

– Ezt neked-e!

Nyilván apám kért vagy tervezett valamit, amire ez volt a válasz. Apu ilyenkor elfordult, akár veszekedés volt, akár béke, azt befejezettnek tekintette, elvonult a szobába.

– Menjünk már el sétálni! – kérte egy alkalommal anyu aput. – Ahogy mások is szoktak. A csónakázótó köré.

– Hogy mennénk? – háborodott fel apu. – Egy forint sincs a zsebemben. Még egy sört vagy fagyit se tudunk venni. Adjál egy százast!

Apu minden pénzt leadott anyámnak, ahogy a macskánk hordta elénk a megfogott egereket, patkányokat.

– Ezt neked-e! Százast!

Sose mentünk sétálni.

★

Szombathelyen vagyunk. Ezerkilencszáznyolcvanegyben. Jáki út 11. A konyha olyan, mint egy stúdiószínpad, kicsi, sötét, zárt, úgy tűnik, ügyetlen díszlettervező rendezte be, mintha szándékosan mélyszegénységet akarna mutatni. De kilóg a lóláb. Éreztem én már akkor is, hogy valami nem stimmel ebben a szegénységben. Ilyen tiszta szegénység nincs. Valaminek lennie kéne, ami gazdagságra utal, legyen az jövőé vagy múlté. Gázpalack, hideg, esti nagyveszekedés. Apu áll a konyhaajtó előtt, tudatszörnyének fájdalma kiül az arcára, erős homlokcsontjai, mint faltörő bikái. Neki-neki is üti néha az ajtónak, nem a falnak, mert akkor el kéne mozdulnia, s talán még valaki kiszökik. Pedig nem mehet senki, büntető este van, sorra kerül mindenki, mindenki nagy verést és mély istentelen oktatást kap ördögből, bűnből. Anyu már ájult, a konyha közepén fekszik, vérzik, mentő nem hívható. A szomszédunk elutazott, még a verődélután kezdetén láttam, ahogy a narancssárga Skoda kitolat a kapun. Akkor kellett volna sikítani.

– Most nem hall senki, ne reménykedj! – apu a szemembe néz. Én állom, de most nem apám néz, hanem Minotaurus. Azt is állom.

Zsuzsi következik. Apám gyomron rúgja. Zsuzsi térdre esik. Akkor fejen üti. Zsuzsi elhalal. Mari a falnak húzódva, szinte láthatatlan akar lenni, túl akarja élni ezt a napot, őt hamarosan elveszi Lali, egy-két nap az esküvő. Sír, hangtalanul, látom, ahogy átázik a szoknyája, bepisilt.

Apu belerúg Zsuzsiba, utolsót, ő sem mozdul többé. Árpi a sarokban ül, tenyerében tartja a szeméből ömlő vért. Apu akkor felém fordul. Nyolcéves vagyok. Négyéves koromtól hatéves koromig nevelőszülők kínoztak, ostorral vertek, a nyomai ma is a hátamon, tyúkszart etettek velem, meztelenül járattak, dolgoztattak, aludnom nem szabadott, kútba dobtak, onnan is kivettek, kiszaggatták a hajam, hatévesen már csak két tincs maradt a dzsungelből, ami mindig a fejemen volt. Álltam, hidegen, félelem nélkül, megszoktam már az ütéseket, amikor a nevelőszüleim baltával csaptak a hátamra, elértem a fájdalom kozmoszának végtelenjét, a csillagrendszerekben megfagyott a szívem, gyémántbolygó lett belőle, és egy érzéketlen, de tervek mentén cselekvő Isten szavára visszazuhantam a Földre.

– Teeeeee... – apám sziszegett.

Bűnt kerestem, bennem nem talált. Jól tanultam, nem hiányoztam az iskolából, illedelmes voltam, mindenki dicsért, versenyeket nyertem, okos voltam, mint a halál. Álltam előtte, nem remegtem. Bólintottam, amikor elhangzott a „teeee“, hogy igen, „én“.

Két-három másodperc telt el. Nem féltem. Nem féltem. Bízam magamban, a semmiben, a múltamban és a tiszta jövőmben. Apu akkor térdre rúgott.

Én ezt, apu, soha, de soha nem bocsátom meg neked! Sem a Minotaurusodnak.

JÁSZ ATTILA

KAPOSI TAMÁS APOKALIPTIKA

„Hiszek a... nem tudom... igen, hiszek a világban ható erők
progresszív irányában, kurva anyjukat a kurva erőknél!”
(*Kaposi Tamás*)

Nonfiguratív (1986–1989)

Punkkorszak (1987–1989)

★ „Egyik kollégánknak, egy kutató, 1991 nyarán Szibériában járt. Találkozott sámánokkal, és az egyiktől kapott egy szent nyírfakérget. Ha vigyáz rá, akié, a kéreg megvédi őt. Küldött nekünk is egy darabot, amit betettünk egy befőttes üvegbe, de nem tetszett az üveg teteje. Végül találtunk egy szép tetőt, viszont annak az üvegében ketchup volt. Át akartam önteni és mivel siettem, hogy levigyem a kutyát, véletlenül ráöntöttem a ketchupot a kéregre. 1991. november 6-án, este öt után... Gyorsan lemostam és átraktam az új üvegbe. Éjjel a rendőrök ébresztettek, hogy meghalt a fiam! Frontálisan ütközött egy szabálytalanul előző Ladával, este fél hat körül: egy pillanat volt az egész. Pont amikor a nyírfakéreggel szerencsétlenkedtem.“

(Kaposi Endre-interjú)

Apokaliptika (1987–90)

Meersburg (1989–91)

**, „Saját negatív túlvilágunkkal a személyiség és az alkotás erejével szállni szembe: íme Tamás optimista – vagyis nem egydimenziós kétségbeesésből táplálkozó – apokaliptikája.” (Miltényi Tibor)*

Éjszakai tájképek (1990–1991)

Autó* előtt átfutó vadak (1990)

* „Ahogy bekerült az óvodába, az óvónők egyből mondták neki, hogy a te jeled az autó lesz...” (Szabó Zsuzsa, Tamás édesanyja)

„Már óvodáskorában olyan rajzi problémák foglalkoztatták, ami egyáltalán nem a gyerekrajzokra jellemző. Az óvónők például nem tudták mire vélni azt a rajzát, ami egy háromszöget ábrázolt. [...]Nézem a rajzot, hát az a látvány volt, amit a kocsinkból hátrafelé nézve látott: ahogy rövidül az autótűt.” (Kaposi Endre, Tamás apukája)

** „Azt hiszem, Hollandiában történt az eset, egy éjszakai stoppolás alkalmával. Két teljesen részeg vagy narkós holland vette föl, és iszonyú vadul vezettek, miközben rettenetesen veszekedtek egymással. Tamás meg hátul rettegett, de annyira fáradt volt, hogy pillanatokra elaludt, és mindenfélét hallucinált. Annyira intenzív veszélyérzet volt ez, hogy rengeteg verzióban megcsinálta később. Azt a fotót, ami hasonló szituációt mutat, már utólag készítette.” (Fuchs Tamás)

*** „Ott van a sírja, ahol állítólag egyszer, egy barátjaival való beszélgetésben halálnemként a frontális ütközést választotta. [...] Tamás halála után Kocsis Imre említette, hogy maradt egy rajza, amit még le sem nyomtattak. Kiderült, azt a szituációt ábrázolja, ahogy egy személyautó a másik sávban közeledő kamion mellé ér...” (Kaposi Endre-interjú)

Grafikák (1986–1991)

* „Némelyiket egyenértékű teljesítménynek érezte felnőttkori munkáival. Odáig ment, hogy a főiskolai felvételihez beadta két óvodáskori rajzát...” (Kaposi Endre-interjú)

** „Megtaláltam azt a fotóalbumot, amit Tamás is látott, s nagy hatást tett rá az indiánok végtelenbe időző tekintete. De ez a kép, aminek itt küldöm a másolatát, különösen fontos volt neki: állítólag azt gondolta, ő maga egyik előző életében... Gondolom a tényleg döbbenetes alkati és karakterbeli hasonlóság, s a kezek elképesztő 'kaposizmus' volt számára e különös élmény alapja.” (Miltényi Tibor magánleveléből)

Sakkozó angyalok (1990)

** „Pointerek és vámpírok . Lényünk kutya-macska, jin-jang, Stan-Pan, kint-bent részei, kik sakkjátékkal sorsunkon szórakáznak. Néha megengedik, hogy én is szórakázzak. Szórakázz velünk.“*

(Kaposi Tamás feljegyzése)

Almába harapó lény (1991)

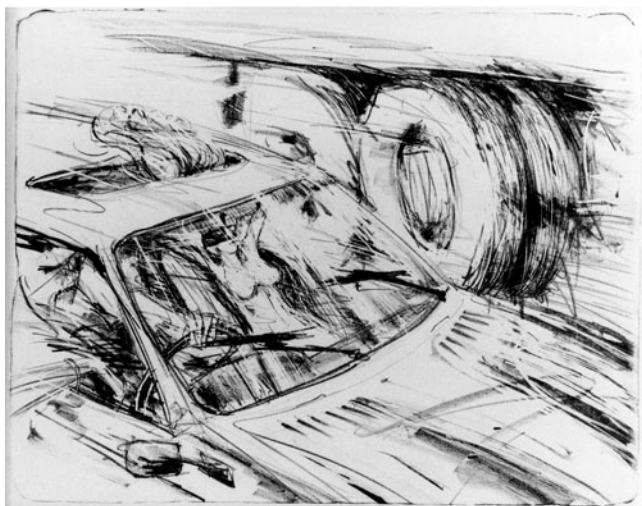

Kutya, macska, ember (1991)

Fekete önarckép (1991)

Utolsó képek (1991. márc.–nov.)

★ „Most nincs hajókázás, csak egyfolytában megérkezés. Erről a partról most nincs mivel, és nincs miért elmennem. A sorsomat engedelmesen veszem mostanság, hisz nem nehéz, bár komoly. Én is az vagyok, és dolgozni is komolyan dolgozok itt, álszerénység lenne tagadni. Az ember szerényen nem tud nagy műveket alkotni – lehet, hogy ez igaz? Nem tudom, de lehet. Elég nagy tempóban használom magam, van eredménye, képekben is. Tele az agyam mindennel, nagyon-nagyon el vagyok szállva, és azt hiszem, igen jelentős műveket hozok létre.“ (Kaposi Tamás levele 1991 novemberéből)

GÉCZI JÁNOS

A KUTYA

Napok óta nem talállok véget egyetlen történetnek sem. Patyolatfehér kutya hever a párnáján a zárt ablakban. Kerek a szeme, s a farkát a hátára hajlítva tartja. Követ a szemével, alaposan megnéz, miként a gazdája szokása, aki, ha teheti, tetőtől talpig mustrát tart fölöttem. Aztán fölugat, hallom erőtlen hangját. Az öregember azonban nem az ablaküveg, hanem az azt eltakaró függöny mögött álldogál, s oly közel, hogy a függöny anyaga ráborul, formáját tökéletesen utánozza. A függönnyel beborított vénség ellép a kutya mögül, az eb egyedül, gazdája segítsége nélkül vizslat. Éppenséggel nem volt olyan alkalom, hogy a kutya ne ülne akkor az ablakban, amikor erre járok, de hogy ennyire kerek a szeme, arra nem figyeltem fel mindeddig. A mancsa pedig ovális. Mi ebben, mormogom, s lépek el az ablak alól, a história?

Sietek a völgy mélyén a falakkal elkerített kertben álló épülethez, amelyben ideiglenesen lakhatom. Bezárom magamat a nyomorúságos kinézetű kertbe. Be se nyitok a házba, nincs kedvem végigmenni az ajtajáig az iszonyatosan mocskos járólapokon. Napokkal korábban, a porcelán kéktőjánhéjakat követve, a bejárat előtt véletlenül megerősödő, felnőtt akácsuháng lombjából, a kettészelt gömbszerű fészek rigója kimúlt fiókat taszított alá. A tollatlan, jókora csőrű dögöt, amikor rálépek, szétnyomom, szerteroncsolom, s a véres pépet talpammal széthordom. Estére megsötétednek és egyben a járdára száradnak a hús-, vér- és ürülékfoltok, hozzájuk ne érjek, jókora kört teszek a kert gondozatlan fűvén, majd a hálószoza ablaka alatt feltörő bambusz száraihoz igyekszem, onnan tovább, a hegyoldalra vezető lépcsősoron lihegve fel, a felső teraszra, keskeny kilátóhelyemre törekedek, ahonnan nézhetem a számomra rendelt, éjszakára magányt és egyben rémületet ígérő épület komor színű tetejét. Pedig nem hiszem, hogy rálátok az éjszakámra. Csupán a barna betoncserépekre. Figyelem a száradó, beteg diófát. A kertorkolat részében látható cérnagyár épületének hámló falát.

A gránátalmabokor hajlékony ágain mumifikálódott termések himbálóznak. A levéltelen bokor alá heverek, és úgy bámulom az eget, hogy bele-belehimbálóznak a gyümölcssejgüktől korábban

megfosztott, eredeti színüket elvesztő, asszonyias formájukból kihátrált gránátalmák, amelyek, kétségem nincs, az átváltozásuk után is gránátalmák maradnak, marokba fogható, észleletet ígérő termések, esszenciái a korábbi, viruló nyárnak, s ágaktól elválaszthatatlan tanúi ősznek, télnek és a gyöngye tavasznak is, amelyek megrombolják és szoborszerűvé alakítják, már csupán szoborként használható tárgyakká formázzák a lédús gyümölcsöket. A fölöttem átnyúló ág hegyén ringatózó töppedt alma – fekete, posztószerű penészszerű elborítja az árnyékos felét, s a másik oldala, amelyet szél fürdet és fény permetez, szikkadt és kérges, bőrszerű felületű –, mintha tudata volna, érzékelné számkivetettségét, az oldalszéli helyzetét nagyobb lengéssel ellensúlyozza; igyekszik számomra példát szolgáltatni. Kedvemre valóan elfekszem a cserje alatt, a föld hűvösebb a levegőnél, idáig hoztam el a napomat s az annak szegélyébe beleakadó tegnapomat, és hogy az húzza maga után a tegnapelőttöt, vonszolja magával a megtörtént teljes időt is, ide, a bokr alá fektetem, magam mellé, magam alá, s kinyújtva, hogy jól megférjen bennem, magamban is.

A gránátalma oldalra hajoló ágának ringatózó termésére apró madár röppen, s ettől erőteljesebben himbálózik a gally. A pintyszerű madár ahányszor rácsap kúp alakú csőrével dudorokba kapaszkodó, gyufaszálnyi lábai között a termésre, annyiszor meg is lódítja az amúgy is hintázó gömböt, s a nagy igyekezetben végezetül nemcsak a termés csapkolódik jobbra, balra, fel és le, hanem ráng, izgatottan vergődik a hosszan kinyúló, oldalra hajlott gally is. Idővel a bokr egész testében hánykódik, minden darabja tömegével vergődik a hegyoldalon. Csupán attól, hogy aláfekszem, és alulról nézem, menten földre borul és fetreng, nem találja a pontos helyét, holott éppen innen igyekszik el, bár elszabadulni képtelennek mutatkozik.

Az utcát, éppen a házam előtt, céltudatosan rohanja át az egyik völgylakó. Nincs teste, azt eltakarja a kőfal, s csupán a föléje magasodó feje látható, ahogy járása ritmusát követve süllyed és emelkedik. Megérzi, hogy nézem, kimérien fordítja felém az arcát, s mihelyst összeakaszkszik a tekintetünk, elkapja a fejét, s meggyorsítja lépteit. Kifejezéseit nem láthatom pontosan, ahhoz messzire vagyunk egymástól, de mikor befordul a sarkon, ismét összetalálkozik a szemünk. Dühít a kíváncsisága, amint az is, hogy ilyen kurtán-furcsán, saját akarát követve kilépet a tulajdonomat képező látótérből. Nem állom meg, hogy ne vágjak grimaszt, az arcom a hőségtől amúgy is elasztikus gumivá vált, könnyen megy, ámbár képem eltorzításának semmi következményét nem tapasztalom, máskor ennyi elég ahhoz, hogy kitörölődjek belőlem az ok nélkül feltámadt feszültség. Idegeskedem, minthogy nem jut számomra a történet végéből semmi.

A nappalom munkával telik, a hőség ellen azzal védekezem, hogy a pincében maradok, amíg lehet, a múzeum legaljában lapulok meg, mint a sötétet, párát és húst kedvelő ászkák, s az asztalnál, a

preparátumok segítségével elképzeltem, milyen lesz, ha rátalálok, és éppen ebben a tűrhetetlen kisvárosban, s ebben a szedett-vetett gyűjteményben, a föllelni oly áhított bogaramra. Azon tárgyak egyikében, ahol korábban minderre esélyem nyílt, nem bízom már, hiszen elhasználtam. A takarítónő, amikor ráébred, hogy miféle anyagot fogad magába, alápillant magán, elképed ugyan, de meg nem szólal. Elképzelem, a folyosón izgatottan várakozó munkatársainak miként is számol be az aktusról, s hogyan írja körül az amúgy gipszhez hasonlóan fehér, és a belőle kiszabadulás után nyomban nedves porrá szétomló állatmaradványt, és nem mosolygom meg. Az elhasznált időnek nincs olyan neve, amellyel pontosan megjeleníteni lehet.

A *Micromalthidaek*, azaz szűzbogarak közé tartozó bogarak egyetlen, a tapasztalat eredményeként megformázódó hiedelem szerint Észak-Amerikából származó faja, a *Micromalthus debilis*, inkább a feltételezésem, mint kutatási eredményeim szerint mifelénk is él, s a kisebb-nagyobb közösségek élőhelye mindenkor a kontinens millió meg egy településén megtalálható múzeumokban lelhető fel, ennyit állítok. Amíg a többi kiscsoportnak a túlélést változatlan mikroklímájú hegyi szurdokok, láprétek, sziklagyepek, avagy éppenséggel a mérsékelt övi sztyepek vízjárási anomáliája eredményeként létrejött szikes foltok, a bogár fennmaradását ezek a kontinentális gyűjtemények biztosíthatják s nyújthatnak számukra megfelelő rejtékhelyet.

Véleményem megingathatatlan abban, hogy kutatásom tárgya Amerika felfedezése, 1492 után, némileg a múzeum, az enciklopédikus gyűjtési kedv intézményesülésének helyszíne létrejöttével érkezik meg Európába, hogy létezését itt folytassa. Végére, s ez az egykori hipotézisem előbb felvázolt igazolásának a testvére, a szűzbogarak eredeti élőhelyük elpusztulása okán Amerikában kihaltak, de a faj néhány egyede átkerült az óvilágba, s itt sikeresen folyt tovább az evolúciójuk. Az egyedeket kutatva, nyomukat itt és ott, szerte föllelve, s követve, járom sorra Európa természettudományos gyűjteményeit, s vizsgálom át azokat a fennmaradt forrásokat, amelyek a tizenötödik század után keletkeznek, de nem fiatalabbak kétszáz évnél. Remélem, egyszer majd egy élő példányára is rábukkanok, szerencsém lesz abban, hogy szemközt állhatok azzal az élőlénnel, amelyről gondolkodni értelmet ad a munkámnak, s végső soron tartalmat nyújt az életemnek. Emiatt tehát az 500 és 300 közti években leltárba került, megőrzésre érdemesített anyagok, táblák, plakátok, színes akvarell mulázások, gondosan lezárt, naftalinnal csirátlanított rovardobozok, szekrények, béelt fiókok és mindenféle sok rekeszes tárlók, dossziék, és folyadékos, elfehéredett preparátumok, száraz készítmények, törékeny nyúzatok és tömések, plasztinált preparátumok tömegén rágom át magamat, hogy túl az állapotleíráson s jelentéskészítésen, módom nyíljék szűzbogaram lakhelyének feltérképezésére.

Mondhatom, Európa anatómiai kollekcióit épp oly jól ismerem, mint a herbáriumait és ősrégi, a medicina képzés szolgálatában álló

botanikus kertjeit. Tévedhetetlenül. Akárcsak Angelo Solimán testét, amelynek képmása az íróasztalomon van, s már akkor is ott volt, amikor ideiglenesen átadták számomra, mint azt a helyet, amelyet használhatok a munkám során, azonban nem tanulmányozhatom, abból az okból, hogy a kitömött szerencsén régestelen-régen megsemmisült, azzal a raktárral együtt elégett, amelyet 1848-ban a felkelő forradalmárok szétlőttek, s nem maradt belőle egyéb, mint egynehány feljegyzésben egy-két mondat, továbbá a metszet, amelyen még délcegen áll a múzeumi kiállító térben, mindenki által megtapogathatóan, pucéron. Mondhatom, ugyan hivalkodástól mentesen, de mert megszegyenülten, ezért szemérmetlenül.

A váraljai rövid utca, bármennyire is kitölti a mézsárga fény, a száraz, dongó röptű hőség, az álló, hártás szárnyként rezgő levegő, a levegőben terjengő virágpor és a csend, kopár. Fülledt. Szennyes. Nincs, aki ha elindulhatna lassan az egyik végén, még fiatal, s hogy eléri a másikat, amely felkunkorodik a hegy oldalára, s gyorsan elhagyja, már vén, nincs, hogy nagy szemmel és szerelmesen lép be a felső torkolatán, de szerelmi bánat foglyaként, elfeketedett arccal távozik a másikon. Nincs arc, amelyet a tekintetem meg tudna hajszolni. Aztán valahol, hogy enyhül a hőség, és a várhegy árnyékot vet a völgy mélyén elnyúló városrészre, mégis megnyílik, nyekeregve feltárul egy ajtó, kulccsal matat valaki egy zárban.

Felugat a kutya, a függöny mögötti homályból előlép, rögzítem magamban a helyzetet: a szomszédban éldegélő, napközben lakásában ténfergő uraság sétára viszi bolognai pincsijét. Hamarosan meg is látom, a bokrom alól figyelem az izgulékony jószágot és a gazdáját. Tétova léptekkel ereszkednek alá a kopott lépcsősoron. A vénember bal kezével a rúdból kialakított korlátba kapaszkodik, s a könyökben behajlított másik kezében, a jobbja hajlatba beültetett, fejét érdeklődően forgató, szorosan tartott, apró termetű jószágra ügyel.

Bal alkarját a csőből kialakított korlátra fekteti, s teljes testével arra nehezkedik, csuklója elfordul, hogy könnyebben ráfonódjon a marka a forró lépcsőkorlátra. Hol a száraz tenyerű kezét csúsztatja előre, hol a nehezen lendülő bal lábát, hogy aztán a gyöngö, terhet viselni nem képes jobb lábával lépjen elő, egészen a lépcsőperemig, vagy le, a következő lépcsőfokra, és a testét is, amely, mintha nem részekből, hanem egyetlen, lomha tömbből állna, előbbre vonszolja. Merev csípővel inog, botszerű lábait oldalra lendítve araszol, s akként szorítja karvalykörmös ujjával, alkarjával magához az apró kutyát, mintha foszlékony, megragadhatatlan, elillanni kész testet tartana. A pici kutya fel-felnyüzött, ki akarja szabadítani magát a túlzottan szoros ölelésből, kaffog, vinnyog és panaszosan vakog, a válaszra kérdően emelgeti szemöldökét, lepillant a karján vergődő, kiugrani képtelen jószágra, lepillant a mocskos, bizonytalanul billegő lépcsőlapokra, lepillant a korlátra, amelyre hol rágógumidarabok, hol köpetmaradványok

tapadnak, felfedezi, hogy a háza omlatag falán megjelent egy graffiti, amely tegnap nem volt ott, fekete szénrel rajzoltak oda egy pinát és egy mocskos szájú magyarázó mondatot kerítették mellé, lábfejével elrúgja az eléje került könnyű műanyag tányért, a szél görgette alá, s éppenséggel tőle, az ő házának kapuja elől, hiszen ebben tett ki reggel megsavanyodott tejet és feleslegessé váló ételmaradékát a hegyoldal kőbor macskája számára, ezen felnevet, hiszen tisztára van nyalva, a girhes már jóllakott, nyekergő, egykor elegáns bőrcipője orrával elkorja maga elől a gombóccá gyúrt újságlapot, s majd az eléje került másikat is, egyenként rájuk figyelve meglátja a csőre tapadó ujjait, kimérten előbbre csúsztatja a fényes csövön a tenyerét és ismét megragadja azt, inog, a kutya kinyújtja keskeny nyelvét, düledt szemű, hánykolódik, rendületlenül igyekszik megszabadulni gazdájától, s lötyögő fogai erőtlen harapásával rá-rákap a súlyt tartó kar elérhető darabjaira, az ujjakra, a felkarra, emiatt a férfi erősebben, már-már kíméletlenül fogja, tartja, markolja, gazda és ebe beleragad a helyzetbe. A kutya hasa alatt ügyetlenkedve tartja jobb kezét, a jószág négy lába a karján oldalt lóg alá, s a kutya koponyáját alulról, markában szorongatja, hüvelykujja tenyérpárnáján érzi az állat rángó állkapcsát, a kar és a mellkasa hasítékába becsíptetett két kutyaláb, az erőteljes fogástól mereven liffig, a másik kettővel a kutya kapar, s közben hörögve, s egyre erőtlenebbül acsakodik, rászól, biztatja, hogy nem fog sokáig tartani ez a keserves helyzet, a lépcső alján lerakja, pórázon sétáltatja tovább, csupán addig kell kibírnia, érdemes, addig nem engedheti el, nehogy megerőltesse magát a lépcsőfokok mászásában, fájó, apró kutyacsípőjét nem teheti ki ilyen megterhelésnek, de a kutyát nem nyugtatja meg a zsörtölődés, a kutya nem érti a magyarázatot, minden izmát megfeszítve menekülne, s meg is tesz mindent, hogy akaratát sikerre vigye. Nem tudom a magyarázatát annak, miért beteg a csupaszőr, öreg kutya, azt sem, hogy mióta, nyilván idős, s a lépcsőjárásától eltöltötták, többnyire az ablakpárkányon telik el az élete, biztos alig jut szabad levegőre. Hosszú percek óta tart a vénember útja a hófehér bundájú ölébél a karján, a deszkából összetakolt, a lépcsősor felső harmadában a lépcsőkre oldalról rányúló kaputól a lépcsősor átelleni oldalán húzódó korlát megragadásáig, majd a fokokon történő alálépdelésig, amelynek, ha a közepén jár a nehezen mozgó öreg ember, nadrágja korcából kibúvó ingaljával, rosszul levágott bajuszával, hiábavalónak tűnő arasznyi lépteivel, amelyet a csoszogás kihangsúlyoz, s azzal a képtelenséggel megtetőzve, hogy erőfeszítése eredményeként mégiscsak leér, odajut a lépcsősor aljára, ahol két ház fogja közre az utcát, ahol a köpetek, almacsutka, vizeletfolt és patkányoktól megrágott madármaradvány közé vegyül, a lépcsőről éppen az ő vonulása eredményeként alápergő mindenféle hulladék várja, s ahol oly jó lenne, már ha az ilyesféle kívánságok teljesülhetnének, meginni egy fröccsös pohárnyi, hús ivóvizet. Aztán inkább lehuppan a szokatlanul magas utolsó lépcsőfokra, arra, amelyben minden járókelő megbotlik. Mozgékonyabb lábának seprőmozdulatai nyomán, amikor elkotorta a közelből a városi szennyet, amelynek közepébe mégsem örömmel telepszik, s hogy

megpucolta az ülőhelynek kiszemelt kőfok közvetlen közelségét a tisztátalan dolgoktól, nyekeregve és fontoskodva, lassú mozdulatokkal lehuppan ülepére. Jobb oldalára billen, s hogy el ne dőljön, el kell engednie a magához szorított apró kutyát, amely pedig elcsendesedni látszik, s hagyja, hogy akaratos testét végezetül leteperjék az események. A kutya a kőre hullva meg sem moccan. A férfi elképedve pillant rá, a szája is megnyílik, s az eddig kérdőjelként ívelő szemöldökei egyetlen, vízszintes és egyenes vonallá állnak egybe. No, mondja, no. Az aprócska, ormóttanul aláhullt, szőrből álló test mozdulatlan marad. No, mondja, és a még mindig zsibbadt, maga mellé hullt jobb karja görcsös ujaival megböki a kutyáját, no. Ráfúj gyapotszerű szőrére, de a máskor fejedelmi viselkedésű eb nem kapja fel a fejét, nem húzza fel ínyét, hogy dühödten visszamorogjon az ingerlőjére.

A vénember mozdulatlanul ül, belesüpped a kőbe. Az érzéketlen kő pedig puhul, megolvad, s magába fogadja a szikár, húsa nincs embertestet, akként, ahogyan a lelket fogadja magához a húsrá és csontokra igényt nem tartó ég. Testtömegével belesüpped a legelső lépcsőfokokba a megrettenő vén, s a délutáni fény is elhagyja az utcát. A fehér szőron vércsik jelenik meg, az oldalán fekvő test fekete orrából indul el, s még át sem itatja az orr szórzetét, le sem csöppen a kőre, amikor zöldes, fémes fényű legyek jelennek meg s zümmögésükkkel megjelölik az esemény helyszínét. A férfi, mint aki elveszti a tudatát, esetlenül hadonászik, ki szeretne kecmeregni a testét körbefolyó kő sűrű anyagából, de megszólalni nem tud, nyögni nem képes. Segítséghez sem jut. A mellette heverő kimúlt kutyától sem kap támogatást. Tíz perc is elmúlik, amikor erőt veszek magamon, és lemegyek a kertembe, át a mélyudvaron, lépkedem a diófa alatt, kikerülöm a madárfióka emléktől maszatos járőlapokat, s a kertkapun kilépve odasietek a lépcsőaljnál oldalára borult férfihoz. Meghalt – üvölti –, meghalt, és könnyes szemekkel néz rám, a fölébe tornyosuló alakra. A hóna alá nyúlok, hogy fölemeljem, de az először kiejtett szóval együtt mintha valamennyi csontját kiköpte volna a száján, puhán omlik el a teste, borul rá a kutyatetemre. A hóna alól kilátszik a kutya lógó fülű, mozdulatlan feje, látom, nyitva maradt a sárga szem. Látom – mondom, s rábólintok. Tovább dől az öregember, elfekszik a kövön, s úgy sír, zokog, vállá reszket, s markol bele a csontjait ugyancsak elvesztett jószágba, ahogyan azt egy hároméves gyermek tenné. Térdre ereszkedek mellette, hogy megemeljem, s egy oda siető járókelő segítségével állítjuk fel. Rémulten figyeli, amint tenyeremet a kutya alá csúsztatom, s felemelem az állatka testét. Így indulunk hármásban fel a lépcsőn, ketten támogatjuk a sírását elhagyni nem képes, fel-feljajduló öregurat, miközben én a kimúlt jószágot is cipelem, amelynek orrából szabályos időnként le-lecsöppen egy vércsepp. Mire a kapuig elérünk, megcsendesedik a férfi, hogy aztán rápillantva a kutya megsötétedő vérére, újra eleredjen a könnye, jajgatása megerősödjék, s a hegyoldal fái közé jutva, közöttük eltévedjen.

MÉS-ZÁROS ISTVÁN versei

Előhang(ulat)

története egy nihilista nagyvárosban)

Stresszbourg

Mindegyebb

Amikor...

vagy

A telihold túlsó dala

Duná(m)nál

Takarodó

Fonákban

VILÁGOK HARCA: A MARSÍ INVÁZIÓ UTÁN

GALÁNTAI ZOLTÁN regénye

Második rész

4. Az R-137 és a Villám

Az olvasó számára úgy tűnhet, mintha mindazokat, amiket most leírok, összefüggően gondoltam volna végig a batárban ülve, de ez persze nem igaz. Töprengés közben állandóan újra és újra, már-már kényszeresen visszatértem a saját helyzetem latolgatásához; nehezen vettem a levegőt és a szívem túlságosan hevesen vert. Összerezentem a kívülről jövő, váratlan zajokra, és közben aggódtam a feleségemért, hogy mit fog gondolni, amikor felébred, és csak egy meglehetősen kurta és semmit meg nem magyarázó cédulát talál; és persze rettenetesen szorongtam a rám váró jövő miatt. Sőt, utólag nem szégyellem bevallani, féltem is, és volt pillanat, amikor olyan erős vizelési inger gyötört, hogy attól tartottam, nem tudom majd visszatartani. Mint ahogy olykor nem kevésbé féltem az afgán hegyek között sem. Ezzel valószínűleg mindenki más is így lett volna, de amikor a lovas kocsi megállt, még az is megfordult a fejemben, hogy talán most megszökhetnék.

„Szálljon ki, dr. Wells“, mondta a velem szemben ülő férfi, miközben kinyitotta az ajtót. „Innét megy tovább“. „Szóval a katonaságnak dolgozik?“, kérdeztem. Ez a lehetőség eddig az eszembe sem jutott; talán mert lélekben a legrosszabbra próbáltam felkészülni, és hirtelen nagyon megkönnyebbültem. „Igen, így is fogalmazhatunk“, válaszolta, és alig néhány perccel azután, hogy a félhomályból kiléptem a napfényre a Staines-upon-Thames-i Katonai Leszállópályán, és annyira elvakított a kora délelőtti fehér, olvadt-fém ragyogás, hogy hunyorognom kellett, a hőség pedig mintha egy kohó nyitott száján áradt volna felém, már a levegőbe is emelkedtünk egy R-137-es katonai léghajóval, és olyan sebesen törtünk felfelé, hogy meg kellett kapaszkodnom. A legújabb típus volt. A fémmerevítésű, áramvonalas gondola hátuljában háromágú légcsavar pörgött olyan gyorsasággal, hogy csak a csillogó korongot láttam a helyén.

A burkolatán látható felirat szerint a Camborne-i Woolf-gyárban készített compound gőzmotor dübörgésétől félig megsüketültem, és alattunk a táj: akár egy terepasztal a leszállópályát körülvevő drótkerítéssel meg a zöldre festett őrtornyokkal és a kiírthatatlannak bizonyuló marsi vörös fűvel a közeli domboldalon. A távolban úgy csillogtak az újjáépített londoni vasútvonal sínjei, akár a higany, és megcsapott a frissen olajozott gépalkatrészek meg a szénáz szaga, a körülöttem sebesen áramló levegő pedig egészen hűvös volt, miközben a tűző nap szinte égette a bőrömet. „Mindjárt kiérünk a tenger fölé“, mondta a hadnagy, aki a léghajó fedélzetén várt. Magas, sebhelyes arcú férfi volt, aki a húszas éveit végén járhatott. Később megfigyeltem, hogy beszéd közben gyakran megérinti a homlokán végighúzódo vágás helyét, és hamarosan azt is megtudtam, hogy a Villám kevés túlélőjének egyike, és ez egészen fellelkesített. Rajta kívül legfeljebb egytucatnyi ember mondhatja el magáról, hogy ott volt azon a torpedórombolón, amely egy alkalommal képes volt legyőzni a marsiak lépegető gépezeteit. Igaz, nem annyira a technológiának, hanem a meglepetésnek meg a tengerészei személyes bátorságának köszönhetően, és az is igaz, hogy olyan hőstett volt ez, amelyre csupán egyszer kerülhet sor két ellenséges faj találkozásakor, mert a marsiak legközelebb már biztosan nem fognak ennyire alábecsülni minket.

De persze mi is felkészültebbek leszünk.

„Azért cirkáltunk a Temze torkolatának közelében, hogy megpróbáljuk a menekülő hajók között fenntartani a rendet, vagy legalább a látszatát“, mondta a hadnagy, amikor faggatni kezdtem a részletekről. Közben elővett egy szál cigarettát, és az ujjai között morzsolgatta, de nem gyújtotta meg. „A parthoz legközelebb angol, skót, francia, holland és svéd halászbárkák, temzei gőzösök, jachtok és elektromos naszádok voltak. Távolabb nagyobb teherhajók, egy csomó piszkos szénszállító, erős kereskedelmi hajók, marhaszállítók, személyszállító naszádok, kőolajszállítók, óceánjárók... fehér és szürke southamptoni és hamburgi postahajók nyüzsgöttek. Mindenki és bármi áron a Csatorna túloldalára akart átvutni, és amikor felbukkantak azok a fémszörnyek, halálosan megrémültem; addig azzal hitegettem magam, hogy a vízzel nem boldogulnak. Vagy legalább nem szeretik, és távol tartják tőle magukat, mert a Marson, lévén az jóval idősebb a Földnél, és lévén kiszáradóban, a folyékony víz legnagyobbbrészt ismeretlen a számukra – vagy legalábbis ilyen tömegben az. De nem. És ez nem csak engem rémített meg. Hallottam, hogy egy bajtársam, akit később a robbanás darabokra tépett, a hátam mögött azt motyogja: »Istenem, Istenem!«, és hirtelen émelygés fogott el, és megsédültem, pedig nem tartom gyávának magam. »Istenem, segíts!«. Elöl voltam a jobb oldali lövegállásban vele együtt, és ezt követően egy ideig csak a gőzgép zakatolása hallatszott a gépházból, meg furcsa módon azt sem fogom elfelejteni soha, hogy elsuhan a fejem felett egy sirály. Olyan volt, mint egy fehér villanás a látómezőm szélén, háttérben a kék éggel, aztán már el is tűnt: mintha nem is repült volna, hanem a szél

sodort volna valamit; talán Dover szikláit felé tartott. Van ott egy partszakasz, ahol rengetegen fészkelnek. Amikor ez az eszembe jut, mindig arra gondolok, érdemes lenne egy tanulmányt készíteni arról, hogy különleges körülmények között, ha nagy nyomás nehezedik ránk, mennyire furcsán tud viselkedni az agyvelőnk. Tudja, mi is kaptunk némi természettudományi képzést a Katonai Akadémián. Szinte beleégnék egyes képek a tudatunkba, akár a fotóemulzióba. És időnként még mindig hallani vélem a bajtársam hangját.“

„Az amerikai William James írt erről, aki a gondolkodás és az érzelmek orvostanával foglalkozik. A Nature-ben tette közzé“.

„Feltétlenül el fogom olvasni“, mondta a hadnagy némi hallgatás után, majd a Villámon történetekhez visszatérve arról kezdett beszélni, hogy a kapitányuk alig néhány évvel volt idősebb nála, és még egyetlen komoly összecsapásban sem vett részt, mivel a krími háborúhoz fiatal volt, azóta pedig senki sem merte a Haditengerészet fölényét kétségbe vonni – nem úgy, mint most, az invázió után.

De azért pontosan tudta, hogy mit kell tennie. „Szerzünk nekik egy kis meglepetést“, mondta, „elkapjuk őket. Egyet mindenképpen, de talán még egy másodikat is, Várjatok, amíg egészen közel nem érünk. Addig tilos tüzet nyitni“. És ahogy a gondolában, ezer lábbal a földfelszín felett a hadnagy leírását hallgattam a támadásról, az jutott az eszembe, milyen kiáltó ellentét lehetett aközött, amit a fedélzeten tartózkodó haditengerészek éreznek (össze vannak zavarodva és rettegnek), meg aközött, hogy a Villám milyen céltudatosan száguld – a sebességtől minden eresztékében remegve és fehér tajtékú, palackzöld hullámokat kavarva, akár egy hatalmas, sötétre festett fémlövedék – súlyosan és megállíthatatlanul az ellenség felé.

Egy ideig nem történt semmi, és máig sok a találgatás róla, hogy miért nem. Valamelyik cikkemben a filozófusok kedvenc segédeszközét, a gondolat kísérletet felhasználva még azzal az ötlettel is eljátszottam, hogy ez lett volna az a pillanat, amikor a marsiak azt gondolták: a különben alacsonyabb rendű és fejletlen lélettel benépesített Harmadik Bolygón értelmes, magasabb rendű élet nyomaira bukkantak. Hogy talán a Villámot önmagukhoz foghatóan intelligens lénynek tekintették.

Ma már tudom, hogy nem volt igazam.

A hajó parancsnokának viszont igen, mert valóban sikerült meglepnie őket. A marsiak egyike végül „fekete gázzal telt szelencét lőtt ki“, ám annak nem sok hatása volt egy ilyen sebességgel mozgó célpontra, majd pedig ráirányította a hősugarat is, és az úgy fűrődött keresztül a hadihajó páncélzatán, mint „izzó vasvessző a papiroson“. Az acéllemez egyszerűen elpárolgott, a levegőben megpörkölődött szaru és égő emberi hús édeskés szaga érződött, a víz felforrt és elpárolgott, s a hajónak azon az oldalán a tengerészektől annyi sem maradt, amit később partra sodorhatott volna az árapály. De addigra a tripodok számára már késő volt: a sugár nem érte sem a parancsnoki hidat, sem a lőszerraktárt, az ágyúk pedig ebben a pillanatban tüzet nyitottak az egyik marsi gépezetre, és amikor az

„hatalmas víz- és gőztömeget kavarva elzuhan“, a Villámot vitte tovább a tehetetlenség meg a motorjainak ereje. És bár közben a másik tripod halálsugara is eltalálták, és „borzasztó dördülés hangzott, s fedélzete és kéményei vakító lobbanással felrobbantak“, a tengerbe pedig megolvadt acélcsépek záporoztak, hogy a fenéken lerakodva egy utánunk jövő, másik értelmes faj archeológusai is megtalálhassák majd, és értetlenül találgassák, vajon miféle kataklizma eredménye ez, „a lángban álló roncsalmaz, teljes sebességgel rohanva még mindig előre, belevágódott [a marsi gépezetbe], s összeroncsolta őt, mintha papírból lett volna“.

Aztán már vége is volt az egésznek: a Villám úgy süllyedt el másodpercekkel a tripod pusztulása után, mint a kő, bár később a Haditengerészet bűvárai megtalálták a maradványait, mert ezen a részen sekély a víz. Szinte mindenki meghalt a fedélzetén meg a gépházban. A hadnagy pedig, akivel most együtt utaztam a léghajón egy egyelőre bizonytalan és távoli célpont felé, csupán a szerencséjének köszönhette, hogy súlyos fejsebe ellenére meg tudta őrizni az öntudatát, miután az első robbanás szinte kihajította a hajóból, és így végül nem került fel a neve arra a tengerparti emlékműre, amelyet később az elpusztított tripodokból öntöttek. Száz láb magas, egyszerű, szürkés színű fémoszlop volt. Amikor a feleségemmel ellátogattunk ide, önkéntelenül is azt kérdeztem, vajon a Marson van-e valamilyen emlékműve azoknak, akik a Naprendszer Harmadik Bolygója elleni támadásban haltak hősi halált. A földi emlékművet mindenesetre virágágyások övezték, és bennük szinte burjánzott a vegetáció: gyomok, oroszlánszáj és mézvirág. És amikor eléggé közel hajoltam, láttam, hogy a zöldellő pázsit halálos csapdákkal teli őserdején keresztül hangyák építettek utat egy eldobott kenyérdarab felbecsülhetetlenül hatalmas élelmiszertartalékai felé; az emlékműtől kissé távolabb felállított, élénk színűre festett, ideiglenes pavilonban pedig pár pennyért egészen jó sört lehetett kapni.

Jane a valószínűtlenül békés tájképet nézve, ember volta magasából, a parányok küzdelmei iránt érzéketlenül annyit válaszolt a felvetésemre, hogy ez „filozófusokra valló kérdés“, majd arról kezdtünk beszélgetni a napon üldögélve, miként rendezzük be további életünket.

5. Állj közénk!

Eközben, bár számos lehetőséget vettünk sorra az emlékmű körül játszó gyerekeket figyelve, a lehetséges forgatókönyvek között még sem az nem szerepelt, hogy a hátralévő éveinket nem együtt éljük majd le, sem pedig az, hogy ilyen váratlan és furcsa módon kell majd elszakadnunk egymástól, és én egyszerre csak egy léghajón találom magam. Noha, be kell vallanom, a dolog a körülmények ellenére is majdhogynem fellelkesített, mivel mindig is szerettem volna megtapasztalni a repülést.

Ami az újdonságon túl azért is izgatott, mert a léghajó az emberi ész diadala a természet felett. Miközben segítségével akár hónapokig a levegőben maradhatunk, és egyszer talán majd ugyanúgy lebegő városokat építhetünk, ahol hidak és magasvasutak is lesznek, mint most úszó szigeteket, és az ember leélheti úgy az életét, hogy nem lép szilárd földre, velünk ellentétben a madaraknak és rovaroknak folytonosan küzdeniük kell, hogy ne hulljanak vissza a földfelszínre. Ez persze nem zárja ki, hogy más világokban ne létezhesse a légóceánban úgy sodródó lények, mint a tengereinkben a medúza: talán gázzal van töltve a testük, és áttetszőek. Talán nem. Mi viszont az értelem segítségével meg tudjuk haladni az evolúció által elének állított korlátokat. Erre a kedvenc példám az időutazás, miként néhány éve egy filozófiai kísérlet keretében meg is írtam abból kiindulva, hogy *„a negyedik dimenzió valójában nem egyéb, mint az idő szemléletének sajtáságos módja; nincs más különbség az idő és a három térbeli kiterjedés között, mint az, hogy tudatunk az idő irányát követi”*. Vagyis: miért ne építhetnénk a jövőben afféle időjáró hajókat is?

Miközben ezen töprengtem az R-137 fedélzetéről az alattunk elterülő tájat figyelve, egyre biztosabb voltam benne, hogy csakis valami félreértésről lehet szó, és hamarosan minden kiderül, aztán már mehetek is haza. De ezt a meggyőződésemet inkább megtartottam magamnak.

„És most hogyan tovább?“, kérdeztem inkább. „Oda megyünk“, válaszolta a hadnagy, és előre mutatott. „Arra. Hamarosan látszani fog.“, „Valamelyik új mesterséges sziget? Sokáig tart az út?“

Olyan érzésem volt, mintha alig haladnánk.

„Igen, az. Mindjárt kiejünk a víz fölé, és még napnyugta előtt ott vagyunk. Aki még nem tanulta meg, hogy ilyen magasságból felbecsülje a sebességet és a távolságokat, azt persze megtéveszti a szokatlan perspektíva, de nagyon gyorsan haladunk. Ez a gond a bombavetésnél is. De aztán az állandó gyakorlás megteszi a hatását. A drill.“

„Sejtem, miről beszél. En is voltam katoná. Több szempontból is nagyon érdekes tapasztalat volt. Sőt, meg merem kockáztatni, hogy hasznos is.“

A hadnagy figyelmesen végigmért. „Ha jól gondolom, Afganisztán“.

„Igen“, feleltem, és az akkori dolgokról kezdtünk beszélgetni. Hogy Helene Smithről, erről a kellemetlen hangú és rosszul öltözködő nőszemélyről mindenki azt hitte, hogy fantasztá vagy hazudik, amikor kijelentette, hogy képes telepatikus úton kapcsolatba lépni a marsiakkal, még ha egyirányú kapcsolat is ez: csak ő hallja a Vörös Bolygó lakosainak gondolatait. Utólag persze azt gondolom, szerencse, hogy így van, noha akkor csak mosolyogtam rajta. De hát hol volt még akkor az Invázió... Flournoy professzor az *Indiától a Marsig: tanulmány a szomnabulizmusról* szóló könyvében „cáfolta meg“ az állításait.

„Valóban ostobaságnak tűnt az egész“, mondta a hadnagy, majd pedig azt a kérdést is körüljártuk, hogy milyen világpolitikai tényezők tették szükségessé a beavatkozást. Mindenképpen meg kellett

akadályoznunk, hogy az oroszok közép-ázsiai terjeszkedésük során hozzáférhessenek a korona ékkövéhez, Indiához. És hogy elhúzódó küzdelem volt ez, amit egy Arthur Conelly nevű szakértőnk még valamikor a század első felében úgy nevezett: a „Nagy Játszma“, pontosan kifejezve ezzel a lényegét. A titokban tett diplomáciai akciókat és ellenakciókat. A lépéskombinációkat, ahol minden mozdulat mögött egy-egy eltitkolt szándék rejtett, és ahol a helyi törzseket úgy használták fel, mint sakkjátékban a gyalogokat. Mindez természetesen egészen más szinten zajlott, mint az Afganisztán hegyei között folyó háború, miként azt nekem is alkalmam volt megtapasztalni.

Mielőtt beléptem volna a hadseregbe, egész éjszaka Londonban kószáltam, és azon gondolkoztam, ne kövessék-e el öngyilkosságot. Nem volt egy fillérem sem, a nő pedig, akibe szerelmes voltam, a későbbi első feleségem, visszautasított, vagy legalábbis én így értelmeztem, és ráadásul azt hittem, hogy ez örökre szól. Pedig nem volt ez más, mint a gyengébbik nem félelme a vonzalom kimutatásától. Készülés közben láttam meg a toborzó plakátot az egyik utcasarkon. „Hozzád fordulunk, öregfiú! Állj közénk! A 274-esek“, mondta a szöveg, és miközben percekig ácsorogtam előtte egy gázlámpa halvány sárga fénytócsájában, nem volt világos a számomra, hogy ezzel a megszólítással valójában kit is akarnak célba venni. A munkásokat? A köztisztviselőket? A hozzám hasonló szerencsétleneket, akiket szerelmi csalódás ért? Aztán legyintettem: olyan mindegy.

Pár lépéssel odébb utcalány kellett magát részeg matrózoknak.

A plakáton Chesney tábornok aláírása volt olvasható, akinek a neve akkoriban nem sokat mondott a számomra, és az sem derült ki, hogy hová vinnének harcolni. A prostituált odakiáltott valamit, de még ha lett volna pénzem, akkor sem válaszoltam volna. Nem, mert nem tartom fontosnak a testi szerelmet, hanem mert akkori állapotomban el sem tudtam képzelni, hogy még fogok ölelni nőt.

Ma már józanabban nézem az életet, és később élvezettel olvastam Chesney-nek A dorkingi csata című könyvét is, melyet ma az úgynevezett inváziós irodalomhoz szokás sorolni. Ebben az ötven évvel későbbi jövőből visszatekintve, egy angol önkéntes szemszögéből írta meg, miként rohannak le minket a németek, és szállják meg szigetországunkat.

Ha a poroszokat tripodokra cseréljük, akkor már szinte meg is kaptuk a marsi támadást.

6. A Phobos

De akkoriban ez érthető módon még senkinek sem jutott az eszébe, hiszen hol volt még az invázió, én pedig, mivel az esett hozzám a legközelebb, néhány óra múlva már a Royal Hospital melletti Chelsea Laktanyában álltam egy hideg és rosszul

megvilágított szobában a sorozó bizottság: néhány unatkozó középkori altiszt meg egy alezredes előtt, akinek hiányzott az egyik karja. A kitüntetéseit nem ismertem fel. A levegőben fertőtlenítő szerek szaga terjengett, a padló pedig kopott, de makulátlanul tiszta volt. Az épületet az 1860-as évek elején emelték, nagyjából sértetlenül vészelte át a marsi inváziót, és a belseje éppen olyan sivár volt, mint az egyforma téglákkal kirakott, dísztelen, utcai frontja. Addigra keresztülhaladtam egy ellenőrző ponton, ahol részletesen kikérdeztek, hogy mik a szándékaim, és kiállítottak egy ideiglenes törzslapot a nevemre; egy másik szobában felvették a személyi adataimat; aláírtattak velem egy papírt, mely szerint önként és minden kényszer nélkül lépek a Hadsereg kötelékébe, „amennyiben erre fizikailag és szellemileg egyaránt alkalmasnak találhatok“, és elvégeztek rajtam néhány antropometriai mérést is, amelyekhez le kellett vetkőznöm. A bőrömhöz érintett, fémből készült eszközök kellemetlenül hidegek voltak.

„Állandó hőmérsékletre van szükségük, hogy a fém tágulása ne legyen hatással a pontosságukra“, mondta kérdésemre a fásult arcú katonaorvos, „a Bertillion-módszer ezen alapul“, aztán intett, hogy menjek, és a következő percben már arról faggatott a félkarú alezredes, hogy milyen irányú ismereteim vannak. Hogy járatos vagyok-e például a geometriában; tudok-e lovagolni; dolgoztam-e már építkezésen meg hasonlók. Akkoriban még nem filozófus akartam lenni, hanem biológus. Azt reméltem, majd ott fogom folytatni, ahol Darwin abbahagyta, és míg ő csak az élet mechanizmusaira talált magyarázatot, én meg fogom oldani az élet keletkezésének rejtélyét is. Ezért aztán rendelkeztem bizonyos alapvető orvosi ismeretekkel. Ezt végighallgatva az alezredes írt valamit az előtte fekvő, vastag füzetbe, biccentett, és már jött is a következő jelentkező: egy sovány, szemüveges férfi, én pedig alig néhány óra múlva már a Phobos, vagyis Félelem nevű csapatszállító hajó fedélzetéről bámultam a tengert. Így nevezik a Mars egyik holdját is. Utólag azt gondolom, hogy nagyon is találó név. A hullámok nagyokat csattanva ütköztek újra és újra a vas hajótörzsnek, és a vízpermettől minden nedves volt.

Lévén – előképzettségemnek köszönhetően – nem teljesen átlagos baka, hanem valamiféle átmenet a műkedvelő meg a felcsér között, élveztem némi kivételezettséget: még alvóhely is jutott volna nekem az egyik kabinban, padlóra dobott jutazsákon. De nem tudtam aludni. Felkeltem, kimentem a fedélzetre, a málhák, olajos hordók, ócska gint vedelő, kártyázó, mocskos, sőt, miként hamarosan meggyőződhettem róla, gyakorta tetves és rühös újoncok közé, és hátamat a korlátnak vetve levelet írtam a későbbi első feleségemnek egy kölcsön kapott ceruzacsonkkal. Ebben elmagyaráztam döntésem okát – noha, ha valóban úgy álltak volna a dolgok, ahogy hittem, ez nem sokkal érdekelte volna jobban, mint az, hogy mi történik a szomszéd utcában. De persze teljesen rosszul mértem fel a helyzetemet, miként azóta is nem egyszer.

Felixstowe-nál megálltunk tüzelőanyagot felvenni. Reggeli öt óra lehetett, a ködben a hangok tompák és élettelenek voltak, és mi úgy merültünk el benne, mintha egyáltalán nem is létezne semmi más azon a néhány yardon túl, amelyet teljesen kitöltöttek a kikötői kötélbakok, a széncsúszdák, a gyalulatlan gerendákból ácsolt raktárajtó mellettünk a parton, ormóttan lakattal, a rothadó hínár szaga meg egy hadihajó szürkére festett tatja és rajta az ernyedten lógó angol zászló. A hadihajó oldalára a „Villám” név volt festve. Rajtam kívül szinte az összes újonc aludt. Amikor engedélyt kértem a tizedestől, akitől az írószközt kaptam, hogy keressek egy postahivatalt, nem adta meg. Csak napok múlva, a kiképzőtáborból tudtam a levelet elküldeni.

Grafika: Szabó J. Gergely

Megjegyzés: a szövegben dőlt betűvel szereplő idézetek Wells műveiből származnak. Elsősorban természetesen a Világok harcából, de van egy mondat az Önéletrajzából; a továbbiakban pedig átemelek majd az Időgépből és egyebekből is.

VARGA MELINDA versei

Koratél hamis szivárvánnyal

*„Különös táj a lelked: nagy csapat álarcos vendég
jár táncolva benne; lantot vernek,
de köntösük alatt a bolond szív
mintha szomorú lenne”*

Hervadás

Ebhajnal metropoliszban

Honvág

Csupaszság

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN verse és novellája

A VÉGÁLLOMÁS

Lassít a vonatszerelvény.

Nyöszörögnek, majd felsikoltanak a fékek. Ahányan állunk, egymásnak dőlünk, mint rosszul felállított kuglibábok.

„Végállomás!” – szűrődik be kívülről egy kiáltás.

Talán ötvenen vagyunk a tehervagonban. De lehet, hogy többen. A menetirány szerinti bal sarokban öt halottunk hever. Két férfi és három nő. Csak egyiküket látom fiatalabbnak. Hosszú hajfonatát a feje köré csavarta. Tüzes arcát néha fény szeleteli. Ilyenkor ijesztően hatnak a vörös színű csíkok, mintha indiánkönyvből másolta volna ide az élet. Fekete ruhát visel és egy ugyanolyan színű szveterfélét. A férfiak sokat engedték ülni. Azt mondták, nagyon beteg, szüksége van a pihenésre. Amikor lábra segítették, hogy egy kis friss levegőt vegyen, visszaesett az őt támogatók karjaiba. Arca megvillant egy pillanatra az egyik fénycsíkban. De már nem vörösen csillant, hanem közömbösen, mint egy tárgy, mely elnyeli a fényt. Ő volt az utolsó, akit órákkal ezelőtt fektettek a sarokba a többi mellé. Valaki szürke, rozsdafoltos pokrócfélével takarta le őket.

Odakinn süt a nap. A repedéseken és a levegőnyílásokon becsordogál a fény. Egy-egy rémült, fáradt arc szeletét tárja fel előttünk. Felszabdálja azt, akire rávetül.

Nagyot döccenünk, mielőtt megtorpan a szerelvény.

Egyre erősödő hangok hatolnak át a deszkafalakon. Hatalmas robajjal nyílik ki a toloajtó. A friss levegő illata azonnal elbódít. Anyám melletttem ül, felhúzott térdel. Fogja a kezem. Amint feltárul az ajtó, olyan erősen megszorítja, hogy a fájdalomtól majdnem elkiáltom magam.

„A munka szabaddá tesz” – olvasom a felíratot. „Hová érkeztünk, anya?” – kérdem, s most már én szorítom a kezét. Nagyon szorítom. Olyan erősen szeretném, hogy neki is fájjon.

Félek.

A vagonokból lekaszálódókat dühös, mocskos szavakat kiabáló, gépfegyveres katonák taszítják, lökik, ütik a nyár végi szél sepete peronra.

Értem, amit mondanak, mert édesapám gondoskodásából nemcsak latin-, de német- és franciaórákra is jártam.

Fordítom anyának, amit hallok.

A hosszú, meggyötört embertömeg szabálytalan, tömött, szürke sorokban hullámoz. Kutyaugatással keveredő vezényszavak mindenütt.

„Ez a Regál, fiam” – suttozja anyám.

„Az jót jelent?” – kérdezném, de nem teszem, inkább forgatom magamban a betűket, keresem jelentésüket. Szétszedem őket, majd újra és újra összerakom.

Előttünk valaki összeesik.

Az egyik katona odaszalad, és belelő a földön fekvőbe. A lövés zajára becsukom a szemem.

Lassan haladunk előre.

A peron elején magas tiszt áll. Kezében pálca. Azzal int azoknak, akik eléje érnek. Egyesek jobbra, mások balra tartanak. Én már nem is pipiskedem, mint az egyik lány előtttem. Megyek anyával. Örvendek, hogy együtt maradhattunk.

Könyörgés, sírás, jajveszékelés mindenfelől. Szorítom, nagyon szorítom anya kezét, azt akarom, hogy egyek legyünk.

Az emberhullám magával ragad. Már abban a teremben vagyunk, ahol a csomagjainkat kell letennünk. Itt már nincs olyan nagy lökdösődés. De lehet, csak nekem tűnik úgy.

„Jegyezzék meg, hol hagyták a dolgaikat, hogy fürdés után biztosan megtalálják” – figyelmeztetnek itt is, ott is.

Egy másik teremben kopaszra nyírnak, majd le kell vetköznünk. Szégyellem magam. De mindenki hangtalanul hámozza le magáról a szennyes ruhadarabokat. Anya is.

Ott állunk a vízrózsák alatt. Míg várjuk, hogy megengedjék a vizet, behunyam a szemem, látom a bérházunk négyszögletes udvarát. A kedvenc leshelyemen rejtőzöm, a vaskorlát mögött. Onnan szemlélem a világot. Látom, ki jön be a házba, és kihez igyekszik. Ők nem látnak engem, mert leguggolva észrevétlen vagyok. Észrevétlen, mintha nem is lennék. Csak én szerezhetek tudomást arról, mi történik az udvaron és a folyosókon.

Egyedül én.

Kiváltságos helyzetben vagyok.

Néha, mint most is, sokáig nézem az eget. Tekintetem fennakad egy lassan kúszó báránnyelről.

Felkapaszkodom rá, és elúszom a hátán.

NOSZLOPI BOTOND versei

Emlék

Hóvakság

Gyász

Istentelenül

Intim

Szerencse

Hatás

Nézelődés

Gép

Közös sors

Teremtő

Ősz

Az alábbi írások szerzőjét aligha mutathatnám be érzékletesebben, mint ahogyan ő ír magáról:

„Darabos László a nevem, 1959. július 30-án születtem Debrecenben. Gyermekkoromat Tiszaörvényen, szeretett kis falumban töltöttem. Egy ámbitusos parasztházban éltünk eleinte, állatokat is neveltünk. A falunak egyetlen keskeny köves útja volt, amely Tiszafüredre vezetett. Itthon jártam óvodába, általános iskoláimat is itt kezdtem. Falum legfőbbképpen azzal múlta felül a többit, hogy minden keresztutca a vízhez vezetett. A kapun kilépve már látszott a Tisza galériaerdeje. Szerettem az iskolámat, tanítóimat, nagyon rosszul esett, mikor elvitték iskolánk felső tagozatait Füredre. Itt a Zrínyi Ilona Általános Iskolába kellett járni, majd egy felmérés után átvittek matematika tagozatra a Kossuth téri Általános Iskolába.

Elég jól tanultam, amikor befejeztem, szüleim beíratnak Karcagra a Mezőgazdasági Szakközépiskolába. Itt gépészetet tanultam négy évig, közben mindenfélét sportoltam, kosaraztam, birkóztam, futottam és rajzolgattam, iskolarádióztam.

Érettségi után azonnal munkába álltam a Hámán Kató Tsz-ben, mert szükség volt már a keresetemre. Szereltem a műhelyben, elvégeztem a technikusit, majd kineveztek üzemeltetőnek az akkor már szép nagy gépparkhoz. Aztán 1981-ben szólított a haza. Baján szolgáltam a Vaskútiban, majd átkerültem Kalocsára a légvédelmi tüzérséghez, őrmesterként szereltem le.

Leszerelés után, 1983-ban ismét szereltem, majd gépraktáros lettem. Még ebben az évben megnősültem, felépítkeztem. 1985-ben megszületett a lányom. Aztán jöttek a nehéz évek. A kölcsönök részletei az egekig emelkedtek, a család pedig a mélybe süllyedt anyagiilag. A Hajógyárba mentem dolgozni, de néhány éven belül az is tönkrement. Innen egy holland cég következett (Metalfabrik). Öt év után ezek is elszöktek az országból, itt hagyták fél év munkabér-tartozásukkal a dolgozókat. Közben délután, este kőművesekkel jártam betonozni. Aztán egy Kft. következett. Itt buszokat javítottunk. Két év után már ez sem fizetett. Erős vegyszerekkel marattuk a rozsdát a járművekről, belélegeztem, kórházba kerültem. Hazaérve már az üres lakás várt. Aztán a perek. Vesztettem. Új kapcsolatba kezdtem, de ez is csak a maradék pénzről szólt. Ami maradt, abból vettem egy kis

panellakást. Aztán 1998-ban létrejött mindmáig tartó kapcsolat. Elvégeztem a kereskedelmet, kereskedő lettem. Piacokra jártunk, ruhaneműt árultunk.

2004-ben, egy örvényi ünnepségen rádöbrentem, mennyire hiányosak az ismereteink a település történelméről, és nem tudtam tovább nyugodni...”

Kilenc éve kezdődött tehát az a tevékenység, amely azóta Darabos László egész életét kitölti. Figyeljük meg, hogyan készült fel rá léleken:

„Asztalom fölé Ipolyi Arnold figyelmeztetését tűztem iránymutatónak:

»ŐRIZZÜK EMLÉKEINKET, GYŰJTSÜK ÖSSZE TÖREDÉKEINKET, NEHOGY VÉGLEG ELVESSZENEK, S EZÁLTAL ÜRESEBB LEGYEN A MÚLT, SZEGÉNYESEBB A JELEN S KÉTESEBB A JÖVŐ!«

Világom, amelyben felnőttem, és azok a történetek, amelyeket az emlékezet megőrzött, úgy érzem, nem érdemlik meg, hogy nyom nélkül eltűnjenek, ne tudhassák meg az utánunk jövők, milyen lehetett a falusi élet, hogyan nevezték egykor az utcákat, mi volt a neve azoknak a földdaraboknak, amelyek mára beépültek, merre járt a Tisza áradások idején, milyen történetek fűződnek a környék laposaihoz, magaslataihoz. – Ezekből gyűjtöttem össze egy csokorra valót. Van benne egy kevés helytörténet, egy kis néprajz, és a vidékünkön élő emberek életének egy-egy darabkája. (...)

Amikor 2005 áprilisában hozzáláttam az anyaggyűjtéshez, napokon belül rá kellett jönnöm, hogy elég kevés az információ Örvényről és környékéről, a források nehezen hozzáférhetőek.

Gondoltam, a Múzeum az a hely, ahol a legtöbbet megtudhatok, de tévedtem. A Holt-Tisza-parton és a Morotva partján végzett ásatások dokumentumaira, leleteire nem találtam rá, csupán a „Múzeumi Levelek” néhány példányára, amelyekben egy-egy részlet anyaga volt feldolgozva.

A könyvtár következett. Az ott dolgozók készséges útmutatásával végre el tudtam indulni. Ezúton is szeretném megköszönni türelmüket.

Segítségükkel találkoztam a nagyszerű ember, Tariczky Endre sokrétű munkásságával. Soha nem fogom megérteni, hogy azt a Múzeumot és Könyvtárat, amelyet Ő hozott létre, nem róla nevezték el, és azt sem, hogy Fürednek még mindig nem jelent annyit, hogy ezt utólag megtegye. Tariczky Endre írta le először részletesen, mit rejt a föld az örvényi Holt-Tisza-parton. Kiásta a hajdan volt templomot és a falu egy részét, tudós emberhez méltóan leírta az itt talált régiségeket, érméket, eszközmaradványokat, legjobb tudása szerint meghatározva azok korát. Nagy öröm volt számomra olvasni

mondait. Szeretem a szavai közzé rejtett lelkesedést, amelyet a régi idők dolgai iránt érez. Írásai erőt adtak, hogy keressem a múltat, mindent, ami munkásságát követően környékünkön történt.“

Darabos évek során összegyűjtött helytörténeti-néprajzi anyagait „Ide születünk“ című, 82 oldalas, kiadatlan munkájában foglalta össze. Az itt közölt történetek is abból valók. Mint látjuk, már ebben a három történetben sem szorítkozik szülőfalujára, hanem annak egész környékén rajta tartja szemét. A többi 6-8 történet némelyikében még távolabbra elkalandozik.

Nem véletlen, hogy itt közölt történetei végéhez fotókat illesztettünk. Darabos kisgyerek kora óta szenvedélyesen fotózik, és nagyon is tudatosan használja föl ezt az eszközt leírásainak, történeteinek érzékletesebbé tételéhez. Fent említett munkájában is minduntalan felbukkan az oda szánt fotó helye, mi által az eredetileg 82 oldalt kitevő terjedelem jóval 100 fölé fog emelkedni.

Hasonló ügyességgel kezeli a kamerát. Videóra vett interjút, riportjait többnyire a füredi TV közvetíti. (Ingyen.) Ezek külön műfajt képeznek nála, és már szép számmal összegyűltek. Néhányuk az interneten is megtalálható.

Végezetül hadd mondjuk el, hogy Darabosnak nemcsak ezek a kerekre formált meséi izgalmasak, hanem szülőfalujának egyes részleteit leíró szövegei is. Azok is hasonlóan érzékletesek, líraiak. Ahogy maga fogalmazta: életrajza mindennél tömörebben mutatja be saját sorsán keresztül az egykor irigyelt, virágzó kisváros, Tiszafüred leépülését, és azt a sikertelen küzdelmet is, amelyet Tiszaörvény folytat a környezetszennyezés ellen.

Az olvasókat talán meglepi majd az a naiv hozzáállás, amellyel történeteit tálalja, gondosan beszámolva azok származásának részleteiről, a szereplők valóságos személyéről. Úgy mondanánk, földlabdával együtt kínálja virágait. Ez, bizony, szokatlan a mai gyakorlatban, amely sajnálja az időt a művektől, igyekszik eltávolítani őket a hétköznapi valóságtól, elvágni gyökereiket. Aki azonban egyszer ráérez ezeknek az írásoknak egyediségére, s elmélyed abban a gazdag ismeretanyagban, amelyet nyújtanak, vágyat érez arra, hogy többet is megismerjen belőlük.

Abban a reményben adjuk közre ezt a három írást, hogy az olvasók is ezt fogják érezni, mert tucatnyi olyan története, leírása van még, amelyekkel érdemes megismerkedni.

DARABOS LÁSZLÓ

Ma vízre tettük a csónakot, ez a tavasz legfontosabb mozzanata minden valamirevaló pecásnak, vizet szeretőnek. A ladik a vízre, majd a kijelölt helyére került, a sűrű köszönések után elfogytak a segítőim, beültem a belső végébe, ahogy mindig. Csak nézni a vizet, érezni, amit sehol nem lehet, csak itt: a hosszú tél után a szabadságot, elszakadást a föld ragaszkodásától, egy másfajta mozgás érzetét, a lebegést, a lágy ringatózást. Amerre hajolsz, veled hajlik a világod, de közben mégsem te diktálsz a ritmust, az csak úgy van, sosem tudod, mi következik. Néhány perc behunyt szemmel, újabb dimenziót vetít eléd. A Lapos közepén, a csatornában elhaladó motoros csónak keményebb, kopogós hulláma véget vet a csodának, innentől kezdve a túlsópartot kémlelem. A nap szépen süt, van már egy kis ereje, a füzek is egyre szebbek barkáikkal, zsenge új színeikkel, csak a víz nem az igazi... Nem látok sehol egyetlen vidám csobbanást: minden évben egyre kevesebb a halunk. Aztán előjönnek a régi szép halak képei, amelyek már csak emlékként léteznek, tettünk róla... Előjönnek a szomorúak, a soha vissza nem térők, és előjönnek a horgászcsimborák emlékei, akikkel valaha együtt áztattunk...

A kissé zavaros vizet nézve eszembe jut „Öcsi bácsi“, a szomszédom, vagyis a volt szomszédom, abból az időből, amikor még volt házam, és azt hittem balgán, jövőm is. A meglepő nevet kislányomtól kapta, mindenki Öcsinek szólította, talán alacsony termete okán, ő pedig megtoldotta a bácsival, valószínűleg harcsát utánzó komoly bajusza miatt.

Korán magához szólította a Mindenható, sokat betegeskedett már ez idő tájt, nagyon gyenge volt, alig beszélt. Az egyik napon üzent, már nem emlékszem kivel, vigyem le horgászni, még egyszer...

Kerti traktorom kocsijára felszereltem egy öreg fotelt, Öcsi bácsit beleszíjaztam, úgy pőfögtünk le a partra, mert akkor még az is volt. Hamar kiderült, nem bírja a botot sem, a „pipát“ pedig hárompercenként nyomni kellett, már alig kapott levegőt, de a szíve, lelke még horgászni akart. Arcából már csak az orra és furára nyeszelt bajusza látszott ki a kapucni alól. Fázott harminc fokban is, a szeméi mélyen ültek. Már nem is tudom, milyen volt színük. Mondtam neki, majd én tartom a botot, intsen, ha úgy gondolja, vágjak be a hálnak. Három

kisebb törpeharcsát fogtunk így, bólintással, hunyorítással, közösen. Soha nem felejttem el örömkönnyeit életteleenné váló, fakó arcán, ami egyben a búcsú is volt a halfogás ősi ösztönétől.

Három nap múlva a felesége ismerősen tákolt, öreg botokkal a kezében topogott a kapunkban. – Tudtam, vége, Öcsi bácsi elment... Erzsike sírva mondta el utolsó szavait: „Reggel majd add oda a botjaimat Darabnak!” Mert így hívott, így kiabált be, vasárnap hajnalonta, ha látta, még nem indultam el az élet vizéhez...

darabos. 2010.

A nagyiváni piacon, a Szent József-szobor mellett, a nagy fa alatti második vasasztalra pakolja ki portékáit lassan tíz éve, csütörtökönként Laci bácsi. Kerékpárja csomagtartóján, kormányán hozza kevéske holmiját: néhány csomó retket, zöldhagymát, paprikát, répát, zöldséget, virágokat vederben, mikor minek van itt az ideje, mi kerül ki a fólia alól, vagy a kertből. A megerőltetéstől bütykös, „műerezett” kezeivel rendezgeti, közben kínálgatja a szalonnához illő erős paprikát, lila hagymát a férfiaknak, a temetőbe való virágokat meg az asszonynépeknek. Az ismerősök mindig megnézik, mi je van, veszegetnek, még akkor is, ha szemben a „nagyautós” kunhegyesi zöldségesnek szebb az áruja, tán még olcsóbban is adja néha, mert itt jó tanács is jár a vásárláshoz, és az elmaradhatatlan „Hogy vagyunk, mi újság?”, ami talán többet ér a mában a legszebb gyümölcsnél is.

Fél kilenc tájékan elfogynak a sietős biciklijű asszonyok, a férfiak is alig látszanak az utcán, lehet beszélgetni, időjárásról, nagy telekről, szép járású menyecskékről, mindenről. Így tudtam meg, hogy régen saját halastava volt széles akácerdőkkel, és szép kertészete valahol Gyula környékén, ahonnan idekerült, sok évvel ezelőtt. Az is kiderült, eredeti szakmája villanyszerelő, a földet körülélné az a csatorna, amelyet a bergmanncsöveknek Gyulán és a környéken kivésett vályogba, téglába. Aztán – mint mindig, ha férfiak beszélnek – a „Te hol szolgáltál?” következik. Máris van közös pont: a Baja Vaskúti laktanya. Mindketten időztünk ott, nem is teljesen önszántunkból, csak időben van eltérés, 50 év. A híradósoknál volt kiképzésen, még a régi huszárlaktanya épülete is állt azokban az években. Aztán a közel azonos katonaemlékek után váratlanul előkerül egy régi történet, amely minden eddiginél érdekesebb. – „Már nem tudom, melyik évben, de itt katonáskodott néhány hónapot Kállai Ferenc, a színész, aki nemrég halt

meg. Nem fogja elhinni, én még játszottam is vele.“ – „Mit, Laci bácsi, ultit?“ – „Nem, Shakespeare-t!“ – „Miiiit?“ – „Ahogy mondom, Shakespeare-t! Rómeó és Júliát!“ Hitetlenkedem... „Igazán most fog csodálkozni, én voltam Júlia!... Amikor az étkezde színpadára a félhomályban fátylasan oldalazva beléptem, engem is tapssal fogadtak több százan! Aztán a fényben, mikor már látszott az arcom, ez átment hatalmas nevetésbe... Végigjátszottuk, kirúszozva, elől, ahol kellett, kitömve, kappanhangon, de lelkesen. Egyedül Feri volt igazi.“ „Aztán, sok év múlva, találkoztunk ismét, Gyulán, a fürdőben, a meleg vizes medencében. Megismert rögtön. Nagyokat nevtünk emlékezetes női szerepemen... Nekem elég volt ennyi a színészmesterségből!“

És a dolgok bizonyítására előkerül a többszörösen becsomagolt, még mindig teljesen ép katonakönyv.

*Ilyen arca volt Júliának
53-ban Baján!*

Laci bácsi most...

Anyár 1962-ben is meleg volt, főleg a második fele. Igar határában a vége felé járt az aratás, déltájban már csak a fák árnyékában lehetett kibírni a rekkenő hőséget, pláne azoknak, akik a nyár legnehezebb dolgát végezték. Majd ötven izzadt ember kereste a menedéket, árnyékot az égető sugarak elől. Egy aratóbrigád egy kis mosakodás után ebédhez készült, az öreg akácfa

húsében. A tizenhat kasza a gallyak közé dugva pihent odafönt. Fényes mind, néhány talán túlzottan is az: közepén ujjnyira kopott a penge, sok év alatt sok ezret csaptak már vele. Ugyanennyi markos és kötő próbált alkalmas helyet keresni az étkezéshez. A kannafedőből spórolósan folyik a víz a kerges tenyerekbe, a családtagok egymásnak öntik. Magyar ember nem pocskókol, a kevés vizet erős törléssel pótolja. A surrkötő alig lett nedves. Előkerülnek a fehér kendők, baráti viccelődés közben folyik az evés.

A csapattól nem is túl messze, öt-hat fával arrább, merőben másfajta ebéd készül. Egy bajszos ember, a hőségben is a darutollas kalappal a fején, ágason csüngő bogrács fölé hajol, kóstolja hús nélküli ebédjét, a slambucot. Kis tűzön főzte, régóta főz már fa alatt aszályos nyarakon, mindent tud környezetéről, tiszteli a tüzet. A háta mögött néhány méterrel két fekete szőröcsomó liheg. Nyelvüket kidugva lesik gazdájuk minden mozdulatát, bizakodva, hátha jut nekik is a csiklandós illatú finomságból.

Az egyik kaszás feláll, a fára akasztott tarisznájában cigaretta után matat. Szétnézés után átkiált a szomszédnak: Bátyám! Hallja? Már a szarvuk is alig látszik!

A szomszédban, az út túlsó oldalán lévő gyepen legelő gulya már összes hajú őrzője nyugodtan fogja tovább a bogrács fülét, és komótosan rázza oldalirányba az étket. A slambucot ugyanis, mint ismeretes, nem szabad kavarni! Aztán, kalapján kicsit igazítva, a hang, majd a csorda irányába fordult az öreg. „Köszönöm, öcsém! No, majd mingyán!” Azzal kutyák felé int két rövid fütty kíséretében. „Bojtárok, hajti, hajti!” Botját felemelve mutatja az ebeknek a helyes irányt. Fel is ugornak húségesen, és indulnak is, de az egyik, ahogy kiért az árnyékból, szűkölve, és nyelvét még jobban kinyújtva, rimánkodó szemekkel néz gazdájára, majd visszakúszik hűvös helyére. A gulyás mérgesen mered a dudvában lekushadt, hűtlen ebére, és ujjával megfenyegeti: „Hát, ha nem hajtol, majd gyössz vizet húzni!”

Jó félóra is eltelt, mire a kis fekete kutyus visszahozta az ellegelő gulyát. A gazda közben becsülettel betermelte a bográcsban főtt étel nagyobb részét. Ekkor már többen is körülötte álltak a brigádból, hitetlenkedve várták, mi fog történni. Újabb utasításra a kutya a körülbelül százötven méterre lévő gémeskút felé irányította a kolompoló, közel háromszáz állatot.

Az öreg széttaposta az ellocsolt hamut, a maradékot a bográcsból már visszatért bojtárja elé kaparta. A másikat magához hívta, nagyot húzott a befonott üvegből, előkotorta a csibukot. Rágyújtott, indultak a kúthoz. A dologtalan, sűrű felnézésekkel, ellenkezés nélkül követte. Lassan a kúthoz értek, a gazda a pipát a biztonságos bal sarokba tolta, rövidet füttyentett, s kétszer a jobb csizmaszárra csapott ujjai hegyével. Akinek szólt ez a jelzés – de ebben az esetben inkább utasítás –, értette, és szorosan gazdájá csizmája mellé bújott.

Ekkor napszítta, barna acélmarok kapta el a két szélén főlhajlott, rökönyödött bőrszíjat a nyakán, még a rajta lévő pergők is csak remegni

mertek. A kutya érezte, nincs helye az ellenkezésnek, meg sem próbált védekezni. Repülése néhány méteres volt csak, de ezután sem ért véget a megpróbáltatás. A kéz ugyanis a kútgém hátulján lévő, koloncokat összefogó, rozsdás, ujnyi vastag vasdrótig vitte, s arra rá is akasztotta. – Innen nem volt menekvés. A jókora vödör elindult a mélybe, hányatott sorsú kutyánk pedig a magasba. Más helyzetben biztosan örült volna a remek kilátásnak, hisz eddig a tehén farka is magasnak tűnt, na de így? Még párszor megpróbált szabadulni, de feladta, csak lógott mozdulatlanul. Négy-öt vödör felhúzása után értették meg a fasorban állók, hogyan gondolta az öreg a segítséget a víz húzásnál: a hajtani lusta kutya, mint kútkolonc, most a súlyával dolgozott. Lassan telt a hosszú vályú.

A másik kutya ebédje végeztével már a vizet issza a csurgásnál, a lusta meg csak fel-le. A sokak számára emlékezetes itatás a fatákolmány megtelése után maradt csak abba. Aki arra gondol, hogy a kutya elpusztult, téved. A földet érésig mozdulatlan állat leemelése után imbolyogva felállt, morogva körülnézett, megrázta néhány helyen már koloncos bundáját, és társa mellé futott, hogy legalább igyon. A pusztaszigorú törvényei így érvényesültek 62-ben az igari határban.

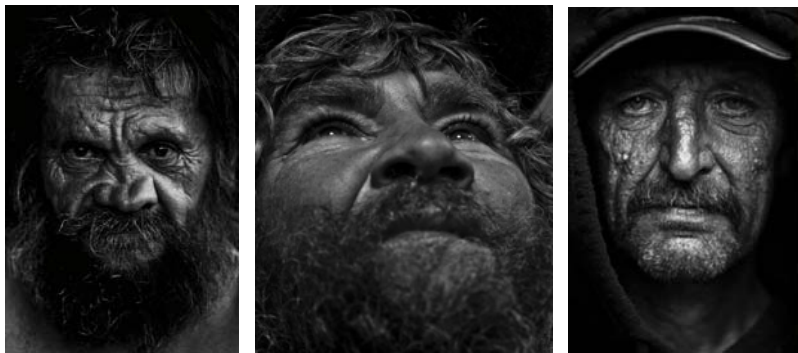
Mányoki Endre *tárcája*

A fotós ment, és hozta a háborút. A fotós ment, és hozta a nyomort. A magazinok imádták. Az olvasók hálásak voltak. Föl se kellett kelniük a kényelmes foteleból, és elébük járult az egész világ.

„Most tél van és csend és hó és halál” – vajon miért maradt kéziratban 1865-ig az *Előszó*? Miért nem merte a *Hölgyfutár* sem, a *Pesti Napló* sem közölni, és miért nem volt hajlandó Vörösmarty egyetlen szót sem változtatni rajta, noha – a legenda szerint – a nála huszonhat évvel fiatalabb, az irodalmi életbe akkortájt beilleszkedő Gyulai Pál elgyalogolt a *Kajászó* melletti préskunyhóba, hogy a közlés érdekében a költőt némi engedményekre rábeszélje. Miért nem lehetett az *Előszót* egészen a kiegyezés hajnaláig közölni?

A válasz abban a fotelban keresendő. Hiszen a Bach-korszakban, de legkivált '59 után az irodalmi, a politikai és az élclapok egyre nyíltabban, bátrabban, mi több, harsányabban képviselték birodalomellenes álláspontjukat, hangsúlyozták függetlenség párti nézeteiket. És a polgár egyre büszkébben, öntudatosabban, s egyre kevesebb kockázattal dőlhetett karszéke támlájára; a lázadás, az ellenállás minden formában és minden mennyiségben házhoz érkezett.

Az Előszó mindvégig veszélyes maradt. Az udvarra nézve is, de a polgárra nézve is. Hiszen kibillentette volna egyre otthonosabb rebellis-önérzetéből, feltépte volna az alkura készülődő, pozícióharcokban edződő tudatában a sebeket. Az Előszó nyílt sebként fáj ma is, és nem csupán a veszített szabadságharcra emlékezvén. Hanem, mert ember voltunk sérülékenységre figyelmeztet.

„Vannak szélsőséges tapasztalatok, háborúk, halálok, népirtások, amelyeknek irodalmi leképzése mindig is problematikus volt. A nem artikulálható élmény fölülmúlja a szót, vagy inkább más tartományba esik, mint a szó. (...) Versenyt üvölni bármifajta zivatarral – a romantikus vagy romantika szülte művészetek nem mindig sikeres ambíciója volt ez...” – írja Nemes Nagy Ágnes, éppen az Előszó értelmezése során, majd így folytatja: „A pátoasz, a nagy formátumú szavak kiválasztása, a versmondatok dübörgő ünnepélyessége inkább elburkolja-beolajozza, stilisztikai, hangzásbeli tálalásánál fogva elfogadhatóbbá (mert ismertebbé) teszi a majdnem elviselhetetlent, a vers kínzó apokalipszisét.”

És így van ez minden kataklizmával, minden műnemben és műfajban. Ha talán igaztalannak, mi több, durvának tetszett az a néhány bevezető mondat, a polgár karoszékből való ábrázolása, megkövetem az érintetteket. De a tény attól még tény marad: árad a nyomor minden csatornából, és mi – fotelban-e vagy szófán – passzív befogadóként nézzük a képeket, képsorokat. Kicsit mintha egy temetésen: nem mi fekszünk a koporsóban. Kaptunk, ideiglenes túlélők, egy újabb esélyt – a legtöbb ez, ami ilyenkor megérint. A

szembenezés önmagunkkal (ember voltunk sérülékenységgel, kiszolgáltatottságunk tudatával, az egymásra utaltság kényszerével) a „szocio“-látványok hatására alig is fogan meg bennünk.

A kamera kegyetlen. Leleplezi a valóságot is, már ha nem csapjuk be magunkat a valóság illúziójával, de leleplezi a csalást is. A csalót is. A hamisítót, a széplelket, a gicccsgyárost. A szolgát, aki megrendelésre hazudik valóságot. A dokumentátort, aki úgy téveszt meg, hogy parancsra vagy önérdékből válogat a valóság darabkái között.

Csak a megformált valóság, ami egyetlen konstellációban: a műalkotás rendjében válik a saját valónk részévé, önmagunkká, a sorsunkká, csak az billent ki kényelmes státusunkból. Csak ő képes rá, hogy a ráismerésen túl, a meglepetésen kívül érintetté is váljunk a közös létezésben. A kép olyankor már nemcsak megmutat, hanem mi magunk is belőle nézünk. Önmagunkba.

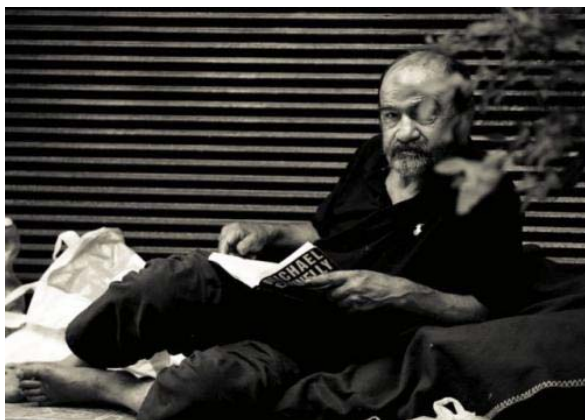

Hegedűs János éppen az utóbbi hetekben kezdte publikálni *Létminimum utca* című fotóregényét. Definiálhatta volna úgy is: riport. De jól érezte, hogy ez a munka nem tudósítás, és nem is a *report* értelmében jelentés. Hanem az alkotás értelmében az: *jelentés*. Minden egyes fotónak önálló élete, saját immanenciája van. A történet, ami összeáll belőlük, a képek befelé táguló tartalmainak természetes következménye. Nem is vonalszerűen terjed, hanem – hiszen regény – térben.

Az itt látható fotográfiák nem alkotnak efféle elbeszélést. Megtehetjük, persze, hogy összefűzzük őket valamiféle történetbe, de akkor – megint csak – csalunk; kifelé toljuk az élményt magunkból. Elhárítjuk, a rajtunk kívüli, tőlünk már-már független valóság felé lökjük el mindazt, ami érintetté tehetne minket ebben a világban. Személyes sorssá alakíthatná a mások életét. Azokét, akiknek most minden az arcuk.

Itt nem egy história (legenda, rege, sztori, történet, krónika, mese, cselekmény, fabula, mítosz, monda, novella – kimásoltam a szinoníma szótár összes találatát) lapjai láthatók. Inkább egy verseskönyvet olvasunk. Valahány portré, minden egyes fotó: lírai mű, aranykori szóval: költemény. Önálló verstest. Pontos szerkezet, tárgyszerű nyelv, ritmusok, súlyok, arányok, harmóniák. A monochrómiában is színegyensúly. A síkban is terek. A fotográfus építi a képet, a képek pedig tovább épülnek – bennünk és általunk.

Minden portré önarckép. Ezt már-már magától értetődően tudja minden festőnövendék. De hogy mennyire az, igazán a fotóportré árulja el – ha formává nemesül. Hiszen a fotográfus elsősorban keres; a magatartásának ez a lényege. S ha arcokat keres, a maga arcát kutatja. Ha sorsokat, akkor a maga sorsát. A történetben a saját fabuláját. Minden érzékeny ponton saját magát érinti meg, önnön esendő lényét éri tetten. Amint ez itt is nyilván látható.

S ha azt gondolnánk, hogy ez az „előszó” veszélytelenebb az udvarra, a birodalomra nézve, mint a költőé volt a maga idejében, biztos vagyok benne, hogy tévedünk. Ha tiltani nem tudja is már semmiféle hatalom, hogy nyilvánosság elé kerüljön, elfedni, eltemetni képes. Hiszen „árad a nyomor minden csatornából, és mi – fotelban-e vagy szófán – passzív befogadóként nézzük a képeket”. Mintha biztonságban. Mintha érintetlenül. Mintha örökös esélyt kaptunk volna a túlélésre. Mintha nem volna mivel szembenéznünk. Mintha nem volnánk mi magunk, akivel szembe kéne nézni.

*Elhangzott Hegedűs János kiállításán a TAT Galériában,
2013. február 27-én.*

A cikket bevezető fényképeken Plohn József honvédportréi is láthatók. „A Kolozsvári Országos Történeti Ereklýmúzeum 1902-ben, Kossuth Lajos születésének 100. évfordulóján a még élő 1848–49-es katonák képeiből egy nagy kiállítást kívánt rendezni. E célból fényképészeknek szóló felhívást tettek közzé, hogy az öreg honvédekről díjazás nélkül készítsenek portrékat. A gazdag 48-as hagyományokkal rendelkező Hódmezővásárhelyen a felhívás kedvező visszhangra talált, s így Plohn József helybéli fotográfus több mint 150 veteránról készített fényképet”, melyek a Tornyai János Múzeum gyűjteményében található. Az idézet és a képválogatás forrása a Néprajzi Múzeum honlapja.

Boldog Zoltán *tárcája*

Vége elérkezett a nap, amikor életemet véglegesen összeköthettem a közösségi oldalon kialakított profilommal. Az ébredés kezdetben ijesztő volt, mert az első pislogás után a mosdóban végzett tevékenységek is felkerültek az üzenőfalra. *S. B. éppen vécépapírt tépett a mellette lévő tartóból, miközben a kiválasztási folyamatokat kísérő cigarettát maga alá hajította a kagylóba* – ehhez hasonló szövegáradat indult meg, amellyel csak a reggeli rutin után, az első böngészésnél szembesültem. *S. B. most éppen a gép előtt ül, önmagát bámulja, zavarba jön, majd pedig kávéval és cigarettával kioson az ajtó elé, mintha el tudna menekülni saját élete elől.* Ezzel nyertem egy kis időt, hiszen a profilom még láthatóan nem volt elég érett ahhoz, hogy gondolataimat is azonnal közvetítse.

Az ajtó előtt cigizve gondoltam először arra, mégis túlzás volt automatizálni a profilfrissítést, pedig a cég, amely az összekapcsolást végezte, teljes biztonságot ígért. Ebbe a szerződés szerint beletartozott az is, hogy a közösségi oldalra szánt üzenet csak „*egyértelmű gondolati szándék*” esetén kerül ki a világhálóra. Úgy látszik, hiba csúsztatott a folyamatba. Gyorsan fogtam a telefont, és felhívtam az ügyfélszolgálatot, amelynek számát vészhelyzetre biztosította a vállalat. Ott közölték, hogy rendszerük szerint minden a legnagyobb rendben működik, és az üzenetek kizárólag az „*egyértelmű gondolati szándék*” alapján kerülnek nyilvánosságra. A hölgy még azt is megjegyezte, hogy a jelentésben az áll: az előzetes pszichológiai vizsgálatok alapján kiemelkedően magas bennem a publikációra való hajlam, ezért kezdetben előfordulhatnak túlkapások.

– Túlkapások? – kiáltottam fel a telefonba. – Ez a szar nyilvánosan közvetíti a kiválasztási folyamataimat! – próbáltam a hangerővel is tükrözni a helyzet komolyságát.

– Nyugodjon meg, és tárcsázza pszichológusunkat, aki különböző meditációs technikákat ajánl a hasonló esetek elkerülésére – valahogy így hangzott a betanult, idegesítő kimértséggel előadott titkárnői szöveg.

Mire visszaültem a gép elé, a beszélgetés már fent volt az üzenőfalon, többen kedvelték is, és néhány hozzászóló megjegyezte: „*Csak nem valami kísérlet, vagy valami sci-fit írsz?*“. Ekkor történt, hogy a profilom elárasztotta az üzenőfalat a legdurvább káromkodással, és képtelen voltam megállítani a szövegfolyamot. Anyázások, istenkáromlások és a legdurvább perverziót idéző szitkozódások ömlöttek az éterbe.

Kétségbeesetten tárcsáztam az ügyfélszolgálatról kapott telefonszámot, ahol egy újabb vizsgálatra próbáltam időpontot kérni.

– Arra lennék kíváncsi, Ön pontosan hányas számú kísérleti alanyunk – érdeklődött a titkárnő.

– A kettes vagyok – válaszoltam, miközben aggódtam, hogy a céggel kötött szerződés részletei is a nyilvánosság elé kerülnek.

– Nyugodjon meg, a doktor úr jelenleg az egyes pácienssel foglalkozik, Önnek délutánra tudok időpontot adni – válasza után hallottam, ahogy nevemet felírja egy darab papírra.

A telefonálás után vettem észre, hogy a profilom nem posztolta a fenti beszélgetést. Elég megnyugtatónak tűnt, hiszen ez volt az első jel, amiből tudhattam, nem vesztettem el a teljes kontrollt az életem felett. Egyszerűen csak uralnom kell a helyzetet, visszafognom a külvilágnak szánt ingereket, és összehangolni az életemmel teremtet másom működését.

A délutánig tartó időt munkával próbáltam kitölteni, be kellett fejeznem egy félkész kritikát, és a heti tárcaötletnek is meg kellett születnie. Megparancsoltam magamnak, ezzel együtt a profilomnak is, hogy a gondolataim közül semmi sem kerülhet nyilvánosságra. Elvégre nem szórhatom szét a világhálón az ötleteimet, azokból élek, nyugodt szívvel ellophatná más, ráadásul a főnököm előtt is veszélybe kerülnék. Jogosan mondhatná, hogy már közöltem korábban a cikket, írásom tehát nem újdonság. Igyekeztem a legnagyobb diszkrécióval dolgozni, témát keresni a hétvégére.

A profilomat azonban nem sikerült megfékezni. Egymás után kerültek fel az üzenőfalra a legvadabb ötletek a pápa lemondásától a korábbi katolikus pedofilbotrányokon keresztül az udvaron nyíló hóvirágokig, amelyek szépségén felbuzdulva az elbeszélő eljut a mocskos és zajos politikával való teljes leszámolásig. A hiba onnan fakadhatott, hogy a profilom érzékelhette, a nyilvánosságnak szánom ötleteimet. Csupán azt nem vette figyelembe, hogy az ötlet

elmélyítéséhez, megfogalmazásához időre, a szöveg kidolgozásához pedig néhány napra lett volna szükségem. Ezt nem adta meg, pontosabban ezt nem tudtam megadni magamnak.

Ekkor kezdtek el fogyni az ismerőseim, először a távolabbiak, akik a hozzászólásaik alapján úgy fogalmaztak: eddig is tudták, hogy egy beszámíthatatlan idióta vagyok. Később a közelebbieket is ritkultak, ők annyit írtak, nagyot csalódtak bennem, de miután minden perverz gondolatomat nyilvánosságra hoztam, megmutattam, milyen ember is vagyok valójában. Ebből az emberből pedig ők nem kérnek, nem is értik, hogyan viselhettek el idáig.

Próbáltam menteni a menthetőt, és finoman körbeírni a végzetes hibát, de a szerződésbe foglalt titoktartás kötelezett a hallgatásra. Így végül néhány szakmabeli maradt, afféle íróbarátok, akik váltig állították, most már kívárlák, mi lesz ennek a vége. Akadt néhány sajnálkozó is, aki igyekezett megmenteni, megtéríteni. A többség hamar cserbenhagyott, megijedt a valódi arcomtól, ami nem sokban különbözik az övékétől, csak éppen néhány órára láthatóvá vált. Megértettem őket, ugyanilyen esetben hasonlóan cselekedtem volna. A megmaradtakat pedig én magam töröltem az ismerőseim közül, hiszen képtelen voltam tőlük másra koncentrálni.

Végül nem maradt senki, így a profilom már csak önmagának posztolt. Egy nap alatt sikerült megölnöm, amit évek óta építgettem. Bekövetkezett a nagy összeomlás, gondoltam. *Bekövetkezett a nagy-nagy összeomlás*, írta a profilom az üzenőfalán afféle belső monológként. Felhívtam a titkárnőt, áttettem a kezelést a következő napra, hiszen – mondtam neki – mégiscsak ma van életem nagy napja. Újjászülettem.

Ógörögül és angolul versel, hexameterekben levelezik, prosztaaverset írt Kálmán C. Györgynek, gyakran elképze-
li, ahogy Ádám és Éva gyermeke, Séth benéz a Paradicsomba.
Mezősi Miklós költővel, klasszika-filológussal beszélgettünk
köteteiről, az oxfordi bölcsész-bankárokról és a hazai értelmiségiek
helyzetéről.

– *Kétkötetes költő vagy, klasszika-filológiát és orosz szakot végeztél, doktori címed van, négy idegen nyelven alkotsz, 30 évig tanítottál, mégis egy sajátos álláskereső felhívást tettél ki a Facebookon, mert két és fél év óta állás nélkül vagy. Hogyan kerültél ilyen helyzetbe?*

– Az egyetemi fúzióból adódó létszámgazdálkodás miatt. De hadd kezdjem egy kis szörszálhasogatással. „Foglalkozásszerűen” 1988 óta tanítok, tehát 25 éve, egyetemistaként kezdtem, így a 30 év valóban épp hogy megvan.

De térjünk át az egyetemi fúzióra! A szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola és a soproni Nyugat-magyarországi Egyetem összevonása ún. „minősített emberek” iránt támasztott hirtelen keresletet. Az egyetemmé válás egyik alapfeltétele volt, hogy az intézmény saját MA-képzést tudjon felmutatni, ehhez pedig sok olyan emberre volt szükség, akik PhD-fokozattal rendelkeztek az adott szakterületen (nagydoktorra kevésbé, mert azokat meg kellett volna fizetni). Ezeknek az embereknek, miután kinevezték őket az intézménybe, azt mondták, hogy az egyetemmé minősítés ill. az MA-képzés sikeres akkreditációja után is szükség lesz majd rájuk. A fúzió és az akkreditáció után azonban, hogy, hogy nem, létszámgazdálkodásra hivatkozva rengeteg embert el kellett bocsátani. Hozzávetőleg legalább ugyanannyit, mint ahányat pluszban felvettek, és nyilvánvalóan kizárólag a mindenkor belső intézményi erőviszonyok határozták meg, hogy az akkreditáció érdekében újonnan felvett és a

régi állomány milyen arányban veszi ki részét a létszámgazdálkodási folyamatból. Hogy a szakmai, rátermettségi szempontok mennyire nem játszottak szerepet az elbocsátásokban, de az elbocsátásokkal egy időben zajló kinevezésekben sem, az, ha másból nem, abból a levélből is jól megítélhető, amelyet nekem a Magyar Akkreditációs Bizottság akkori elnöke írt válaszképpen a megkeresésemre. A MAB nem avatkozik bele abba, hogy a megszerzett akkreditáció után a tanszék vagy intézmény mit csinál, mit nem.

Három évet töltöttem Szombathelyen, a Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központjában, ahol, miután az intézetünk sikeresen akkreditáltatta a magyarszakos mesterképzését (MA-t), engem elbocsátottak, csakhogy ügyetlenül tették, ugyanis nem vettek észre egy hibát, amit én viszont igen. Beadtam az egyetem ellen egy munkaügyi keresetet, amire ők felajánlották a peren kívüli megegyezést. Így egy olyan helyzet állt elő, hogy nem kellett lejárnom Szombathelyre tanítani, de ugyanúgy kaptam „fizetést“, mint amikor lejártam. Ez a pénz mostanra elfogyott.

Egy ismerősöm ekkor, akinek mindig hálás leszek ezért, azt ajánlotta, készítsek egy weblapot, amit a kislányom „megdíjazol“, és csöstül jönnek majd a tanítványok, nemcsak az angolul tanulni vágyók, hanem a görögre, latinra stb. vágyók is. Majd a fiam azt mondta, hogy a weblap mint olyan ma elavult internetes kommunikációs formának számít, és inkább a Facebookon keressék állást. Készítettem hát magamnak egy „arculatot“, és arra kértem az ismerőseimet, hogy osszák meg. Leírtam, milyen képzettségem van, milyen munkakörökben dolgoztam eddig, és mindezt némi szöveges körítéssel fűszereztem. 2012. december 14-én tettem közzé a szöveget, ezt két hét alatt több mint hétezeren osztották meg, és ez idő alatt több mint százra duzzadt az ajánlatok száma.

De hol voltak ezek az ajánlatok eddig? Az a gondolat kezdett el járni a fejemben, hogy esetleg lenne is annyi állás – helyesebben munka, mert betöltendő állásajánlat csak elvétve akadt –, mint amennyi munkanélküli van ma Magyarországon? Magyarország egy olyan szekrényre hasonlít, amelyre egy földrengés után rádólt egy valami nagy kódarab, és alá minden beszorult, összekeveredett, és semmit sem lehet előszedni, csak nagy fáradtság és nehézség árán...

– Az álláskeresés céljából közzétett arculatod szerint oroszul és latinul is írsz verseket. Mi értelme van egy magyar értelmiséginek ezeken a nyelveken publikálni szépirodalmat?

– Azt hiszem, alapvetően a játék kedvéért. Írni is, meg publikálni is. Eddig angolul és ógörögül jelentek meg verseim, az orosz és latin verseimet nem publikáltam még. Oroszul egy oktatásügyi konfliktus miatt kezdtem el verselni, valami miatt *A velencei kalmárt* használtam

hívószóként. A „precedens“ az volt, hogy a veszprémi egyetem akkori oktatásügyi dékánhelyettese és dékánja, abból a megfontolásból, hogy én mint külsős „veszélyeztetem a főállású oktatókat“, úgy döntött, nem folytathatom az operatortörténeti ill. ógörög kurzusaimat. Nos hát ebből lett *A veszprémi kalmár* c. versem. Latinul az egykori latin- vagy görög tanáraimnak ill. latin szakos évfolyamtársaimnak szoktam írni. Egy görög versem a *Holmiban* jelent meg 2010-ben, angolul pedig tavaly [2012] év vége óta kezdtek el közölni versantológiákban.

– *Hogyan sikerült ez az utóbbi, az angol megjelenés?*

– Megint az álláskeresés volt a motiváció... Néhány éve, amikor még Szombathelyen időztem, de valamiért munkaügyi szempontból nem éreztem magam teljes biztonságban, egy barátom javaslatára – pontosabban meghívására – regisztráltam magam a LinkedIn nevű szakmai portálon, és elkezdtem építgetni a profilomat, hátha egyszer majd lesz igazi állásom. Egy pályázatra küldtem be verseket, egy olyan közösségi oldalra, amelynek az irodalom a fő profilja. Ez is úgy működik, mint a hasonló oldalak, és tölthetsz fel verseket. Oda tettem fel, megtetszett nekik, és most már a harmadik antológia jelenik meg a verseimmel.

– *Gyakran az emailjeidet is időmértékes verseléssel írod. Ez csak ujjgyakorlat, vagy célul tűzted ki az elektronikus levelezés reformját?*

– Leginkább játékból, szórakozásból. Reform-célom nem volt vele. Amikor a PhD-értekezésemet írtam, nagyon sok angolórám volt egész nap a város különböző helyszínein, és ily módon próbáltam magam formába hozni az esti disszertációíráshoz. Hát ez egy kicsit gyilkos tempó volt, mondogatták is a legközelebbi barátaim, hogy ez három embert is elvitt volna... Eszembe jutott Weöres Sándornak *A vers születése* című írása, és elkezdtem ritmizálni a dolgokat – először a barátaimnak szóló levelezésben, akik nem voltak feltétlenül irodalmárok. Például egy denevérkutató ismerőssémmel leveleztünk, aki nagyon jól mulatott azon, hogy a bőregereket, e kisemlősöket „kiscicis állatok“-nak nevezem a versmérték kedvéért. Azután baráti biztatásra elküldtem őket különböző lapoknak, így jutottak el a 2000-be Margócsy Istvánhoz is, aki elkezdte közölni őket. Főleg hexameterekben és jambusokban dolgoztam, mert korábban sokat olvastam Devecseri Gábor Homérosz-fordítását.

– *Ezekből az időmértékes levelekből született az Ezek itten csatolt fájlok című köteted?*

– Igen, főként ezekből.

– *Mi motivált, hogy megjelentessed ezeket a ritmizált elektronikus magánleveleket?*

– Főleg Fűzfa Balázs barátom biztatott Szombathelyen, de az előbb említett Margócsy István is, és még nagyon sokan. Aki már sok-sok szöveget leírt, abban automatikusan elkezd dolgozni a hiúság, és azt szeretné, hogy mindenhol az ő cuccai legyenek. Ráadásul ezek az emailek praktikus dolgokat is tartalmaznak. Van köztük például egy prosztatavers, ami minden férfinak hasznos lehet egy bizonyos kor felett. Ezt éppen Kálmán C. György barátomnak írtam. Vagy például a szombathelyi főiskola levelezőlistáján is gyakran elsütöttem ezt a módszert, mármint az időmértékes levelezést. Munkahelyi szempontból egyébként a verses levelezést nem sorolom a legszerencsésebb ötleteim közé...

– *Mit szóltak ahhoz a címzettek, hogy a nekik szóló leveleket megjelentetted? Például Kálmán C. György mit mondott arra, amikor a prosztatáját meglátta a kötetben?*

– (Nevet) Az nem a Gyurié, hanem egy egyetemes prosztata. Ügyeltem arra, hogy ez ne derüljön ki, ráadásul – ha már kibeszéltem – a saját gyulladásmóról volt szó. A versek nagyobbik részének, persze, van konkrét megszólítottja: a családom, barátaim, tanítványaim, egykori kollégáim, a sajnos nemrég eltávozott Géher István vagy éppen más.

– *A címzettek egyébként megmaradtak?*

– Néha megmaradtak, néha nem. Amikor fontos a téma szempontjából, hogy ki a megszólított, akkor meghagytam.

– *A második köteted, az Aranycserép-darabok miben különbözik az elsőől? E. T. A. Hoffmann vagy inkább Dante a meghatározóbb? Hiszen mindkettőre utalsz a borítón és az előszóban...*

– Arra próbáltam rájátszani, ahogy Dante elindul felfedezni a világegyetemet, ami számára három részből áll: Pokol, Purgatórium, Paradicsom. Másrészt benne van az aranycserépdarabokban a gyermekkor mint aranykor utáni vágy, legalábbis nálam, de ez a vágy szerintem mindenkinél jelen van. Hoffmann pedig azért kellett, hogy megmutassa: az ember hogyan szeretne a Paradicsomba visszajutni. Van egy idevágó versem a rózsáskertről, de amikor azt a verset írtam, ill. amikor a kötet megjelent, más volt az oktatási tárca személyi összetétele. Miután Káin megölte Ábelt, született Ádámnak és Évának fia, Séth. Ádám halála után Séth elhatározta, hogy elmegy a Paradicsomba, és valahogy azt a pillanatot is szerettem volna elkapni,

elképzelni, amikor ő belép az Édenkertbe. Egy barátom egyszer azt mondta nekem, hogy Mozart zenéje olyan, mint amikor Séth benéz a Paradicsomba...

– Akkor hiszel abban, hogy a darabokból az Éden összerakható, vagy éppen ezekben a darabokban megtalálható?

– Én inkább afelé hajlok, hogy mindenkinek megvan rá a lehetősége és az esélye, hogy létrehozza magának az aranykort, mindenki a saját aranykorát. A boldogságra születünk, szoktuk mondani, pedig dehogyan, az anyánk méhénél min. 10 fokkal hidegebb, éles-durva fénytől gyötrelmesnek ható helyre érkezel a finom, meleg anyaölből... Tehát nem „a boldogságra születünk”, ez így enyhén szólva pontatlan, hanem mindannyiunkban holtunk pillanatáig eleven a készítés, hogy a jelenleginél jobb, meghittebb, bensőségebb, melegebb helyre, állapotba, helyzetbe jussunk. Vagyis: elérjük a boldogságot. De – egzakt értelemben legalábbis – nem érzük el, pontosabban nem vágyunk az elérésére, miközben, gondoljuk csak meg, mégis egyfolytában feléje haladunk, a „boldogság” felé. Vajon nem helyesebb-e azt mondani, hogy a „boldogság érzése” valójában ezen elérhetetlennek tűnő (valójában mindenki számára „elérhető”, és bizonyos értelemben végül „el is ért”) cél felé való szakadatlan törekvés? Mozartnál a „szerelem mint probléma” zenei megoldása a *Szöktetés a szerájbán* című operája, de ahogy rálel a megoldásra, kielégületlenség lesz úrrá rajta és továbblép, vagyis felrúgja a harmóniát – és jön a *Figaro házassága*, majd a *Don Giovanni*, a *Così fan tutte*, a *Varázsfuvola*. Az aranykorért való küzdés maga és a küzdés áhított-várt végkicsengése lehet talán az aranykor, vagy az Éden. Tehát ez egy belső valami, bennünk van, nem pedig egy valamikori állapot. Nem mondom én ezzel semmi újat, nem is akarok újat mondani. Éppen Mozart ír erről egy levelében megejtő egyszerűséggel és bölcsességgel:

„Minthogy a halál (szigorúan véve) életünk valódi végcélja, pár év óta az embereknek ezzel az igazi, legjobb barátjával annyira megbarátkoztam, hogy képe nemcsak nem rettent meg, hanem erősen nyugtat, és megvigasztal. Köszönöm Istennek, hogy ily boldogságra méltatott és [...] alkalmat adott, hogy igazi boldogságunk kulcsát megismerhettem. Soha nem fekszem le ágyamba a gondolat nélkül, hogy (bár fiatal vagyok), másnap talán már nem leszek, és mégis soha senki azok közül, aki ismer, nem mondhatja rólam, hogy társaságban mogorva vagy szomorú lennék – ezért a boldogságért mindennap hálát adok teremtménynek, és kívánom ezt minden embertársamnak.” (Wolfgang Amadeus Mozart apjához írt utolsó levele 1787. április 4-én)

– Minek kellene történnie ahhoz, hogy a közéletben is eljöjjön az aranykor? Konkrétabban: mi kellene ahhoz, hogy az ország

megbecsülje az értelmiségijeit, akik legbelül valahol annak felépítésén dolgoznak?

– Először a múltunkkal kellene szembenéznünk, nem kellene berezelni attól, hogy ott mit találunk. Komolyan kellene venni pl. Szophoklész *Oidipuszát*, Antigonéját és a többieket, mitikus hősöket és drámai hőseket, és a róluk elnevezett tragédiákat. Mint ők, vállalni a következményeket a tetteinkért. Azután az eleink tetteivel kellene valamit kezdeni. Nekünk sokszor már az előbbi sem megy. Én „kalauz-mentalitásnak” nevezem azt, hogy amikor a vonaton szóvá teszem a kalauznak, hogy a végében nincs víz, ellenben én vettem jegyet a vonatra, akkor a válasz többnyire ez: „nem tehetek róla”. Ha az ember, amikor felnőtt, képtelen arra, hogy szembenézzon önmagával és leszámoljon a saját múltjával, megbocsásson azoknak, akiknek meg kell bocsátania, elsirassa, akiket el kell siratni – akkor úgy fog járni, mint Szophoklész *Antigonéjában* Kreón. Van valami megejtő abban, hogy az *Antigoné* ma is iskolai olvasmány... Ez biztos nem „csak úgy” alakult így. Nem a „fivére mellett a végsőki kiálló jó testvér legendájáról” van itt szó, hanem arról, hogy a halottainkkal és a múltunkkal megfelelő viszonyt *kell* kialakítani. Aki nem gyászolja meg rendesen a halottait és a múltjával nem alakít ki adekvát viszonyt, amihez elengedhetetlen az önmagával való szembenézés, az az ember előbb-utóbb úgy jár, mint Kreón. És ha ez egy emberre igaz, hogyne lenne igaz egy ország embereire? Érdemes lenne megnézni, hogy csinálta ezt a II. világháború után Németország...

Ritoók Zsigmond, az ELTE latin tanszékének nyugalmazott tanszékvezető professzora szokta mesélni, hogy amikor ő a hetvenes években vendégkutató volt Oxfordban, akkor az volt a bevett gyakorlat, hogy a londoni City-ben, a világ akkori pénzügyi központjában a vezető bankárok 90%-a Oxfordban szerzett klasszika-filológusi végzettséget. Angliában ez valamennyire még most is így van: a pénzügyes állások betöltésénél előnyt élvez az a jelölt, akinek angol nyelv és irodalom szakos (MA) végzettsége van a pénzügyes vagy közgazdász végzettségével szemben. Feltételezik, hogy a bölcsész, ha sem ő maga, sem a tanárai nem linkelték el az egyetemi éveket, jó képzést kapott (márpedig a pesti klasszika-filológiai képzés az én időmben kiváló volt, és bizonyára az oxfordi sem marad le mögötte). Szerteágazó tudásánál fogva képes átlátni nagyobb rendszereket. „A bölcsészek hülyék” mondat legfeljebb részben igaz. Ami pedig részben igaz, az messze van az igazságtól. Én 25 éve élek a klasszika-filológiából, vagy neki köszönhetően. Tehát főként a szemléleten kellene változtatni. Az, hogy miként, már nehezebb kérdés.

– *Íme a nehezebb kérdés: Hogyan lehetne megváltoztatni, átformálni a szemléletet?*

– A válasz roppant egyszerű, a kivitelezés azonban szinte lehetetlennek látszik ma Magyarországon. Be kell fektetni az oktatásba, minden szinten, rettenetesen sok pénzt, minél előbb, annál jobb – és fordítva: minél később, annál rosszabb. A legeslegrosszabb válasz a „soha”. Ez van most. Az említett barátom, aki elsőnek hívott a LinkedIn-re az Iwiw meg a Facebook helyett, nemrég azt írta nekem, hogy ő nem tudja sajnálni a tanárokat a nyomorúságos munkakörülményeikért meg a még nyomorúságosabb fizetésükért. Őt egyedül az izgatja, hogy miért nem vesz az állam jó tanárokat a gyerekei mellé. Világos beszéd. Vegyen. Az a dolga.

Mára „túltermelés” alakult ki bölcsész végzettségű emberekből. Ezeknek az embereknek az általam ismert része jó agyú, kulturált, jó rendszerelemző készségű, ráadásképpen jó svádájú ember – nem lehetne használni őket valamire? Örömmel adnák magukat használatba. Valamennyivel több értelemnek kellene szorulnia a mindenkori döntéshozó emberekbe. Egy ilyen okos ország miért tántorog az összeomlás felé? Több sebéből vérzik, mint amiről egyáltalán tud. Mit ér az „okosságával”? Hiszen talán a sebeiről sem tud igazán. Nyalogatni legfeljebb. Mégiscsak Petri Györgynek lehet igaza, aki egyik versében elnézi, ahogy egy anyuka akaratlanul beíratja csemetéjét a tanfolyamra, amit úgy hirdetnek: „Hogyan legyünk könnyen, gyorsan hülyék?”

Petri György: *A filozófiáról*

„Esik az eső!” – mondja a kislány.
„Na és?” – mondja a mama.
Megfosztva a gyermeket
a felismerés-kimondás örömétől.
És így tulajdonképpen
minden rossz szándék nélkül
elkezdli leszoktatni a csemetét
a csodálkozásról. És már be is iratta
– akaratlanul – a tanfolyamra,
amit úgy hirdetnek:
„Hogyan legyünk könnyen, gyorsan hülyék?”

Végül rá kellene ébredni, hogy a tisztesség megéri – a kreativitásunkat már csak azért sem egymás átverésén kellene gyakorolnunk, köszörlününk, mert mindig találkozhatunk nálunk kreatívabbakkal, akik még annál is jobban átvernek minket, mint ahogyan mi őket.

Tótfalusi István író, nyelvész, műfordító legújabb kötete, a *Sertések a Bakonyban* egy regényesített nyelvészeti munka. A termékeny szerzőt többek között a magyar nyelv állapotáról, az idegen nyelvi hatásokról, Nádasdy Ádám Shakespeare-fordításairól kérdeztük.

(Fotó: Brenner Péter)

– A *Sertések a Bakonyban* című könyvében egy tizenhárom tagú baráti társaság beszélget havonta egyszer a magyar nyelv eredetéről, a nyelvcsaládokról, a nyelvek genezisééről – könnyen, befogadhatóan, mégis tudományos alapossggal. Megjelent az Ön tollából már e kötetnek egy korábbi testvére, A forró kutya.

– Így van. Az alapötlet mindkettőben ugyanaz. Annyiban más a *Sertések*, hogy most szét van terítve a tartalmat közlőknek a köre. Arra törekedtem, hogy ne egyvalaki okoskodjon végig, hanem mindenkiből jöjjön elő az, amit képzettsége, nyelvtudása, karaktere miatt elhihetünk neki. Ehhez kellett a figurákat megfelelően kistafírozni. Kidolgozni a cselekményt, nem túl szerteágazóan, mert az elvonná a figyelmet. Néhány barátom is szerepet kapott benne, persze életútjuk némi módosításával.

– Talán annyi még a korábbi kötet és az új között a különbség, hogy azóta került hegemon szerepbe az angol nyelv, amely nélkül ma már nem lehet létezni.

– A helyzet alapján véve már 1988-ban is hasonló volt, de ma már tényleg minden gyereknek meg kell tanulnia angolul. Azért is lehet egyre több közülük az embereknek az angolhoz, mert a számítógépekkel bajlódnak. Unokáimon figyelem meg, akik most 25 és 10 év közötti életkorban vannak, hogy a kicsik többet tudnak már a számítógépről, illetve angolul, mint a nagyok az ő korukban.

– A magyar nyelv hogyan változott azáltal, hogy ennyivel többet használjuk a számítógépet és az egyéb kommunikációs eszközöket?

– Ha a beszélt magyar nyelvre gondol, akkor azt nem változtatta meg. Az írott nyelvet is csak akkor, ha valamilyen szakmai szférát érint. Én a nyelv művelési könyveimben is azt hangsúlyozom, hogy ha a magyart egyáltalán fenyegeti az idegen nyelvi hatás, akkor az nem a szavak szintjén nyilvánul meg. Az átvett szavak egy része majd átfut a nyelven és kikopik, megtaláljuk a magyar megfelelőjét. A gondot ott érzem, amikor magyar szavakkal angolul beszélünk. Ez az igazi veszély szerintem. Nem sok helyen adódik, de ott szemet szűr. Ma már mindenki aggály nélkül mond ilyesmit, hogy: *Amit a legjobban szeretek benne, hogy mindig mosolyog*. Ugye ismerős? És ugye rémség? Két alárendelt mondat főmondat nélkül! A kezdetekben, mielőtt így elslamposodott volna, ez a fajta kijelentés még tűrhető volt, bár akkor is idegenszerű: *Amit a legjobban szeretek benne, az az, hogy mindig mosolyog*. Így már formailag ép a mondat, egyszersmind ráismerünk a szolgálai lemasolt angol mintájára: *What I like most in her is that she always smiles*. És persze így helyes – angolul. Természetes magyarsággal azonban ez mindig ilyenformán hangzott: *Azt szeretem benne a legjobban, hogy...* Hasonlóan angol mintára hajaz a műsorközlők újmódi formulája: *Aki az elhangzott számot előadta, (az) Kovács Kunigunda!* Mi ebben a fonák? A magyar, ellentétben például sok indoeurópai nyelvvel, könnyedén megoldja a mondatbeli kiemelést: a hangsúlyozandó alanyt, tárgyat, határozót *az állítmány elé teszi!* Így: *Az elhangzott dalt K. K. adta elő*. Megfigyelhető továbbá, főleg az újságok nyelvezetében, hogy sorozatban mellőzik a mellékmondatok *hogy* kötőszavát. Erős a gyanúm, hogy ebben is az angol majmolása a ludas, mert az angol ilyen helyzetben jól megvan a *that* nélkül.

– Ön szerint a nyelvész mit képviseljen: beavatkozzon a nyelv életébe, ahogy Grétsy László gondolja, vagy hagyja, hadd menjen a maga útján, ahogy Nádasy Ádám vélekedik?

– Hosszú ideig a magyar nyelv művelés, nyelv ápolás azon a vonalon haladt, amit Grétsy és még sokan mások, Szende Aladár, Paizs Dezső, Szilágyi Ferenc követett nyelvhelyességi kérdésekben, vagyis minden részletre kiterjedően figyelemmel kísérték, hol tér el a nyelvhasználat a hagyomány által szentesített modellektől. A legújabb nyelvtudományos állásfoglalás abban különbözik a korábbitól, hogy elég szembetűnően, olykor harciasan képvisel egy másik elvet: eszerint a nyelvi változások önmagukban nem minősíthetők jóknak vagy rosszaknak, vagy legalábbis nagyon ritkán. A nyelvek szüntelenül változnak, méghozzá a beszélő közösség gyakorlata változtat rajtuk. Hosszabb távon semmiféle erő, se a tudomány, se a nyelvgyakorlatnak valamiféle bírálata nem tud igazán ezen változtatni. Én alapjában véve elfogadom, és magamévá is tettem ezt a felfogást. A nyelv maga és annak a jelenségei valóban spontán fejlődnek, és a nyelvész legfeljebb regisztrálhatja a változásokat. A stílus más – nem teljesen mindegy, hogyan beszél valaki a grundon vagy a

piacon, illetve hogyan nyilatkozik meg írott formában. Az írott nyelvnek mindig is sajátos szabályai voltak. Minden kor egy bizonyos rendet, követelményrendszert érvényesített vagy hangoztatott.

– *Ma létezik ilyen követelményrendszer?*

– Végül is, aki nyelvekről normaállító szándékkal ír, többnyire meghallgatásra talál, bár a fórumai talán már nem olyan szélesek, mint amikor még rádiónak, tévének rendszeres nyelvápoló műsorai voltak.

– *Az is hozzájárulhat, hogy nem volt ennyiféle riválisa a rádiónak meg a tévének.*

– Ez így van. Az is baj, hogy az interneten ugyanakkora teret kapnak a kóklerék, mint a tudósok. Most nem annyira a nyelvhelyességre gondolok, hanem a nyelv eredetével kapcsolatos vitákra.

– *Komoly tudományos apparátussal támasztja alá a magyar nyelv finnugor eredetét a könyvében. De emellett ismerteti a másik oldalt, például a sumér eredetre vonatkozó meg a szógyökös, ősnyelves elméleteket, sőt ilyen tárgyú könyveket is felvett a bibliográfiába. Miért?*

– Az ellenfél nézeteinek bemutatása nélkül vitát folytatni tisztességtelen, ráadásul értelmetlen. Úgy képzelem, hogy aki a könyvemet végigolvassa, azt megnyerem a finnugor eredet gondolatának azáltal, hogy bemutatom a nyelvtudomány módszereit, megismertetem velük egyes nyelvek származását és szerkezetét. Reményem szerint felvérteztem az olvasóimat arra, hogy a mesét el tudják választani a tudománytól.

– *Ön hány nyelven beszél?*

– Beszélni nem sok nyelven tudok, mert a nyelveket nagyrészt könyvből tanultam és nem mindig volt a gyakorlásra vagy szinten tartásra lehetőségem. 3–4 nyelvet beszélek csak tűrhetően. Amely nyelvekből fordítottam, főleg verseket, vagy hosszabb-rövidebb ideig használtam, de legalábbis a tanulás során jól átláttam, azok száma tíz körül van.

– *Ön fordította a Lúdanyó meséi című, igen sikeres gyerekkönyvet is, melyben angol mondókákat, népköltéseket ültetett át igen szellemesen magyarra.*

– Igen, ez az egyik első maradandó sikerem, kis híján fél évszázaddal ezelőtt készült el.

– *Az a nyelvtanulási módszer, amelyről a könyvben olvashatunk, amelyik Remetének, az egyik szereplőnek a módszere, az Öné? Remete részben Önnel lehet azonos.*

– Igen, meg vagyok osztva két figura között, Remete és némileg a narrátor az alteregóimnak tekinthetők. Igen, saját tapasztalataimból tudom, hogy ha szükségem van egy nyelvre, akkor fél évnél rövidebb idő alatt igen komoly haladást érek el, azzal az abszolút koncentrált módszerrel, melynek lényege, hogy napi több órát intenzíven foglalkozom az adott nyelvvvel, és minden lehetőséget megragadok a gyakorlásra.

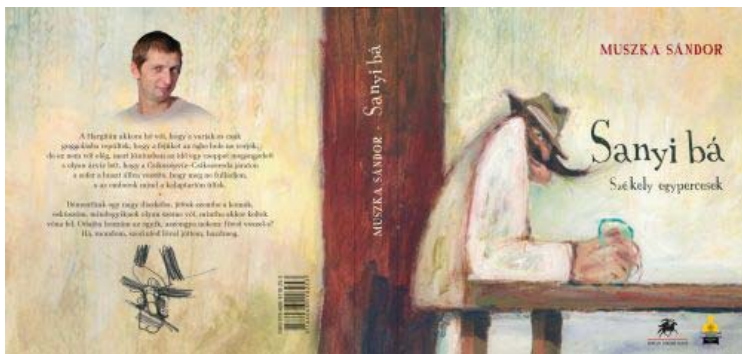
– *Sokat fordít, ahogy mondta is. Mit szól a legutóbbi évek fordítói szennációjához, Nádasdy Ádám Shakespeare-fordításaihoz?*

– Vagyis ahhoz, hogy *újra* lefordított néhány darabot Arany után? És nemcsak ő, hanem mások is? Én nem tartom ezt szentségtörésnek, mint egyesek a túldimenzionált kegyelet jegyében. A régi klasszikus fordítások ellen a színészek régóta berzenkednek, helyenként nyakatekertnek érzik, itt-ott ők maguk se értik, a közönség se érti – ilyen értelemben a modernizálás szüksége beérett. Ha az új szöveget jó költők és jó filológusok csinálják, akkor irodalmunk csak nyer vele. Nádasdy mindkét feltételnek megfelel, fordításai irodalmunkat gazdagítják. Nem állítom, hogy minden soruk tökéletes, hogy jobbat nem lehet csinálni, de hát ez legyen az eljövendő korok problémája. Egyelőre annak a gondja, hogy költőileg igényes, jól mondható, színházilag használható szövegeink legyenek, meg van oldva.

– *A Sertések a Bakonyban gyakran megjelöli, hogy az adott nevet vagy szót hogyan kell kiejteni. Ön egy kiejtési szótárnak is a szerzője. De nem a fonetikai ábécé betűivel adja meg a kiejtést, mint például a Magyar Nagylexikon, hanem szögletes zárójelben közönséges magyar betűkkel.*

– Úgy van, és legfőképp azért, mert az átlagos olvasó nem ismerheti az *International Phonetic Association* száznál több furcsa hieroglifáját, amelyekkel más nyelvek sajátos hangjait pontosan rögzíteni lehet. Ám ha olyanoknak írnék is, akik ennek a tudásnak a birtokában vannak, akkor is eltanácsolnám őket attól, hogy ezt a tudásukat használják, amikor magyar nyelvi közegben idegen neveket ejtenek ki. Mert ilyen közegben az idegen nevek is magyar szavak, azaz csak a magyar nyelv természetes hangjaival helyes kimondani őket. Ha az eredeti hangzásukat erőltetjük, csúnyán kiütnek a környezetükből, affektálnak, arisztokratikusnak hatnak. Ennél is komolyabb veszély az, hogy akik a nevet írott formájában ismerik, az elhangzottat nem fogják tudni azonosítani vele. Ez okból helytelen az is, ha idegen neveket idegen hangsúlyozással ejtünk, vagyis nem az első szótagját nyomjuk meg, a magyar ember számára ugyanis a hangsúly jelzi, hogy új szó kezdődik. Ha tehát Monteverdi nevét olaszos hangsúlyozással hallja, azt hiheti, hogy Giuseppe Verdi névrokonáról, Monte Verdiről van szó.

Az év egyik legszórakoztatóbb könyvének tartják, már az utánnyomása készül az Erdélyi Híradó Kiadónál. **Muszka Sándorral**, a *Sanyi bá* című kötet szerzőjével beszélgettünk.

– 2012 végén jelent meg a *Sanyi bá* című prózakötet az Erdélyi Híradó Kiadó – Előretolt Helyőrség Szépirodalmi Páholy sorozat gondozásában. Mit jelent a borítón olvasható „székely egypercesek” megjelölés?

– Bár a könyv alcíme tényleg az, hogy *székely egypercesek*, de nem kell az Örkény-féle egypercesekre gondolni. Az alcím megválasztásában az volt az egyetlen szempont, hogy ne tájékoztassam félre az olvasót. Vagyis így próbáltam jelezni, hogy ez nem egy regény, de nem is novelláskötet. Rövid, humoros történeteket tartalmazó kiadványról van szó. Jobb definícióról nem lévén tudomásom, ezt a megnevezést választottam. Nem gondolom, hogy új műfajt teremtettem volna a *Sanyi bá*-val, hiszen többen írtak már hasonló műfajú szövegeket, talán nem ennyire tömör megfogalmazásban, de példának tudnám felhozni ugyancsak az Erdélyi Híradó Kiadó – Előretolt Helyőrség Szépirodalmi Páholy sorozat kiadásában megjelent, *Iszkiri a guruzsmás berbécs elől* című antológiát, amelyben több szerző is ilyen típusú szövegeket ad közre.

– A kötet néhány szemelvénye közismert Erdélyben és Magyarországon, hiszen többször föléptél a székely stand up comedy műsoraidal. Már akkor hangsúlyoztad, hogy ezek nem is igazi stand

upok, és te inkább fölolvassni, mintsem előadni szereted őket. Miért nem a fölkapottabb, virágkorát élő előadói műfaj felé hajlottál?

– Azt hiszem, Márainál olvastam, hogy úriember, amihez nem ért, azzal nem foglalkozik. Úgy gondolom, hogy a *stand up comedy* műfaját humoristák és színészek gyakorolják. Mivel én sem humorista, sem színész nem vagyok, megmaradván a kaptafánál, írok valamit, és aztán, ha arra megkérnek, felolvasom. Továbbá a *stand up* tudtommal egy improvizatív műfaj, akár a jazz. Én meg előre megírt szövegekkel lépek a közönség elé, ami azért, lássuk be, sokkal könnyebb, mint a pillanatnyi ihletre támaszkodva szórakoztatni.

– Azért annyira nem állt tőled távol a színészmesterség sem... A marosvásárhelyi Hahota tagja voltál, és szerettél volna a színművésztíre is felvételizni. Miért nem lett belőled színész? Na meg ott a punkzenész múltad. Nem fordult meg a fejedben, hogy ezeket az adottságokat akár az irodalmi alkotásaiddal ötvözve kamatoztasd?

– Hogy miért nem lettem színész, kérdezed. Hát annak talán a legfőbb oka, hogy hála Istennek ifjú és tévelygő koromban nem vetek fel az egyetemre, amit az akkori vizsgáztatóknak talán soha nem tudok megköszönni. Próbálj meg elképzelni engem, amint egy a kelléktárból kiutalt bohócruhában cigánykerekezek a színpadon, és közben éles visító hangot adok ki, és mindezt azért, mert egy rendező úgy gondolja, és hogy a gyermekek kacagjanak. Vagy amint négykézláb brummogok végig a színpadon, mert az aktuális darabban én vagyok a Micimackó. Azért mondom, hogy képzeld el te, mert én sehogy nem tudom.

A zene számomra pont olyan, mint a szerelem, hogy élni nélküle lehet, csak éppen nem érdemes. Bár nagyon rég volt már, mikor én zenekarral álltam színpadra, de azért még időről időre megkísért a dolog. A napokban keresett meg egyik zenész ismerősöm, hogy ha beleegyezem, megzenésítené néhány versem, de ennél többet most erről nem szeretnék mondani, várjuk meg a vásárt a napjáig.

– Korábbi műveid alapján azt gondolhattuk volna, hogy verseskötet lesz a következő. Miért döntöttél mégis a próza mellett?

– Hát most megfogtál, erre azon kívül, hogy mert versek jutottak eszembe, nem igazán tudok mit válaszolni. De hát az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy nem tartom magam írónak. Csak nagyon ritkán írok prózát, és csak akkor, mikor azt, amit mondani szeretnék, versben sehogy sem tudom megtenni. Ilyen az általam említett irodalmi önéletrajz, vagy a *Sanyi bá* is. De nem tudom, legalábbis most úgy érzem, elképzelni magam, hogy képes lennék egy nagyobb lélegzetű prózai mű megírására. De talán majd egyszer... Nem mondom, ötletem

az most is lenne, nem is egy, de valahogy a vers vonzóbb számomra. Valószínű, hogy alkati kérdésről van szó.

– *Mikor fogalmazódott meg benned, hogy a székelly egyperceseidből kötetet publikálj?*

– Évekig hevert *Sanyi bá* nagy része a fiókban. A lökést, hogy komolyabban kezdjek vele foglalkozni, talán az *Iszkiri a guruzsmás berbécslől* antológia megjelenése adta, amelybe az én írásomat is beválogatták. Ha jól emlékszem, ez után kezdtem el komolyabban foglalkozni a hülyeséggel.

– *Jól tudom, hogy kocsmái beszélgetéseket hallgattál ki, és azt egészítetted ki a fantáziáddal?*

– Igen, jól, a történetek nagy része másoktól hallott szófordulatokból, poénokból építkezik. Ugyanakkor, aki járatos a kis falusi kocsmák világában, az tudja, hogy egész kerek történeteket csak nagyon ritkán hall az ember. Mondatok vannak, utalások, abból kell kitalálni, összerakni egészzé a darabokat. Vagyis ki kell találni, keretbe kell foglalni a mondatokat, szavakat. Ugyanakkor olyan történet is van jócskán ebben a kötetben, amelyet teljes egészében én magam kreáltam, bevallom, tőlem sem áll távol ez az attitűd, ez a gondolkodásmód, sőt időnként teljes egészében magaménak érzem.

– *De ki Sanyi bá?*

– Sanyi bá nem egy személy, ő több embernek az ötvözete, egy idős, éles eszű nagyvívó, sokat látott, tapasztalt ember, aki azon túl, hogy mindenről megvan a saját véleménye, mindenről és mindenkiről tud egy történetet. Történjen bárhol, bármi, bárkivel, Sanyi bá megfajti az okát.

– *A csíkszeredai könyvbemutatódból idézve: „A székelly humor más nemzetek humorához képest akadémiai színvonalú”. Miért?*

– Azért gondolom így, mert ha valaki figyelmesen olvassa a könyvet, maga is rájöhet, hogy a humoron túl van egy mögöttes tartalom. Ez pedig egy életérzés, gondolkodásmód, a székelly embernek az élet problémáihoz való viszonyulása. Ahogy a tragédiáiból csinál komédiát, és igyekszik viccet kreálni mindenből, hogy elviselhetővé tegye a mindennapokat. Ebből merít erőt és vigaszt. Ugyanakkor élettapasztalatát, meglátásait is ebben a formában közli, és dolgozza fel. Mindezek a dolgok emelik szerintem messze magasan például az amerikai filmek humora fölé, ahol a humor forrása végül is semmi más, mint az, hogy valaki pofákat vág, vagy az alfelét mutogatja. A

székely humor jellegzetessége is ebből ered, hogy attitűd, és ezáltal a túlélés egyik eszköze is.

– Túl vagy már egy komoly felolvasóturnén, amelynek első állomása Kolozsvár volt, majd Marosvásárhely, Sepsiszentgyörgy, Székelyudvarhely és Csíkszereda következett. Hogyan fogadta a székely közönség az írásaidat? Nekik is ennyire humoros volt?

– Amióta találkoztunk, több kis faluba hívtak meg könyvbemutatót tartani. A helyzet az, hogy bár sok helyen, ahogy azt már említettem, ez a fajta humor és gondolkodásmód a mindennapi élet része, ettől eltekintve mindenütt nagyon szerették az emberek a hallottakat, ugyanis az ő lassan elhaló, eltűnő világuk elevenedik meg az írásokban. Azért mondom ezt, mert a globalizáció már ezekben a kis székely közösségekben is kezdi megvetni a lábát. Továbbá amit észrevettem, hogy sajnos 2013-ban is vannak olyan települések, ahol nemzedékek nőttek fel úgy, hogy életükben nem láttak író, költőt. Ha mégis, az utoljára Kányádi Sándor volt, de annak is lassan harminc éve már. Ezért egyszerűen nem is nagyon tudják, miként kell vagy lehet viselkedni egy könyvbemutatón. Volt olyan hely is, hogy bár nevettek volna, de látszott rajtuk, hogy magukba fojtják, mert úgy gondolták, nem illik. Ezen az áldatlan helyzeten változtatni nagyon könnyű volna, ugyanis ez nem pénz kérdése, csupán politikai akaratra lenne szükség.

– A kötetben találkozhatunk olyan kifejezésekkel is, amelyek egy székelyföldinek teljesen természetesek, de egy anyaországi nem érti őket. (Ilyenek például: lökődi, feszt, figyelőzik, megehül, vider, kirojtozik a füle valakinek, fültövön ereszt, csihány, meghessinti, lingrispir, nyughat, mistózik, hájderménkő, felkucorodik, hagyatán esik, bodega stb). Az Irodalmi Jelenben nemrég megjelent írásaid egyik kommentje is szóvá tette. Magyarországi föllépéseid alkalmával szembesülsz ezzel?

– Most, hogy már túl vagyok egynéhány magyarországi felolvasáson, azt hiszem, bátran kijelenthetem, hogy az ottani emberek is értik Sanyi báb. Ezek a tájjellegű, székely szavak, amelyeket Székelyföldön használunk, egytől egyig nyelvünk gazdagságát és szépségét dicsérik, és identitásunk részét képezik. Aki még soha nem hallott székely embert beszélni, ha figyel, a kontextusból számára is nagyon hamar kiderül ezeknek a szavaknak, kifejezéseknek az értelme. A kommentről szólva, mely szerint így senki nem beszél már, azt gondolom, hogy az értelmi szerzője jöjjön el, ha gondolja, Csíkszeredába vagy Kézdivásárhelyre vagy bármelyik székelyföldi kis faluba, és úgy este 8-9 óra felé üljön be egy állomás melletti kis kocsmába. Ha lesz bátorsága, álljon fel, s

mondja el az itteni embereknek a véleményét, miszerint ahogy ők beszélnek, már nem beszél senki, s mi több, lehet, hogy már nem is léteznek. Tudnia kell, hogy nálunk Székelyföldön a vendégnek mindent szabad. De azért fogadja meg baráti tanácsomat, s mielőtt ezt kinyilatkozná, azt is mondja el, hogy honnan érkezett, nehogy helybélinek gondolják, mert az ilyen helyen beláthatatlan következményekkel jár... De ha az emberek ezek után is kicsi barátomnak kezdenék őt szólítani, ajánlom, tűnjön onnan nagyon gyorsan el.

– A könyv egy CD-melléklettel jelent meg, amelyen felolvasad az írásaidat. Milyen igény hívta ezt életre?

– A legfőbb ok, amiért hanganyag is készült a könyv mellé, hogy bár a könyvben lévő szövegek székely nyelvjárással íródtak, de ha valaki ne adj' isten soha nem járt volna Székelyföldön, és nem ismerné ezt a fajta akcentust, kaphasson belőle egy kis ízelítőt. Továbbá úgy gondolom, hogy ezeknél a történeteknél nemcsak maga a cselekmény, a történés maga érdekes, hanem az is, ahogy ez elhangzik.

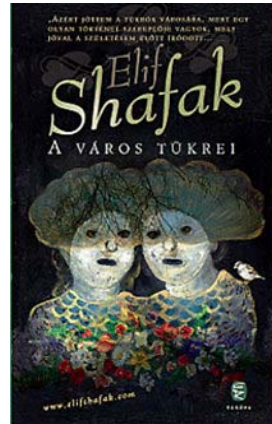
– A könyvhöz tartozó hanganyag azonban több, mint egy felolvasás. Ódzkodsz az „előadóművészet” kifejezéstől, vagy szerinted minden szerzőnek hasonló vehemenciával kellene felolvasnia saját szövegét?

– Az, hogy ki hogyan olvassa fel a szövegeit, az illető előadókészségétől, valamint a szöveg milyenségétől függ. Én így olvastam fel ezeket a szövegeket, mert ezek bennem így élnek, számomra így hitelesek. Másfelől azt szoktam mondani, hogy az emberek magától értetődően csak arra figyelnek, akinek van mondanivalója. Vagyis ha a szerző nem hisz a szövegeiben, akkor az olvasók, a hallgatók sem fognak.

– Újabb prózai írásokat tartalmazó könyvön dolgozol, illetve egy versesköteten is. Folytatják-e, amit eddig megszoktunk tőled: versben a töredezett, kihagyásos beszédmódot, prózában a székely humort, tömörséget?

– Nem igazán szeretek a terveimről beszélni, mert megtörténhet, hogy nem valósulnak meg. Van egy többé-kevésbé befejezettnek, befejezhetőnek mondható verseskötetem és néhány prózai írásom. Maradjunk annyiban, hogy még rengeteg dolog lenne velük. A stílusról pedig úgy gondolom, hogy hosszabb időre senki nem tud a bőrén kívül lenni. Másként: a farkas szőrét cseréli, de jellemét nem.

Elif Shafak *A város tükrei* című történelmi kalandregénye a 16. századi Spanyolországba és az Oszmán Birodalomba kalauzolja el az olvasókat.

A *conversó* azon zsidók vagy muzulmánok, illetve leszármazottaik elnevezése, akiket a XV. és a XVI. századi Spanyolországban és Portugáliában arra kényszerítettek, hogy felvegyék a katolikus hitet. Állandó gyanúsításoknak, zaklatásoknak voltak kitéve mind az új, mind pedig az elhagyott vallási közösségükben. A zsidók és a katolikusok is hitehagyottnak bélyegezték őket, szerintük a *conversók* okozták a különböző természeti csapásokat, például a földrengéseket vagy a járványokat. Így az inkvizíció célpontjaivá váltak. Az egész akkori spanyol társadalom rettegésben élt, és mindenki igyekezett bizonyítani, hogy tiszta vérrrel, *limpieza de sangre*-val rendelkezik.

Shafak új könyvének, *A város tükreinek* szereplői is e tiszta vérvonal érdekében titkolják múltjukat, származásukat, elhagyják hitüket, ezért gyakorolják titokban féltve őrzött, generációkon átmentett, régi, családi és vallási szokásaikat, hagyományukat. Kizárólagos katolikus eredet persze nem létezik: 2008 decemberében, az *American Journal of Human Genetics* című folyóiratban publikáltak egy tanulmányt, amely szerint a spanyolok DNS-vizsgálata kimutatta, hogy 19,8 százalékuk szefarád zsidó, míg 10,6 százalékuk mór felmenőkkel rendelkezik.

Természetesen a tiszta vérvonal a középkorban is álom volt csupán, s azon személyek, akik ismerték saját származásuk hibáit, üldözték legádázabban a *conversókat*. A regénybeli Madridban a fő inkvizítor Antonio Perez de Herrera, akit a Hang irányít. A Hang segítségével kiemelkedik egyszerű családjából, élet és halál urává válik, hiszen rajta múlik, ki jut máglyára, és ki nyeri el jutalmát besúgóként. „*Conversos... Kétszínűek, szélhámosok. Bár kívülről hithű keresztényeknek látszanak, legbelül valójában zsidók maradtak. Gennyek ők, amit el kell tisztítani. Ereikben fekete, koromfekete vér folyik, és csak az alkalmat lesik, hogy ezt a gennyest vért szétfröcsköljék*” – prédikálja az inkvizítor. Valójában Herrera is fogoly, saját múltjának a rabja. A Hang ismeri szörnyű titkát, és ezzel zsarolja. A könyv szereplői Herrera tevékenységének következtében hagyják el Madridot, és menekülnek Isztambulba, mert *nem tanácsos olyan helyen időzni, ahol a bosszú ilyen erős, a gyűlölet ilyen mély*.

Az Oszmán Birodalom befogadja a menekülő zsidókat, és élni hagyja őket, saját lakónegyedeket alapíthatnak, gyakorolhatják vallásukat és foglalkozásukat. Ami azonban Shafak történetéből nem derül ki, hogy voltak időszakok, amikor a szultán gazdaságilag ösztönözte a zsidókat a látszólagos áttérésre, mivel az iszlám vallásúaknak eltörölte az adófizetési kötelezettségét, de tényleges kényszert soha nem alkalmazott.

Kiválóak Shafak jellemábrázolásai, főként női szereplői sorsán keresztül mutatja be a lehetséges válaszokat, megoldásokat erre az élethelyzetre. Isabel, a regény női főszereplője nem tud megfelelni a korabeli elvárásoknak, nem tud se jó feleség, se jó háziasszony, se jó szerető, se jó anya lenni, de jó keresztény vagy zsidó sem. Sokáig szenved emiatt, majd az inkvizíció során ráébred, hogy neki önálló, művelt nőként kell leélnie életét, férfi és gyermek nélkül, boldogan. Mások felveszik a harcot a világgal, például Isabel nevelője, Anyóka, aki javasasszonyként gyógyít és szüléseknél segítkezik, vagy La Barbuda, a boszorkány, aki szerelmi kötések és oldásokat végez. Kilóg a sorból Lucrecia, a színésznő, szabados, férfias életvitelével, és Beatriz, az ártatlan szűz, aki cseppet sem ártatlan. Egyedi Zülfe karaktere is, ő elfogadja a rá mért csapást („*Zülfe kővé vált rémületében, mozdulni sem tudott. Arca egyik fele pillangó lett, a másik hernyó.*”), a világtól elzárkózva, tiszta lélekkel, boldogan él, majd megtalálja a szerelmet annak a férfinak az oldalán, aki ezt a legkevésbé sem érdemelné meg.

A könyv műfaja átmenet a regény és a novellafüzér között. A különleges írói technikának köszönhetően mozaikszerű, töredékes, rövid elbeszéléseket, néhány oldalas fejezeteket (másképp, kétoldalnyira is előfordul) olvashatunk, rengeteg a szereplő, aki később esetleg

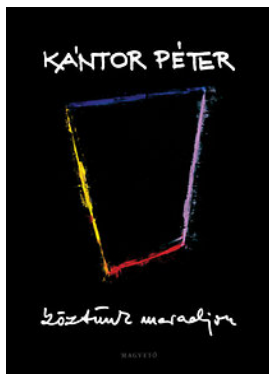
villanásszerűen felbukkan egy másik történetben. Nehéz lenne megmondanunk, valójában ki a főszereplő. A fejezetek gyakran önálló novellaként is megállhatnának, csupán egy-egy közös szereplő vagy helyszín fűzi össze őket. Talán azért döntött végül a regényszerűség mellett a kiadó, mert a marketingszakemberek szerint szívesebben vásárolunk regényt, mint novellafüzért.

A szöveg gyakran közelít a lírához, főként a leírásoknál figyelhetjük ezt meg: „*Kövek, melyek találgatják céljukat, nem ismerik eredetüket, nem hisznek sem végben, sem a kezdetben, sebzett nyelvű, összezavarodott kövek. Kövek, melyek sehova sem tudnak elrejtőzni, ritka vándorló kavicsok, melyek igyekeznek elmesélni vágyaikat a letelepedetteknek.*” További jellegzetessége a szövegnek Shafak különleges írói technikája. Számára fontos kijelentéseket, érzelmi kitérőket szünetek és írásjelek nélkül jegyez le, ráirányítva ezzel az olvasó figyelmét, mint például Isak jellemzésében: *Dühétörültségét-természetét.* Minden fejezet egy-egy világirodalmi idézettel (Kafka, Llosa, Freud, Hesse) indul, hangsúlyozva, hogy a könyvben felvázolt probléma mennyire egyetemes.

Természetesen, ahogy Shafak korábbi regényeiben gyakran megjelenik, itt sem hiányozhat a misztikum, a dzsinnek, a varázslat világa. A könyvön átívelő motívum a holdkő; felbukkan talizmánként, vándorol a szereplők között, majd elnyeli a város. Régi hiedelem szerint a holdkő enyhíti a félelmet, szorongást, gyógyítja a női betegségeket, megkönnyíti a szülést és enyhíti a szerelmi bánatot. Érthető, hogy Isabel ezt a drágakövet kapja Anyókatól ajándékba.

A város tükreit, annak ellenére, hogy történelmi kalandregény, értelmezhetjük ma használatos kézikönyvként is, kereshetünk és találhatunk benne példákat és megoldásokat arra, hogyan éljük túl, ha kénytelenek vagyunk elhagyni megszokott környezetünket, életünket, hazánkat, barátainkat, munkánkat, hogyan legyünk kóborló, röpködő kövek.

Az anya halálától egészen a tatárszentgyörgyi romagyilkosságokig ível az ihletforrása **Kántor Péter** *Köztünk maradjon* című verseskötetének, amely mindannyiunk közös, megbeszélendő problémáira irányítja a figyelmet.

Kántor Péter legújabb, *Köztünk maradjon* című verseskötete három év (2009–2012) költői terméséből készült válogatás. A kötet hangvételében, témaválasztásában azonban nemcsak az elmúlt néhány év, hanem az eddigi életmű sok vonása is megtalálható: a Kántor Péterre jellemző visszafogott személyesség hangján fogalmazódnak meg az emberi lét általános kérdései, történelem és közélet problémái, élet és irodalom/művészet viszonya. Versei most sem válnak önismétléssé, mindig tudnak újat nyújtani.

Összegző, számvető gesztussal indít a kötet, nyitóversében (*Csak ami kell*) a kacatokkal teli zsák az eltelt élet metaforája: „*Nem tudta pontosan, mi van a zsákban, / s ha mindent kiborítana, hogy lássa egyben, / akkor se tudná. – Csak ami kell, csak azt! – / azt kipakolja majd, hogy el ne vesszen.*“ Az összegyűlt élményanyag átformálása, költészetbe való átmentése az alkotás célja, így a csomagolás, selejtezés képe nem ritka a további versekben sem (pl. *Lomtárban*). A nyitóvers továbbgondolásának tekinthető A könyvespolc előtt ugyanakkor rákérdez a válogatás értelmére, utalva a felgyűlt anyag egyenértékűségére: „*De hát muszáj-e nekem választani / dadogás és dadogás között?*“

Ennek a költészetfelfogásnak is köszönhetően Kántor verseiben kiemelt helye van a hétköznapi létérzékelésnek. Melankolikus szemlélődés jellemzi A kávéházban című verset, amelyben egymásba

tűnik az ablakból látható utcai világ és az üvegen visszatükröződő akvárium: „*A kávéház nagy üveglakka / visszatükrözi az akvárium üvegét, / elsuhan egy hal, egy sárga villamos*“. A mindennapok szűkösségével, korlátozottságával kerül ellentétbe a nem szokványos sorsú fényképész, Robert Capa, akinek sikerül kijutnia a tűzvonalba, de itt életét veszti. Hasonló tükörszerepet tölt be a *Szerelmes triptichon* harmadik darabjában a szappanopera, amely éppen közhelyessége révén csal könnyet nézője szemébe, mert saját életére ismer rá benne: „*A nő bugyuta, a pasas önző. / És az egész történet, az is milyen lapos!*“

Az *Örüljek-e?* című vers jól összegzi ezt a létélményt, ütközteti a beszélő nagy eszméket, fontos eseményeket nélkülöző korát annak kényelmes biztonságával, felszínes örömeivel: „*hogy az eszmék vacsoramaradékán / korom a visszaváltható üvegpalackban / bízik, s Polóniusszal üzeni a Szellem: / Ofélia, menj karatézni, és te, Hamlet, / egy túlélő táborban hűtsd magad, / engem felejts el, esti mese voltam / gyerekeknek; egy futballstadionban emeld magasra aranyserleged – / örüljek-e?*“

Különböző módon idézi a múltat *A hetvenes évek*, a *Lópokróc*, a *Dal az ifjúságról*, de a hol fanyar nosztalgiával, hol pajkosabb iróniával megszólaló költeményekben közös a szembenézés őszintesége. Tárgyak és személyek kapcsolódnak össze, a lópokróc a munkatábort megjárt apa emlékét hordozza: „*valamelyik szekrény alján / emlékeztet a hidegekre, / s hogy nem volt fázós, aki visszajött / és a lópokrócot is visszahozta.*“, a zónapörkölt pedig a hetvenes évek egyhangú biztonságának és szürke céltalanságának jelképe: „*nem volt eldöngetés, csak melldőngetés / csak ködbe vesző kicsi haldoklások, / csak valami megfoghatatlan álmos / rosszérzés, levertség időközönként*“. Ebből a szempontból ide kapcsolható a Lucian Freud-ciklus egyik verse, a *Lucian Freud monológja* a magára hagyott testről, hiszen az idealizálást elutasító festő szerepébe bújít beszélő hasonló művészetfelfogást érvényesít: „*nemcsak úgy önmagában érdekli, a látvány, / hogy szép-e vagy csúnya, persze az is, / hanem hogy mit mutat neki a test a létből, / mit tud a létezésről az anyag*“. Ahogy Freud festészetében a test, Kántor költészetében a tárgyak, személyek, események megjelenítése a belső lényeg felfedését szolgálja, amit az esztétikumnál előbbre helyeznek mindketten.

A verseskötet létértelmező vonulata a *Levél anyámnak* című ciklusban tetőzik: az anya halála okozta fájdalom és gyász prózaverseiben mondódnak ki a legsúlyosabb gondolatok – mégis egyszerűen és közvetlenül. Az élet nem egyértelmű, eleve adott a *Megtanulni élni – III.* és a *Megszokod...* című versekben, folyamatos tanulni, szokni kell, mindennap vannak előreláthatatlan buktatói. Ebbe a sorba illeszkedik *A dolgok neheze* című vers is, amelyben

állandó túlélés és küzdelem keveréke az élet, mindig egy alkalommal tovább halasztódik a dolgok neheze. A szövegekben az anya halála képezi azt a mozzanatot, amikor nemcsak a hozzá fűződő viszonyt, hanem a lepergett éveket, a lét értelmét is újra kell fogalmazni. Talán ezért is olyan leltárszerű a ciklus címadó verse, a *Levél anyámnak*: az elhunyt személyes tárgyairól, eladásra szánt lakásáról szóló beszámoló összegzés és búcsú, de a tőlük való szükségszerű megválásban enyhül a gyász: „amíg fel nem bukkan végre a megfelelő vevő a lakásra, / amíg valaki nyájasan az asztalhoz nem invitál majd, és a szél / le nem törli arcomról az árvák könnyét.”

Kántor Péter kötetében a történelmi eseményekre való utalások és a közéleti versek sem nélkülözik a személyességet. Az első szövegek között lévő *Lapozgató* a 19. század elejétől a 20. század végéig tekint át a fontosabb eseményeket, fokozatosan megjelennek a családi párhuzamok – a nagymama Gloire-ból megmaradt csorba vázája, az anya „dudlija” –, majd a huszadik század közepétől a lírai én is bevonódik, így válik személyes vontakozásúvá a történelem: „*életem egyetlenegy forradalmát / disznóbőr iskolatászkámmal / hat és fél évesen abszolvtam / ötvenhatban az első A-ban*“. Ugyanígy a családi tapasztalattal, az anya rettegésével kerül párhuzamba a normandiai partaszállítás a *Szél sikálja* című versben. Az *In memoriam Tatárszentgyörgy 2009* lírai énje pedig mély együttérzést fogalmaz meg a kiszolgáltatottakkal, s legszebb gesztusa, hogy nem kíváncsúsként beszél, hanem önmagát is felelősként nevezi meg: „*egy reggel én is / láttam a tükörben, ahogy lesütöm a szemem, / és vakarózom, de hiába vakarózom / nem tudom levakarni magamról a szennyet, a beletörődés szennyét, gyalázatát.*“

A számos képv. irodalmi ihletésű vagy alkalmi költemény a fővonulat mellett más próbálkozásokról is tanúskodik. Mégis a kötet legnagyobb erénye a visszafogottsága mellett is átütő személyesség: szinte folyamatosan érezzük, hogy ez a költői világ nem létrehozója virtuozitását akarja bizonygatni, nem zárul önmagába, hanem köztünk, és nem csak köztünk marad.

Kántor Péter: Köztünk maradjon. Magvető Kiadó, Budapest, 2012.

Busch Péter *Boszorkánypöröly* című lélektani krimije még az ismert kereskedelmi csatornák híradóit is megmozgatta. Minket is.

A kérdést pályázatként fogalmazta meg az Írók Boltja, valamint az Oriold és Társai Kiadó, a zsűri tagjai Felházi Anett pszichoanalitikus, Garaczi László író, Lévai Balázs televíziós szerkesztő és Radnóti Sándor esztéta voltak. A választ pedig egy szegedi beteghordó, Busch Péter *Boszorkánypöröly* című lélektani krimije szolgáltatta. Mindennapjaink magyar pszichothrilleréhez méltó mozzanat, hogy az egészségügyben dolgozó elsőkötetes író előzőleg (biztos, ami biztos) magyar szakos hallgató volt.

A díjnyertes történet elbeszélője, Mezőfi András viszont pusztaföldvári matematika és történelem szakos tanár. Az elszánt, lokálpatriotizmustól sem idegenkedő helyi értelmiségi megpróbálja rekonstruálni a Békés megyei faluban történt egykori sorozatgyilkosságot. Eközben egyszerre hiteles és szórakoztató lélektani elemzést ad egy zárt közösség működéséről. A túlbuzgó tanár a falu önjelölt pszichiátereként új oldaláról mutatja be a látszólagos közhelyek mögött megbúvó jelentéseket, amelyek egy gyanútlan kívülről állónak pusztá(földvári) frázisok lennének csupán. Hihetően és borzongatóan írja le a tömegpszichózist, így az olvasó és a regénybeli falu lakossága együtt éli át a gyilkos felkutatásáig vezető, izgalmas utat. A könyvet becsukva pedig elmondhatja: lám, így néz ki egy Békés megyei falu és az azt övező tanyavilág élete!

A történetben mindvégig fenntartott feszültséget az iróniával vegyülő humor oldja, már az első oldalakon az arcunkba vágva, hogy a „nyomatott szöveg az szent borzalom“, valamint „a Pusztaföldvár nevű hely sem létezik“. Dehogynem. A valóság és fikció határát feszegető szemtelenség azonban csak erősíti azt a bizsergető bizonytalanságot, hogy ki és miért szórakozik velünk. Okos irodalomtudósok is meditálhatnak rajta órákig elméleteket gyártva, és akár arra a következtetésre is juthatnak, hogy éppen ez a típusú irónia védi meg a kiszolgáltatott szerzőt a számonkéréstől: Valóban történt ilyen gyilkosság? Másrészt a szándékolt önleplezés – nincs, de mégis van ilyen falu – éppen azt erősíti: miért ne történhetett volna meg?

A nyelvi megoldások tehát örömmel tölthetik el nemcsak a krimirajongót, hanem az ingyencsodabárat is, aki azt hiszi magáról, hogy szakember. A boszorkánysághoz kapcsolódó misztikus szál azonban a gyanakvó és szakértő könyvmolyt is végig bizonytalanságban tartja. Természetfeletti büntényről lenne szó, vagy „egyszerű“ ámokfutásról? Ettől pedig a vájt szemű irodalmár mind a tíz, cselekménytől véres ujját megnyalja. Hiszen a misztikus és a valóságos ilyen körmönfont keverékének hagyománya van Békés megyében! Elég csak Szilasi László *A szentek hárfája* című intellektuális krimijét említeni az utóbbi évekből, de gondolhatnánk akár Krasznahorkai László *Sátántangójára* is. Am nem gondolunk, nehogy bárki azzal vádolja meg írásunkat, hogy ilyen kijelentésekkel a kánonba próbál csempészni egy megakrimit!

Pedig van egy jellegzetes ismeretterjesztő szála Busch Péter regényének, amely beavat minket a *stryga* (boszorkány) és *malefica* (boszorkány) közötti különbségbe, valamint a boszorkányüldözés néhány fontos kultúrtörténeti mozzanatába. Nem önkényesek ezek a kitérők a krónikássá és nyomozóvá lett történelemtanár-narrátortól, hiszen a bűnesetek tisztázásához és felidézéséhez a falubeliek egy kardoskúti javasasszonyt hívnak segítségül. Az ő utólagos közreműködésével egészítik ki azokat a részleteket, amelyek a két eltérő munkamódszerrel dolgozó nyomozótól származnak. Kettejük versengése különös színezetet ad a memoárnak, amely egyszerre támaszkodik a két detektív eredményeire, a boszorkány látomásaira és a narrátor emlékeire.

Busch Péter krimije szerencsére keveset merít az amerikai bűnügyi sorozatok eszközkészletéből, és talán csak a DNS-vizsgálatot sűti el modern tudományos módszerként az 1993 környékén játszódó történetben. A *Boszorkánypörölly* klasszikus, nyomokra és teóriákra, az elkövető pszichológiai alkatának feltérképezésére épülő lélektani krimi, amely végre nem egy nagyvárosban játszódik. Lélektaniséga

abban merül ki, hogy – minden hatásvadászat nélkül – az olvasó érzelmeit is mozgósítja. Gyerekgyilkosságokról lévén szó egyértelmű, hogy csak egy „szörnyeteg” lehetett az elkövető. A kézre kerítés során azonban a motivációk, a bűn és bűnhődés kérdése erősen megoszthatja az olvasókat. Ezért a *Boszorkánypörölly* nem sorolható a könnyed, egyértelmű megoldással záruló ponyvák közé. Az eddig felsoroltakon túl talán leginkább emiatt kapta a „Megakrimi pályázat” 1. díját a regény. Még akkor is, ha a pusztaföldváriakból egy Neoton Família szám (*Egy kis nyugalmat kívánok én*) váltja ki a valódi katarzist, ami éppen annyira lehet ironia, mint az egyszerűen működő lélek valódi megkönnyebbülése is.

Valójában Busch Péter krimije a magyar kritikusok próbája is. Észreveszik-e a kereskedelmi csatornák híradójába is bekerült fiatal, tehetséges író remek könyvét annak ellenére, hogy egy könnyed műfaj kiválóan sikerült darabja? Ha pedig észreveszik, vajon mernek-e írni róla?

Busch Péter: *Boszorkánypörölly*. Oriold és Társai Kft. 2013.

Keresztury Tibor *A készlet erejéig* című kötetében tulajdonképpen mindvégig a miskolci Magyar–Szovjet Barátság tér lakóinak világáról mesél, még olyankor is, amikor Budapest vagy éppenséggel Stuttgart a színtér. A tíz év írásaiból készült válogatást Bene Zoltán mutatja be.

A polgári hírlapírás fénykorában elképzelhetetlen volt napilap tárcanovella nélkül. Később, főként a 20. század vége felé inkább a fordítottja volt igaz. Az utóbbi években aztán, szerencsére, visszatért ez a sajátos publicisztikai és irodalmi műfaj – ha nem is jellemzően a napilapokba, viszont a nyomtatott sajtó és különösen a világháló egyes területeire. A tárcá, azaz franciául *feuilleton* (magyarul lapocska) – olvashatjuk Palotásné Nagy Éva *Fogalomgyűjteményében* – „rendszerint aktuális témájú, rövid terjedelmű, könnyed hangvételű írásmű.” Keresztury Tibornak *A készlet erejéig* című kötete írásainak terjedelme rövid, a témájuk többnyire aktuális és – ha nem is feltétlenül könnyed a hangvételük, nagyrészt azért – szórakoztatóak. Olyan értelemben is, hogy lehet rajtuk röhögni. Noha ez a tulajdonságuk olykor hangyányit talán jobban az előtérbe tolakszik, mint indokolt és üdvös volna, végtére is a műfaj egyik fontos követelménye, hogy elnyerje és megtartsa az olvasó figyelmét.

Keresztury tisztában van ezzel az elvárással, s hogy megfeleljen neki, több eszközt bevet. Legfontosabb kelléke a humor. Amely olykor abszurd (például a *Miskolc blues 1-6.* alcímet viselő sorozatban), olykor szarkasztikus (így a *Valami a helyről* című tárcában), máskor a klasszikus kabaréirodalmat idéző (mint az *Egy építető emlékirataiból*, vagy a *Rémálom a vonaton* című írásokban), esetenként pedig

egyenesen a stand up comedyra emlékeztető. A kötet hátsó borítójára nyomtatott idézet ez utóbbi csoportba tartozik: „*Egy '78-as keletnémet pornófilmből előlépett hullámosra sült, pakompartos ember felállt a Western Club Presszó hátsó asztalánál...*” – Tagadhatatlanul vicces kép, még akkor is, ha az embernek erős kétségei támadnak afelől, egyáltalán létezik-e, létezett-e '78-as keletnémet (tehát DDR-béli, endékás) pornófilm. Ahhoz ellenben nem sok kétség férhet, hogy egy ilyen borítószöveg kimondottan felhívja a könyvre a potenciális olvasó figyelmét.

A figyelem felkeltésének és megtartásának ugyancsak fontos eszköze a meghökkentés. A szerző módszere leginkább az, hogy szociografikus elemeket emel be a szövegeibe, majd ezeket olyan környezetbe helyezi, amelyek erősítik a hatást. A kiadó a fentebbi idézet mellé, hogy ne csak a kötet szellemességét reprezentálja, akár azt is ráírhatta volna a borítóra: a könyv nyomokban szociográfiát tartalmaz...

A szociográfia kétségtelenül nehezen megkerülhető, amennyiben valaki arra adja a fejét, hogy (mondjuk) a miskolci Magyar–Szovjet Barátság tér lakóiról ír csattanós, kurta történeteket. Márpedig Keresztury ezt teszi. „Súlyosbító körülményként” a szerző a szóban forgó környezetben szocializálódott, írásai egy részének fontos, sőt: szervező eleme éppen ez a tény. Az ilyen típusú tárcák igen erősen kelet-magyarországi kötöttségűek, még akkor is, amikor nem Miskolc vagy Debrecen, hanem a budapesti Oktogon, vagy éppen Stuttgart a színtér, a díszlet. Keresztury tárcáinak hitelességét a szövegbe épített szociofotók is egyértelműen erősítik.

A hitelesség másik motorja a kíméletlenül személyes hangvétel. Keresztury Tibor nem lírai módon személyes, hanem rafináltabban – (ön)ironikusan, szókimondóan, drasztikusan. Ez is keleti vonás: nyoma sincs itt a nyugati ember tapintatos elkendőzésének, mellébeszélésének, finomkodásának. Hatásos, megszerkesztett, megtervezett, kiszámított őszinteség urálja az írásokat, és ennél nem is kell feltétlenül több.

A *készlet erejéig* darabjai nem feszegetik a tárca-forma határait forradalmi hévvel, sokkal inkább a műfaj hagyományos keretei között maradván ragadnak meg egy-egy új témát, bizonyítékul arra, hogy a tárca élő irodalmi beszédmód. Keresztury fölismerte a tárcában rejlő lehetőségeket, és jól ragadta meg az esélyt, mi sem bizonyítja ezt jobban, mint ez a bő egy évtized prózájának javát nyújtó kötet.

Mészöly Miklós próza poétikájával rokonították írásait, Céline-nel állították párhuzamba, az egzisztencialistákhoz sorolták; időkezelése, emlékidéző kollázsai, megkapó montázsai miatt Proust „titkos tanítványának” nevezték **Rubin Szilárdot**. *Aprószenetek* című regényéről Mosonyi Kata írt.

Vajon Pilinszkyvel szólva nem „túlhevített virágcsokor” az, ami most zajlik Rubin Szilárd életműve körül? Vagy csupán szerencsés egybeesések sorozata, hogy „dupla feltámadásról” lehetett szó a 2012-ben megjelenő *Aprószenetek* és Keresztesi József Rubin-pályaképet bemutató könyve kapcsán? (Mindkettőt a Magvető adta ki.) Ráadásul a „törökszentmiklósi vámpír” rémtörténetének Legát Tibor is nyomába eredt, tavaly háromrészes riportot készített a Magyar Narancsban, új dokumentumokat szolgáltatva a Rubin által befejezhetetlennek tartott posztumusz tényregény szerkesztőinek, a hagyatékot gondozó Siklós Péternek és Keresztesi Józsefnek.

Ez év januárjában a Nyitott Műhely négy beszélgetőpartnere vitatta meg az *Aprószenetek* irodalomtörténeti jelentőségét, műfaji besorolhatóságát, töredezettségét, torzó voltát. A 2013-as februári Tiszatájból pedig *Meteorokövek* címmel érdekes összevetést nyerhetünk Határ Győző *Pepito és Pepita*, valamint a *Csirkejáték* főhősenek kívüllálásáról, arról, hogy épp apolitikusságuk válik az adott kor (az 1950-es évek) politikai ítéletének hordozójává. S míg az egyik az önbecsapás, a másik, a botrányos önsorsrontás révén (a szerzők eltérő

prózapoétikájával) ad egyaránt radikális választ az emberi lét csapdahelyzetére, mely szorongató alapállapota az *Aprószenetek*nek is.

Felfedezhetünk még egy érdekes kultúrtörténeti egybeesést, egy kiállítást, a *Murder*t (Bp., Vörösmarty tér), melyet végigjárva felmerülhet bennünk a kérdés: megvolt-e Jancsó Piroskában (az *Aprószenetek* központi szereplőjében), a sorozatgyilkosban is az a szadista voyeur-hajlam, amely a legenda szerint Báthory Erzsébetet jellemezte, aki élvezettel nézte végig a fiatal lányok lassú haldoklását? Az *Aprószenetek*et elolvassva, s kihallva belőle a szerző valószínűsíthető felmentő szándékát, erre csak bizonytalan választ adhatunk. A rendkívül alapos, rubinos precizitással mindennek utánajáró Keresztési-monográfia után pedig szinte közhelynek tűnhet mindaz, amit összefoglaló szándékkal állítunk Rubin Szilárd művészetéről. Talán az *Aprószenetek* körül lehet még valami keresnivalónk.

Mindenesetre meglepő, hogy két vékony regénye tette ismertté a szerzőt (*Csirkejáték*, 1963 és *Római Egyes*, 1985), legfőképp azonban a 2008-as német nyelvű megjelenés, az ottani lelkes fogadtatás. Bár Galsai Pongrácz és Pilinszky János rögvést felfedezte, Esterházy Péter és Szentkuthy Miklós pedig a későbbi kiadás után értékelte a koráétól merőben eltérő hangot, szemléletmódot. Nyelvi sűrítettsége révén a költőbaráttal, illetve Mészöly Miklós prózapoétikájával rokonították; illúziótlan világlátásáért, kedvelt éjszaka-szimbólumáért Céline-nel állították párhuzamba; a folyton úton lévő Till otthontalan magánya, világárvasága alapján egyértelműen az egzisztencialistákhoz sorolták. Dunajcsik Mátyás egy tanulmányában egyenesen Proust „titkos tanítványának” nevezi Rubint a két regény időkezelése, emlékidéző kollázsai, megkapó montázsai miatt.

A költőként induló, majd az 1950-es években a „táncrendnek” megfelelően „szentimentális szocreál” regényeket gyártó szerző neve feledhető lett volna e két regény megjelentetése nélkül. Rubin próbálkozott még filmforgatókönyvek írásával is, ennek maradandó hatása érződik az erős scenáriózó képességben, az időrend felszabdalásában, a kihagyásos szerkesztési módban, a flashback kiváló alkalmazásában.

Metaforikus képgazdagsága, atmoszférateremtő képessége kapcsán lírai, alanyi szerzőnek tartják, aki még a most kiadott dokumentumregényében is személyes traumáiról vall. Rubin életműve olyannyira önéletrajzi ihletű, hogy vándormotívumként mindenütt jelen van a korai árvaság, a rokonok deportálása, a kitelepítés, a származás miatti identitáskérdés. Nála a szereplők nem a fantázia szülöttei, hanem modellek (művésztársak, barátok, szerelmei) után

rajzolt karakterek. Angyal Attila neve például a dédanyától, Angyal Gézánétól származtatható. A színhelyek pedig a gyermek-és ifjúkorban sokat taposott mohácsi, pécsi, pesti utcák aszfaltjai. A *Csirkejáték*ból ismert patikusház, mely a Kisfaludy u. 12. sz. alatt áll, Rubin egykori mohácsi lakcíme. Lengyel Imre Zsolt 2010-es kritikájában írja: „*alapvetően egységes, már-már rögeszmés oeuvre-ről van szó*“, regényeinek csak ő bír hőse lenni, kezdő íróként, újságíróként, mint a valóságban.

A gyermekkori traumatizáltság, a pótolhatatlan hiányok érzetei jelennek meg a testiséghez fűződő viszonyában, sőt a barátságban is. Ez kapcsolja össze a főhősöket Martinszkyval, Csajtayval, azaz Rubint Pilinszkyvel és Galsai Pongráccal.

A német Rowohlt Kiadónál való megjelenés után az időközben a magyar irodalmi élet partvonalára került és tapolcai magányába visszahúzódó író iránt ismét felporzott az érdeklődés. Hafner Zoltán több mint hat órás interjút készített vele, Földényi F. László hosszú cikkben értelmezte a *Csirkejáték*ot az ÉS-ben (2009. aug. 14-i sz.), megerősítve Galsai korábbi meglátását, mely szerint a főhős folytonos úton levése ellenére a mű egyetlen helyszínű: a történet és a hős „*egzisztenciális magányában játszódik*“. Földényi hozzászólja: Rubin „*hősei nem azért vergődnek csapdában, mert Magyarországon élnek, hanem mert embereknek születtek. A történelmi kulisszák előtt egy mélyen emberi dráma zajlik. Az emberi létezés feletti aggodalomnak, az egzisztenciális gondnak az illúziótlan ábrázolása élteti ma is ezt a művet*“.

A 2010-ben, nyolcvanhárom éves korában elhunyt író hagyatékából két regénytörzsről is előkerült: a *Kutya az országúton* című krimi, illetve az *Aprószenetek* című tényregény kézírata. Ez utóbbit vette gondozásba az örökös, és jelentette meg Keresztesi József szerkesztésében a Magvető.

Rubint 1965-ben erős hatás érte, amikor a Bűnügyi Múzeumban egy vonzó külsejű, húszéves lány fotója alatt azt olvasta: ötszörös gyilkos. Valamelyest ismerve a szerző fura nőügyeit, a nemiséghez való viszonyát (Galsai épp eleget élcelődött ezen a *Záróra a Darlingban* maró-kacagtató íróportréinak megrajzolásakor), elfogadhatjuk, hogy legalább a maga számára szeretné felmenteni a lányt, emiatt nyomozni kezd az ügyben. S ha a könyv kissé giccses-szentimentális zárlatát nézzük, talán nem is tévedünk nagyot.

Feltételezésünket megerősíti Keresztesi József Rubinnál tett tapolcai látogatása, amikor is az idős író meglepő kijelentést tett: „*Csak akkor*

és kizárólag akkor tudja befejezni regényét“, ha Pilinszky *Nincs több című versét „képes lesz megérteni“*. Úgy tűnik, Jancsó Piroska „feltámasztása“ szívügye lett, de a költemény kapcsán (is) rá kellett éreznie, hogy nincs ember, aki ezt megtehetné. A reményhez pedig, hogy *„Isten gyűlöli a bűnt, és szereti a bűnöst“* (Pilinszky) Rubinnak valószínűleg nem volt „bejárása“. Ez a Pilinszkyn átszűrt egzisztenciális kérdés, a bűn metafizikája és a jóvátehetetlen jóvátételi szándéka még más „szimbolikus holtpontra“ is megfeneklett, nevezetesen a dokumentumokhoz való hozzáférés nehézsége, legfőképp a kalinyingrádi katonai levéltárban tervezett kutatómunka elmaradása miatt.

Rubinnak ugyanis előbb hipotézise, majd fixa ideája lett, hogy a törökszentmiklósi lánygyilkosságokban Jancsó Piroska legfeljebb tettestárs lehetett, a valódi gyilkost a közelben állomásozó szovjet kiskatonák közt kellett volna keresni. A családtagokkal, ismerősökkel, hivatali személyekkel való beszélgetések, de még a foghíjas ügyiratok is helyt adnak a sejtésnek, bár konkrét bizonyíték nincsen rá. Ráadásul a nagyobb tét: a Jancsó Piroska személyiségében meghúzódó démoni és angyali tulajdonságok is megfeythetetlenek maradnának ebben az esetben.

Reményi József Tamás kritikája közelíti meg leginkább Rubin Szilárd „vállalkozásának“ belső motivációit, így például a bűnös iránt érzett részvét hajtóerjét, mely mögött felsejlik Pilinszky evangéliumi esztétikájának hatása. A költőbarát itt (Reményi szerint) egyenesen *„ars poetikus etalonként van jelen“*. Hozzátehetnénk: mikor nem?

Ami még nagyon érdekes, és ezzel már a műfaji kérdésre térünk át: Rubin készített egy irodalmi forgatókönyvet is a gyilkosság kapcsán *A jövő nyáron* címmel, mely jelentősen eltér a regénytől. Nem szerepel benne az oknyomozó író-narrátor, és teljesen kimarad a szovjet szál. Ha nem a leleplező szándék vezérli, akkor mi marad mozgatóerőként? Tényleg a részvét-etika és esetleg a miliőfestés vágya?

Rubin már javában gyűjtötte az anyagot, amikor 1974-ben Kardos Györgynek a következőket írta: *„[n]em döntöttem...a részletekről sem, hogyan állapodhattam volna meg önmagammal a szerkezetet illetően? Elbeszélés, riport-sorozat, önvallomás, publicisztika: így is, úgy is zsákutcába jutottam, hiszen a lényeg – tudommal – nem ismerem“*. Azt eldöntötte, hogy könyvében *„mindenki a saját nevében szerepel, fiktív elem nincs“*. Ugyanakkor számos névvariáns volt a hagyatékban, a szerkesztő kegyeleti szándékkal váltotta le az eredetieket, csak a főhős és anyja szerepel a saját nevében. Kereszteti a *Pályarajzban* idéz még Rubintól egy Kádárhoz szóló levélrészletet: *„[n]em karkai parabolát,*

hanem szocialista szellemű, művésziileg megoldott és hiteles tényregényt szeretnék írni“. Sajnos az akták nagy része ezután sem nyílt meg, sok a zárolt dokumentum. Rubin a meglévőekkel dolgozhatott csak, haláláig. A műfajt a könyv utószavából pontosíthatjuk: „*moritat: erkölcsi tanulsággal szolgáló rémtörténet; a régi vásárokon árult ponyvákat, az akkori tényirodalmat nevezték így*“. Műfaját tekintve valamelyest hiánypótló is ez a könyv a magyar irodalomban. Bár annak idején a tisztaeszlári Solymosi Eszter esetét többen is feldolgozták, legregényesebben Krúdy Gyula, majd szociografikus alapállású műveit, de még bűnregényét is (*Szürke galamb*) Tar Sándor azzal támogatta meg, hogy „*[a] tényekhez azért ragaszkodom!*“, mégis nálunk ez ritkaság számba megy.

A könyv szerkezete nagyrészt Rubintól származik: áll egy kiváló prologusból, három nagyobb, tagolt részből, egy írói utószóbból (*Hódoltsági tükör*, színopszisnak készült egy esetleges korábbi kiadáshoz), illetve a szerkesztői zárszóbból. A különböző részeket az elbeszélő-főhős helyszíni látogatásai, töprengései, emlékidézései kapcsolják egybe. Az első és második rész pergő ritmusú, a sűrűn változtatott narráció segítségével finoman bekúszik a történetbe a Jancsó család sorstragédiája.

Az „aprószentekről“, a kis áldozatokról a rokonok, ismerősök visszaemlékezéseiből szerzünk ismereteket, de nem elegendőt. Karaktereket ne várjunk, mert nem kapunk, ellenben egy sivatagi kisváros életkörülményeibe, a főhős nyomorába (még ha sűrített ábrázolásban is) betekintést nyerünk.

Néhány apróbb szerkesztési hibát szükséges megemlítenünk, mert egy újabb kiadásban korrigálhatók. Nem derül ki egyértelműen, hogy egy vagy két szovjet laktanyáról van-e szó: a szolnokról és/vagy a Czégény-tanyán lévőről? Ennél súlyosabb, hogy öt tetemhez hat koporsót hoznak a veremhez. Találhatunk egymásnak ellentmondó leírásokat: „*[h]aja minden hullának volt*“, illetve „*[m]ind az öt holttest*“ kopasz volt. Elhagyható lenne a 3. részben az a történet, amelyben Piroskára ráló a szovjet laktanya öre, mert zavaró, nem is tartozik szervesen a szövegtestbe. Az orvosszakértők ellentétes véleménye pedig, hogy az áldozatok szűkek voltak-e, bármennyire morbid, megmosolyogtató.

Végül vessünk egy pillantást az *Aprószentek* stílusára! A Rubintól megszokott sűrített, kimért mondatokat kapjuk, megjelenik ismert szimbóluma, az éjszaka, de újabbakkal is gazdagodik. Így az élet mint farkaslét (a gyerekkori emlék és a Piroskával való elképzelt párbeszéd során), a bonbon és a csók: a megbocsátás, a gyógyulás gesztusai (az

elbeszélő-hős látogatásakor az elfekvőben Borbálánál, Piroska súlyos beteg anyjánál, aki valószínűleg tettestárs volt, és életfogytiglanit kapott). Ezzel szemben hiányoljuk a rubinos montázsokat, mert ez a műfaj, ez a szerkezet megbírta volna őket.

Befejezésül megemlíjtük a könyv legszebb jelenetét, az író látogatását Jancsó Piroska álnéven élő gimnazista lányánál, aki árvaházban nőtt fel, abban a tudatban, hogy szülei balesetben haltak meg. Tanulság volt ez a *Római Egyes* írójának is, aki regényének gyönyörű záró montázsképében is az önzonosság hiányától szenved. Ne feledjük a temetőben az epervesszők között járkáló szél emlékidéző hangulatát sem! Ami pedig utána következik, az a bizonyos giccses zárókép, talán el is maradhatna.

„*Nem jó könyv, de csodálatos!*“ – mondta róla nagyon pontosan Vári György a Nyitott Műhely beszélgetése alkalmával. Mellétehetjük apologikus ajánlásként az olvasónak a szerkesztő utószavából: „*Egy befejezhetetlen könyv árnyéka.*“

Rubin Szilárd: *Aprószenetek*, Magvető, 2012.

Lackfi János *Milyenek a magyarok?* című kötete a nemzeti sztereotípiákat összegyűjtő útikalauz. Szórakoztató olvasmány – de több-e az ezerszer hallott közhelyek ismételtetésénél?

Lackfi János új könyvének címe nehéz munkát sejtet. A téma lehetne zavarba ejtő, a kötet hangja indulatos, az író megfáradt, az írások reflektálhatnának a napi politika által felkínált válaszokra, vagyis a *Milyenek a magyarok?* illeszkedhetne a magyar irodalom jelenleg igen népszerű vonalához. Lackfi azonban teljesen más utat választott, és látványosan kerül mindent, amitől a kötet tartalmilag elévülhetne. Az elbeszélő nem megy veszélyes terepre, inkább messze áll, hogy a képet egészen láthassa. A felvett távolság azonban egyúttal azzal is jár, hogy a *Milyenek a magyarok?* egyszerűen képtelen elmozdulni az ezerszer hallott közhelyek újramondásának szintjéről. Így a könyv elolvasása után először is az írások keletkezésének lehetséges folyamatán érdemes elgondolkodnunk: elképzelni az író, ahogy anyagot gyűjt (körbekérdezzeti a barátait, hogy van-e jó sztorijuk a kijelölt témakörhöz), majd hátradől, és kisujjból megírja a nemzetjellemet ismertető, harmincöt rövid darabból álló útikalauzt.

„*Felkel a magyar ember, a kedve pocseké...*” – hangzik a kötet felütése, és gyorsan rokonszenvéssé válik az irány, hiszen ez a miénk, ez ismerős, ez otthonos. A magyar ember onnan indul, hogy „*tulajdonképpen szegény ehhez a néphez tartozni*”, és négy oldal alatt úgy meghatódik, hogy rájön, „*hazája voltaképpen a csodák országa*”.

Lackfi könyve remekül kezd, és folyamatosan készenlétben tartja az olvasót, aki a kötelező körök („*a magyarok nyilaitól ments meg, Uram, minket*“, sírva vigadó nép, lovas nemzet, betyárok, ivás, hús hússal, mák, Aranycsapat) lefutása utáni írásokra készül. Csakhogy nem jönnek.

Lackfi előszedi a nemzeti sztereotípiákat, és válogat hozzájuk egy-két emlékezetes mondást, sokatmondó viccet, barátoktól hallott történetet. A kötet egyik legnagyobb érdekessége, hogy miközben az elbeszélő az olvasót látszólag cinkos barátjaként kezeli, a történetek és a poénok forrásait félig titkolja: „egy kabarészámban“, „egy remek humorista“, „egy közismerten érzelmes nótá“, „egy 18. századbeli magyar költő“. Talán egy (mégsem) közismert magyar tulajdonságra való rájátszás eredményeként?

Ha a kötet szerkezetét vizsgáljuk, a legkevésbé sem eredeti epikai anyagnak mégis a minduntalan előkerülő viccek számítanak, amelyek élvezhetőségi foka az életkor előrehaladtával vérszenesen csökken. Az *Alkohol kezdőknek* című írás például önmagában egy vicc, ismerjük: TV stáb, Józsi bácsi, az ivás helyett mondja, hogy olvasnak, jó vicc, rendben van, de hát egy könyvtől azért illik többet várni, mint a jó viccek kontextus nélküli nosztalgikus felidézését.

A kötet felénél joggal tehető fel a kérdés, hogy mégis ki lehet a célközönsége a *Milyenek a magyarok?* sztereotípiagyűjteményének. Az alcím szerint az „útikalauz“ nemcsak a belföldieknek, hanem egyben a külföldieknek is készült. Ennek ellenére a magyarokat, az olvasók valószínűsíthető többségét joggal meglepheti, hogy a könyvben a „ha már lúd, legyen kövér“ közmondás jelentését magyarázó rész is szerepel. A kötet kedves-játékos („*Buddha és Jézus Krisztus is magyar volt, de pszt, ez titok!*“) hangvételéből – amely egyébként kissé elűt a felvázolt nyers magyarságképtől – arra is következtethetünk, hogy a megszólítottak tulajdonképpen a középiskolások. Ez különösen akkor érezhető, amikor egy kis tanító szándék is feltűnik a sorok között. A környezettudatosság szomorkás becsempészése például így történik: „*Meg se járja eszé, hogy vajon a szél hova kotorná azt a mocskos mennyiségű celofánt, pillepalackot, cigisdobozt, csikket, csokipapírt, bármit, amit ő és a hozzá hasonlóak elhajigálnak...*“. De a papokról való helyes gondolkodás útkövein is végighaladhatunk: „*Bármilyen közhelyes, a reverenda nem távvezérelt bábokat rejt, hanem eleven, sokféle figurákat, és ez szerencsére nem csak pedofilbotrányok és hivatali visszaélések kapcsán derül ki*“. Érdekes, szerkesztőért kiáltó párhuzam.

A *Milyenek a magyarok?* alapvetően ironikus tónusú elbeszélője néha kiesik a szerepéből, és olyan kijelentéseket tesz, amelyek funkciója

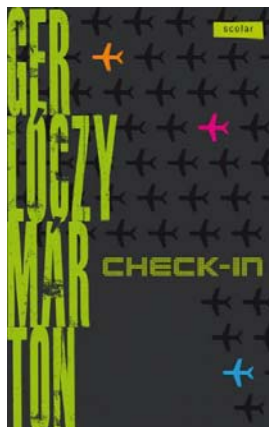
nehezen megállapítható. Az *Alkohol haladóknak* című írásban először végigmegy az alkoholizmusra használt magyar eufemizmusokon („néha szürcsizünk a haverokkal, de semmi komoly”), majd egy megrendítő betéttörténetből megtudhatjuk, hogy ha egy feleség az udvaron hagyja a részeg férjét a hidegben, az meg is halhat. Váratlan fordulat, gyors váltás, tekintve, hogy a következő mondatban már arról olvashatunk, hogy Oroszországban körberöhögik az embert, ha csak fél deci töménytet kér.

A kötet legjobb pillanatait az írókra koncentráló *Nyelvtudás középfokon* című darab nyújtja. A műfordító-konferencián elhangzó Weöres-mondat annyira tökéletes, hogy valóban célszerű terjeszteni: „*Én nem tudok semmilyen nyelven, úgyhogy megkapom a nyersfordításokat, aztán berímelem őket.*” Sajnálatos, de érthető, hogy az irodalom nem kaphat több teret, hiszen kell a hely: a magyar felfedezőket felvonultató Magyar világ és a feltalálókat egy történetbe foglaló *Találékonyság* is jól játszik a magyar olvasói szív húrjain. Bár a célhoz ürügyként felhúzott cselekmény annyira jelentéktelen, hogy hasonló büszkeség kiváltására a híres magyarok lexikonszerű felsorolása is képes lett volna.

A kötet nagy szerencséje, hogy az illusztrátor, P. Szathmáry István önmagukban is humoros, történetüket kommentár nélkül is remekül átadó rajzokat készített, amelyek még a gyengébb írásokat is képesek megemelni. P. Szathmáry képei nemcsak az olvasói közérzetnek tesznek jót, hanem alapjaiban erősítik, kisegítik a kötetet. A *Méricskélők* című darab kissé túlhajtott ötlete, miszerint a CIA-nak nyugdíjas öregasszonyokhoz tanácsos fordulni a titkos információkért, írásban közel sem működik olyan meggyőzően, mint a részhez készült rajzon.

A *Milyenek a magyarok?* nem üli meg a gyomrot. Kifejezetten könnyed, szórakoztató akar lenni. Olyan könyv, amit felvisz az ember a villamosra, és elolvas belőle egy írást – még a sorrend is lényegtelen. Egy szimpatikus, olvasóbarát vállalkozás, amely a vége előtt azért leleplezi a saját hibáját. A „*Kossuth Lajos azt üzenté*” kezdetű népdal harmadik, ezerszer énekelt, minden magyar agyban fellelhető sorára hívja fel a figyelmet: „*Ha még egyszer azt üzeni, mindnyájunknak el kell menni*”. Majd így folytatja: „*A hadsereg oda, a szabadság kivívásához új katonák kellenének, erre a derék magyarok rendelnek még egy kört a kocsmában, mondván, kívárujuk, üzen-e még egyszer, vagy csak viccelt.*” És az olvasó végre megkapja, amire várt. Kiderül: az új nézőpont, az ismertre való rácsodálkozás – ezek hiányoznak.

Miközben a magyar értelmiségi az alvadt vért mossa le magáról, eljut többek között Bangkókba, Bulgáriába, Japánba, Los Angelesbe és még Békéscsabára is. **Gerlóczy Márton** *Check-in* című prózakötetét Evellei Kata értékelte.

A 2003-ban feltűnést keltett *Igazolt hiányzás* szerzője, az akkor mindössze húszéves Gerlóczy Márton nem bizonyult egykönnyes csodának: az azóta eltelt években sorra publikálta nagy visszhangot kiváltó és a közönség körében is népszerűnek bizonyuló műveit. Legutóbbi, plágiumregénynek elkeresztelt könyve, a *Rabigában 2* után nem sokkal itt a legfrissebb kötet is. A *Check-in* első látásra úti beszámolók lazán kapcsolódó füzére, amely Bangkókba, Los Angelesbe vagy éppen Békéscsabára röpíti az elvágódó olvasót. Hogy aztán a meglehetősen rendhagyó útirajzok kielégítik-e kíváncsiságát, az elsősorban attól függ, ő maga miként viszonyul az idegenséghez és saját hazájához.

Az útirajzhoz ugyanis mindenekelőtt az kell, hogy elutazzunk.

Az utazás témáját több szempontból járja körbe a *Check-in*. A kötet keretét adó, *Budapest* címet viselő novellák az elutazás és a visszatérés nehézségeivel foglalkoznak: azzal a félelemmel, amely az embert óhatatlanul eltölti, ha elhagyja megszokott környezetét, illetve a megkönnyebbüléssel, amelyet hazatértekor érez – függetlenül a haza milyenségétől (amely esetünkben nemigen ad okot bizakodásra). Még ennél is fontosabb azonban, amit a könyv lépten-nyomon hangsúlyoz: utazhatunk bármilyen messzire, az otthonunkat, mint valami súlyt, magunkban

hordjuk. A főhős, Márczy Lajos esetében ez a súly általában egy-egy barátjának alakjában testesül meg, akik vele tartanak, de akadnak váratlan ötletek is, mint a Tahitin elfogyasztott, mementóként otthagyott hatvankilenc forintos sertésmájkrém (amelyről egyébként fényképfölvétel is látható). A külföldre utazás itt egyértelműen az önmagunk körül forgást álcázza.

„*Azt mondják, idegenben jövünk rá, kik is vagyunk valójában*“ – szól a fülszöveg. Nagy kár, hogy ez a ráébredés a *Check-in*ben nem jelent úttörő fölismeréseket: a szerző a káeurópai „rossz közérzet“-ről alkotott és számos alkalommal elismételt közhelyeket mondja föl újra. „*Minket a Kárpátok, az Alpok, disznók, kutyák és hosszú, fáradt és gyilkos folyók alkottak (...) mi az alvadt vért mossuk magunkról minduntalan, és mire lemosnánk, újra véresek leszünk, és képtelenek vagyunk abbahagyni...*“ Az idegrendszerünk roncsolt, a vécépapírunk kemény, teheti hozzá az olvasó, kipipálva az utolsó tételt is a listáról, hogy némileg unottan lapozzon tovább. Az újszerűség tehát nem annyira a megállapításokban, a húszas éveiben járó fiatal magyar értelmiségi fanyar humorral átítatott önmegismerésében rejlik, hanem a kontraszthatásban: abban, ahogyan ez az alvadt vérrel borított közép-európai lét szembekerül Japánnal, Jamaikával vagy Tahitivel.

A szembenézés azonban csak akkor működik, ha hajlandóak vagyunk leereszkedni a felszín alá. Márczy – és rajta keresztül Gerlőczy – jól láthatóan elhatárolódik az utazás hűtőmágnes-vásárlós, műemlékek előtt fényképezkedős típusától. De milyen alternatívát állít a helyébe, ha állít egyáltalán? Hőseink az előrecsomagolt élmények helyett saját kezükbe veszik az irányítást – ez azonban meglehetősen szűk körben merül ki. A felszínen idomulni próbálnak környezetükhöz: Márczy jamaikai tartózkodása során drogozik, váratlan heveséggel tör ki a hippik ellen, maszkulin becsülettel verekszi végig magát a várnai kocsmákon, és Kiotóban udvariasan lehajtja az eléje rakott nyolc kancsó szakét. A kocsmajárás, bordélylátogatás, sétálgatás, tévzés, beszélgetés azonban fokozatosan föltárja, hogy a másság vagy nem létezik, vagy hozzáférhetetlen. Márczy minél egzotikusabb tájakra utazik, annál hamarabb éri a fölismerés, hogy a mélyben minden változatlan marad: a mérhetetlen unalom, amely országtól függetlenül mindenütt ugyanaz, mert nem a helytől, hanem az egyéntől függ. Márczy pedig mindenhová magával viszi a (hogy tranzakcióanalitikus kifejezéssel éljünk) lelki vécécskéjét, amelyből nem tud és többnyire meg sem próbál kilépni.

Az alkohol Márczyék társaságában is idő- és életstrukturáló tényező, hasonlóan a *Városterem*hez, amelynek hősei szintén a kocsmában találta rá saját magukra. A *Check-in*ben a sör, a vodka, a szaké már kilép a kocsmái környezetből, és elkíséri az utazókat a vonatra, a szállóba, a tengerpartra. A Borsodiról olvasható terjedelmes eszmefuttatás valóságos világnézetű női ki magát, amely visszamenőleg a kötet egészét

meghatározza. Az ivás-verekezés-kurvázás-unatkozás körforgása erős Anyegin-utánérzéseket kelt (és Gerlóczy elbeszélőkészségét dicséri, hogy nem válik maga is unalmassá): Mr. Márczy baráti szolidaritásból fekszik le a bangkoki prostituálttal, az utált szentestét pedig egyedül tölti egy sötét úszómedence szélén. Az önpusztító kárpát-medencei értelmiségi már-már túlságosan is prototipikus, az ellenszenves tulajdonságokat egyetlen csomópontba sűrítő képviselője ő, aki csálhatatlan biztonsággal talál rá a lerobbant külföldi kocsmákra, a nőket személyiség nélküli fogyasztási cikként kezeli, élete legfőbb célja pedig, hogy egyszer részegen igazoltassák. Ingerküszöbe szinte átléphetetlenül magas, csupán néha sikerül valamirevaló reakciót kicsiholnia magából: „*A lába csiklandozza a szájpaddlásomat, és ebben a pillanatban eljut a tudatomig egy teljesen váratlan és egyedülálló felismerés: egy sáska van a számban*” – döbben rá a bangkoki utcán, hogy ázsiai ételekhez nem szokott gyomra végül visszautasítsa az elhamarkodott asszimilációs kísérletet.

Ez azonban a ritka pillanatok közé tartozik: a többit a mindent elborító unalom és a félig-meddig végiggondolt léttöprengések tölti ki. A rosszmájú olvasónak Erasmus azon megállapítása juthat eszébe, amely szerint a sok pénz és a még több szabadidő óhatatlanul lézengésbe és – ennek nyomán – filozófiába torkollik. Noha többször is fölmerül, hogy Márczy a munkája miatt utazik külföldre, sohasem látjuk munka közben, a kötet ugyanis nem erre, hanem az üres, kitöltetlen, nem magától értetődő időre összpontosít. A *Check-in*ben leírt események összességét leginkább az „időtöltés” szóval lehetne leírni: a hősök mintha mindig várnának valamire, ami vagy eljön, vagy nem. Prágában például megérkezik, ha az utolsó pillanatban is, a szerelem, amely „*hosszú, göndör szőke hajban, kerek, formás és méretes és feszes fenékben testesült meg*.” A beteljesülés azonban elmarad, mivel a csóró magyar utazónak csak egy táncra van pénze, visszatértekor pedig kénytelen megállapítani, hogy kirabolták.

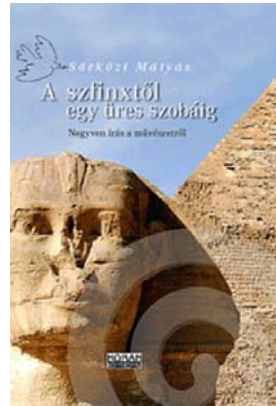
De a naplopó mellett földidéződnék az újkor hős felfedezői is, akik ismeretlen földekre leltek rá, csatákat verekedtek végig, a bennszülöttek legyőzése után pedig nagylelkűen elfogadták följárlott terményeiket és asszonyaikat. Ez a kényelmetlenül tapadós nyugati felsőbbbségérzés legerősebben a Tahitin játszódó fejezetben (Papeete) domborodik ki: „*Mikor az ember arra lesz figyelmes, hogy nyalják a seggét, először meglepődik kissé, de aztán elégedetten dől hátra vagy előre, és igyekszik elősegíteni, hogy a segge maradéktalanul ki legyen nyalva (...) mert tudja, hogy ez rajta is múlik.*”

Márczy sajátosan idomul környezetéhez: a gazdag svéd turisták és arab trónörökösök között ő maga is bunkó nyugati fogyasztóvá változik – ahogyan Várnában agresszív kocsmatöltelékké. Gerlóczy könyve nem áztatja az olvasót a másik megismerésének lehetőségével. Mind a hűtőmágnese, mind a beilleszkedő turizmus illúzió, amely eltakarja

az egyetlen valóságot: azt, hogy az otthon lerázhatatlan, lezárhatatlan hátizsákként nehezedik minden utazó vállára. A közös pontot pedig magukban a turistákban kell keresni: azokban, akik velünk együtt utaznak. A könyv legerősebb szövegei éppen azok, amelyekben Gerlóczy nem a jól ismert közép-kelet-európai életérzéssel önti nyakon az olvasót (mint Prága, Várna vagy a külföldi utak között furcsán ható, semmitmondó békéscsabai fejezet esetében), hanem ahol megmutatja, milyen irányba tud ez az életérzés átalakulni, ha eltérő mintázatokkal szembesül, akár Japánban, akár Bora-Borán.

Márczy mint európai utazó belefáradt az életébe, amely valójában nem is élet, hanem az annak nevezett szabályok követésének vagy kikerülésének tojástanca. Ezt az életet végül egyértelműen elutasítja: „*Már tudom, milyen lesz, amikor majd egy napon megáll a szívem, és többé nem indul újra. És ez jó érzés*” – írja az utolsó előtti novella, a *Sousse* végén, mielőtt végképp visszatérne Budapestre. Amely bizonyos értelemben tárt karokkal fogadja: a vámvizsgálat során előbb a drága pénzen vett külföldi kávé tégelyét vágják föl, majd őt magát is meztelenre vetkőztetik, hogy a végelében kutassanak kábítószer után. Márczy mindezt otthonos érzéssel fogadja – a határőrséggel szembeni rövid nyelvészeti vitája mindenki meglepődésére rendeződik el. A szöveget átható keserű humor erős lezárást eredményez, amely a kötet gyengébb pontjait is feledtetni tudja.

Gyenge pontokból azonban nincs sok – az olvasónak nem annyira egyes szakaszokkal, hanem inkább bizonyos visszatérő motívumokkal, a kötet alapállásával kapcsolatban lehetnek ellenérzései. Nemigen lehet eldönteni, a szerző a „*dulce et utile*” kettőséből melyiket is célozta meg inkább. Noha akadnak érvényes és érdekes megállapításai, a könyv nem nyújt gyökeresen újat, inkább a már megszokottat fogalmazza újra – így olyan érzésünk lehet, mintha egy kissé már kopott, de még mindig kényelmes házikabátba bújnánk bele. Gerlóczy humora nem mindig üt át a borús alaprétégen, így a végeredmény felemás lesz: szórakoztató olvasmánynak komor és egyhangú, a *Váróterem*hez, vagyis egy fajsúlyos műhöz képest viszont túlságosan csak a felszínt kapargatja. Mindez nem azt jelenti, hogy ne érne meg egy próbát: a szerző stílusa most is, mint mindig, olvasmányos és könnyed – talán könnyedebb is a megszokottnál –, az itt-ott a szövegbe ékelődő szürrealisztikus betétek (mint a Harrison Forddal való bizarr párbeszéd) pedig kellemes változatosságot jelentenek két lerészegedés között, noha kétségkívül kirívóan hatnak. Összességében véve inkább kellemes, mint jó könyv a *Check-in* – aki nem ismeri Gerlóczyt, meghozhatja hozzá a kedvét, az életműben jártasabb olvasó viszont kétségkívül némi hiányérzettel fogja letenni a könyvet.

Sárközi Máttyást a hatvanas évek elején ismertem meg.

A megboldogult Czigány Lóránt „irodalmi hagyománynak” nevezte őt – a Sárközi–Molnár rokonság révén –, én külsejében a fiatal József Attilához hasonlítottam.

Aztán a BBC munkatársaként látott vendégül a rádióban, majd több ízben egyfelvonásos darabjaival is szerepelt a Londoni Magyar Kulturális Intézetben.

Színészként is nagyon jó volt, novellistaként is tündökölt, majd bámulatos tényregényt írt mamájával való levelezéséről.

Voltam egyszer londoni képcsarnokában, és mint lexikonszerkesztő az ő alteregója is lehettem volna.

Most azonban gazdag életműve egy másik – bár hasonló aspektusával ismerkedünk meg.

A BBC és a Magyar Hírlap munkatársaként Sárközi Máttyás művészeti cikkeket írt az elmúlt huszonkét év alatt – nevezhetjük ezeket kisesszé típusú ismertetéseknek –, melyekből negyvenet adott közre egy kis, illusztrációkkal megtűzdelt kötetben, *A szfinxtől egy üres szobáig* címmel.

Ha az embernek adódik szabadideje, egyetlen nap alatt elolvashatja a könyvet.

Sárközi első angliai tanulmányait a könyvillusztrálás terén folytatta, később, galériatulajdonosként főleg a 19–20. század képzőművészetében mélyült el.

Ehhez adódik utazáskészsége és csaknem olthatatlan kíváncsisága.

A negyven művészeti írás egy olyan világba viszi el olvasóját, ahol minden élménynek két oldala van.

Az egyik a műélvezet, a hagyományok, a teljesítmény megbecsülése, a másik az ár, amit ezért a művésznek kicsorbult életútjával fizetnie kellett.

Rembrandt csaknem koldusként hal meg, Van Gogh öngyilkos lesz, Georg Groszt megöli az alkohol, Modiglianit a tüdőbaj... Nem folytatom.

Sárközi azt sugallja – nem mondja ki –, hogy a sikeres alkotópálya talán kárpótolja a szomorú végét a művészt.

Vannak azonban szép ellenpéldák is, amikor a sikeres élet és az alkotás párhuzamos sínen mozognak.

Ilyen volt Leonardo, Henry Moore, Constable, Picasso élet- és alkotópályája.

Minthogy a „beleérzés“ Sárközi Mátyás egyik erőssége, aligha lehet kideríteni, ki a kedvenc festője.

Mindenesetre az illusztrációk jelzik legkedvesebb képeit. A negyven portréból majdnem mindenki tanulhat, én is. Általuk közelebb kerültem Mapplethorpe művészetéhez, a „pop-art“ megközelítéséhez, megtanultam, mi a grattage és a frottage.

Jellemző a hatvanas-hetvenes évek londoni magyar kultúrtörténetére, hogy Cs. Szabó László (az angol festők nagy ismerője) karon fogta Sárközit, és máskor jómagamat. Én egy da Vinci kiállítást néztem meg vele a British Múzeumban, Sárközi Constable tájképeit. Csé komolysága mellett Matyi üdesége, mindenkori frissessége szívderítő. Modigliani egyik kedveséről írja: „Az egyik párizsi partin meztelenül jelent meg, de ez alig volt észrevehető, mert Modigliani fodrosan hullámzó estélyi ruhát festett a testére“.

Mivel Sárközi jobbára a kiállítások anyagát tárja fel, summázza, nem jut hozzá, hogy a hasonlításkeppen többször megemlített Gulácsy

Lajos portróját megrajzolja. Ezt az „adósságot” egyszer törlesztenie kell, mivel Gulácsy talán a legeurópaibb magyar festő.

A Turner-díj kapcsán azt írja szerzőnk: „A nagy romantikus festő forog a sírjában”. Így igaz. Az egyik legelképesztőbb Turner-díjat egy Üres szoba alkotója kapta! A villanyt egy automata kapcsolta ki- és be. Sárközi szuggerálja, noha nem mondja ki kerek perec, hogy a kortárs művészet egyik ága a konceptualizmusba siklott. Vagyis nem az artisztikus sikert díjazzák, és nem is a látványosságot, hanem az eredetinek vélt ihletet.

A hatvanas években egy Johnson nevű novellista egy üres lapokból álló könyvet adott ki, szép kötésben.

Ezeket a dolgokat – Sárközi máshol írta – nem kifundálni nehéz, hanem eladni.

A szfinxtől egy üres szobáig című kötetnek szerintem legnagyobb érdeme, hogy minden írása gondolatfakasztó.

Ezt persze, a tárgyismeret mellett csak úgy lehet elérni, ha az ismertető stílusa méltó a közlendő szintjéhez. Pallérozott, gazdag.

A cicerone Sárközi Mátyásban sem csalódtunk.

Sárközi Mátyás: A szfinxtől egy üres szobáig – Negyven írás a művészetről. Budapest, Noran Könyvesház, 2012.

Az Irodalmi Jelen legutóbbi (márciusi) összeállítása kettős örömmel szolgált. Hosszú idő után ismét jelentkezett benne öreg barátom, Bodor Pál, ráadásul egy mondatot szentelt kritikusi zsongeimnek.

Mielőtt a 83. évében járó író a múlt század nyolcvanas éveiben átköltözött volna Bukarestből Budapestre, sokáig vezette a román televízió nemzetiségi szerkesztőségét. Alighanem éppen papírra vetette az emlékeit pesthidegkúti házában, amikor néhány hete értesült arról, hogy meghalt hajdani munkatársa, Csép Sándor szociográfus. Miközben köré szőtte a magyar adás mozzanatait, kifejtette: „Örömünkre máskor, más műsorunkról is írtak, elsőként például Zöldi László az Élet és Irodalomban“. Így volt, mégsem egészen így. 1975 elején léptem az ÉS kötelékébe, és akkor már Budapesten éltem, ahol azonban nem lehetett fogni a bukaresti tévét. Lehetett viszont Kelet-Magyarországon, és ezt debreceni egyetemistaként ki is használtam.

Két véletlen segített ebben. A Magyar Televízió hétfőnként nem sugárzott műsorokat, és a nagybátyám, Z. Sándor debreceni cukrász szintén hétfőn tartott szünnapot. Ilyenkor meghívott ebédelni, én pedig boldogan mellőztem a menza egyhangú kínálatát. Sanyi bácsi csodálatosan főzött, és a kulináris élményt még az sem halványította el, hogy hallgatnom kellett a *Jó ebédhez szól a nóta* című rádióműsor műdalait. Majd a konyhából átmentünk a tisztaszobába, és megnéztük a bukaresti televízió magyar adását.

A nosztalgia oka az volt, hogy családunk a második világháború után egy partiumi faluból, az Arad és Nagyvárad közti út mellett fekvő Erdőhegyről származott át Magyarországra. Debreceni diákként barátkoztam meg a váltakozó színvonalú, de szokatlanul izgalmas műsorokkal, például Csép Sándor kitűnő riportjaival. Amikor pedig alkalom kínálkozott, pályakezdő újságíróként be is számoltam róluk a Hajdú-Bihari Napló olvasóinak. Egy-egy jegyzetért negyven forintot kaptam, ami jótékonyan egészítette ki az egyetemi ösztöndíjat. Kétségkívül az elsők között lehettem tehát, akik hírt adtak a Bodor Pál nevéhez köthető szellemi műhely figyelemre méltó tevékenységéről, de nem föltétlenül az Élet és Irodalom hasábjain, inkább a debreceni újságban.

Azt hiszem, érdemes volna átnézni a kelet-magyarországi napilapokat. Érdekes adalékokat fűzhetnek a bukaresti magyar adások történetéhez.

Bősörményi Zoltán

Ulpius-ház, 2012

Füst

– Lénárd-novellák

Akár ha szereplők lennénk A varázsló
kertjében, minket is régi kerítésfalánkhöz
vezet író-kísérőnk, s biztat, hogy pillantsunk
át a deszkarésen. (Mányoki Endre)

Böszörményi Zoltán:

*A város tükrei
Köztünk maradjon*

Boszorkánypöröly

A készlet

erejéig

Aprószentek

Milyenek a magyarok?

Chek-in

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes:

(Főmunkatárs),
(Helyszíni tudósítás),
(Fotó).

(Kritika, Interjú),
(Kolozsvár),

Olvasószerkesztő:

Lektor:

(Főmunkatárs, Hawaii)

Rendszergazda:

Igazgató:

A borítón: **Tóth Angelika** festménye

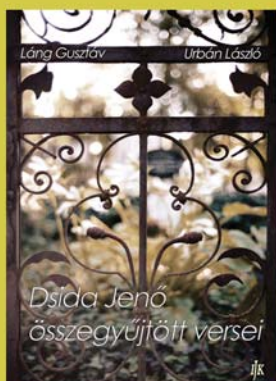
Irodalmi Jelen Könyvek 2012

**Simándi Ágnes –
[a mennybeszállás
gyakorlata]**

**Joseph Woods
Óceán levelek**

**Kabdebó Tamás
fordításában**

**Piroska Katalin
Piroska István
Az aradi magyar színhátszás
130 éve – 1818–1948
I. kötet (1818–1905)**

**Dsidá Jenő
összegyűjtött versei**

**<http://shop.irodalmijelen.hu>
www.irodalmijelen.hu**

Irodalmi Jelen

Eminem és Petőfi? Légy egyszerre a kettő!

SLAM SCHOOL POETRY

Az IRODALMI JELEN előadói versenye középiskolásoknak

Bővebb információ
a slamschoolpoetry.blog.hu
oldalon.

Jelentkezési határidő: 2013. április 19.

Jelentkezés és további információk: slamschoolpoetry@gmail.com

A döntő 2013. június 8-án Budapesten lesz az Akvárium Klubban (Erzsébet tér 14.). Az előválogatón résztvevők között 3 darab tabletet sorsolunk ki.

Díjak:

- I. helyezett: 80 000 forint
- II. helyezett: 50 000 forint
- III. helyezett: 30 000 forint
- Közönség díj: 20 000 forint

A rendezvény támogatói:

Irodalmi Jelen

ALEXANDRA

ijk

Irodalmi Jelen Könyvek

